

SVET PTIC

REVIJA DRUŠTVA ZA OPAZOVANJE IN PROUČEVANJE PTIC SLOVENIJE

02
2017

ISSN: 1580-3600. LETNIK 23 ŠTEVILKA 02, JULIJ 2017

TEMATSKA ŠTEVILKA - NARAVI PRIJAZNA ENERGETSKA SANACIJA STAVB

Mnoge ptice, kot je ta **LESNA SOVA** (*Strix aluco*), lahko izkoristijo stavbe kot svoje gnezdišče ali počivališče, če na zgradbah le najdejo primerne niše zase.

foto: **Ivan Esenko**

SVET PTIC

revija Društva za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije, letnik 23, številka 02, julij 2017
ISSN: 1580-3600

SPLETNA STRAN REVIE:
www.ptice.si/publikacije/svetptic/

IZDAJATELJ:
Društvo za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije (DOPPS – BirdLife Slovenia©)
E-POŠTA: dopps@dopps.si
SPLETNA STRAN: www.ptice.si

© Revija, vsi v njej objavljeni prispevki, fotografije, risbe, skice, tabele in grafikoni so avtorsko zavarovani. Za rabo, ki je zakon o avtorskih pravicah izrecno ne dopušča, je potrebno soglasje izdajatelja. Revija nastaja po velikodušnosti avtorjev, ki svoje pisne in slikovne prispevke podarjajo z namenom, da pripomorejo k varovanju ptic in narave.

NASLOV UREDNIŠTVA:
DOPPS – BirdLife Slovenia, Tržaška cesta 2 (p. p. 2990), SI-1000 Ljubljana
tel.: 01 426 58 75,
fax: 01 425 11 81

GLAVNA UREDNICA: Petra Vrh Vrežec
E-POŠTA: petra.vrh@dopps.si

UREDNIŠKI ODBOR:
Alenka Bradač, Katarina Denac, Tomaž Mihelič, dr. Tomi Trilar, Barbara Vidmar, doc. dr. Al Vrežec

LEKTORIRANJE: Henrik Ciglič

ART DIREKTOR: Jasna Andrič

OBlikOVANJE: Gorazd Rovina, Vizualgrif d.o.o.

PRELOM: NEBIA d.o.o.

TISK: Schwarz print d.o.o.
NAKLADA: 3000 izvodov
IZHAJANJE: letno izidejo 4 številke

Člani DOPPS prejmejo revijo brezplačno.

Revijo sofinancira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije (ARRS).

Revija je vpisana v register javnih glasil pod zaporedno številko 1610.

Mnenje avtorjev ni nujno mnenje uredništva.

Za objavo oglasov pokličite na društveni telefon ali pošljite e-mail glavni urednici.

POS LANSTVO DOPPS:
Delamo za varstvo ptic in njihovih življenjskih okolij. S tem prispevamo k ohranjanju narave in blaginji celotne družbe.

PREDSEDNIK: Rudolf Tekavčič
PODPREDSEDNICA: dr. Tatjana Čelik
UPRAVNI ODBOR: Gregor Domanjko, Peter Krečič, Tomaž Mihelič, mag. Iztok Noč, Tanja Šumrada, Manca Velkavrh
NADZORNI ODBOR: Luka Korošec, dr. Peter Legiša, Bojan Marčeta, dr. Tomi Trilar
DIREKTOR: dr. Damijan Denac

DOPPS je slovenski partner svetovne zveze naravovarstvenih organizacij BirdLife International.

To številko Sveta ptice je sofinanciral Eko sklad, slovenski okoljski javni sklad, v okviru sofinanciranja komunikacijskih in izobraževalnih aktivnosti v letu 2017.

6

PTICAM IN NARAVI PRIJAZNE STAVBE

Energetske sanacije starejših objektov prispevajo k učinkoviti energetski rabi in izboljšujejo kvaliteto življenja. Ob tem je mnogokrat prezrto dejstvo, da so se določene skupine organizmov celo povsem prilagodile urbanim okoljem. Večinoma uporabljajo niše starih fasad, odprte dostope na podstrešja, razpoke v zidovih ipd. To vse pa so strukture, ki jih energetske sanacije navadno odpravijo. Zato se tukaj pojavlja nasprotje med koristjo učinka energetske sanacije in naravovarstveno škodo, ki jo takšna sanacija lahko povzroči.

foto: **Damijan Denac**

18

SVETLOBNO ONESNAŽENJE

Spanje pri umetni svetlobi, močno zmanjša ali celo onemogoča tvorbo hormona melatonina pri vretenčarjih, ki je pomemben za vzdrževanje dnevno-nočnega ritma. To pa ima lahko resne zdravstvene posledice. Tudi za človeka.

foto: **Andrej Mohar**

14

KOSMATI DUHCI NAŠIH STAVB - NETOPIRJI

Netopirji si radi za zatočišča izberejo podstrešja hiš ali povsem neočitne predele stanovanjskih zgradb. Za netopirje so ti prostori nujno potrebna skrališča, zato ima vsak nepremišljen in nenačrtovan poseg v njihovo okolje resne posledice.

foto: **iStock**

22

HUDOURNIK

Posledica vsesplošne obnove starejših zgradb je trajna izguba gnezdišč hudournikov (*Apus apus*). Naravovarstvo zato tudi v urbanem življenjskem okolju zahteva aktiven pristop k ohranjanju določenih vrst živali.

foto: **Franc Bračko**,
ilustracija: **Jan Hošek**

46

MOBILNI KOT PTICE

Kadar potujemo na trajnostni način, postajamo mobilni kot ptice in bolje razumemo njihove potrebe po varnem počivališču in prehranjevališču. Zato vas, drage članice in člani, to poletje vabimo, da se nam pridružite na ornitoloških kolesarskih izletih.

foto: **iStock**

Mobilni
kot ptice

KAZALO

- 4 PTICE NAŠIH KRAJEV NA STAVBAH
- 6 PTICAM IN NARAVI PRIJAZNE STAVBE
- 14 KOSMATI DUHCI NAŠIH STAVB - NETOPIRJI
- 18 SVETLOBNO ONESNAŽENJE, POJAV, KI GA LAHKO ZMANJŠAMO
- 21 VPLIVI ONESNAŽENJA - RESNA GROŽNJA ZA PREŽIVETJE POPULACIJ
- 22 HUDOURNIK
- 26 IVAN ESENKO ŠIRI NAVDUŠENJE NAD ŽIVALIM PRIJAZNIMI VRTOVI
- 30 NA PRAGU NAŠIH STANOVANJ
- 32 STARODAVNE PTICE, MUMIFICIRANE V JANTARJU
- 34 MONGOLIJA - DEŽELA BREZMEJNEGA MODREGA NEBA
- 38 LETNI ZBOR ČLANOV DOPPS 38. PO VRSTI
- 41 PROGRAM PREDAVANJ, IZLETOV IN AKCIJ DOPPS JULIJ-OKTOBER 2017
- 44 POLETNA OPAZOVANJA V NARAVI
- 46 MOBILNI KOT PTICE
- 48 REŠEVANJE SVETA ALI DELAVNICE O RAZLIČNIH VIDIKIH PRIDOBIVANJA ENERGIJE
- 50 NOVICE DOPPS

DOM

Ko je pred približno 20.000 leti takratni (pri nas ledenodobni) človek gradil zatočišča, ali ko je slabih 10.000 let kasneje ustvarjal prve zidake, ali je to delal le zase? Da, najverjetneje. Čeprav se tega ni zavedal (in žal se prepogosto tega tudi danes ne), so človeške stavbe vse od začetka dajale zatočišče tudi drugim živim bitjem. Danes vemo, da je hišna miš sobivala v človekovih zgradbah že pred več kot 15.000 leti. Najdbe mišjih zob v prastarih naselbinah in genske raziskave med različnimi vrstami so celo pokazale, da so hišne miši v naseljih izrinile in prekašale divje miši. Vendar zakaj? Človekova zgradba jim je ponudila varnejše zavetje, pa tudi hrane je bilo več. Kot hitro spoznamo, so že naši daljni predniki s svojimi takrat preprostimi posegi v prostor spreminjali ekološke procese in korenito vplivali na svet okoli sebe.

S širjenjem mest in človeških naselbin so številne vrste izgubljale svoj življenjski prostor. Tiste, ki se novim razmeram niso prilagodile, so izumrle, druge pa ... No, danes jih veliko najdemo v naših mestih! Hudourniki (*Apus apus*), mestne (*Delichon urbicum*) ter kmečke lastovke (*Hirundo rustica*) so danes tipične urbane ptice. V preteklosti so gnezdile v skalnih stenah in starih, votlih drevesih, danes pa te nadomeščajo naše stavbe. Na prste obeh rok s težavo naštejemo kraje v Evropi, kjer lahko najdemo hudournike v skalnih stenah ali drevesih!

Danes nam je dobro znano, da so različne živali naši sostanovalci. Tega se še posebej zavemo, ko nam miš oglođa ozimnico, sova zamaši dimnik ali nam legije mravelj napadejo dan star jogurtov lonček na okenski polici. Slednji primer ni samo plod moje domišljije ali star spomin, marveč se prav zdaj dogaja pred mojimi očmi! Naj jim tekne ... V večini primerov so naši sostanovalci zelo skrivnostni in prav dobri gostje, saj jih sploh ne opazimo. Zato se morda kdo izmed vas vpraša, zakaj bi želel imeti v hiši netopirje, lastovke ali hudournike. Čeprav je zame odgovor sila preprost, pa ta morda ne bo prepričal širšega kroga ljudi, lastnika hiše ali upravljavca stavbe.

Lastovke lahko nekoliko umažejo hišni omet, hudourniki zganjajo hrup, netopirjev pa si ne želimo, ker smo se iz filmov naučili, da so grdi, zlobni, se zapletajo v lase in pijejo kri. Res ali ne, neizpodbitna resnica je, da našo kri pijejo komarji, figurativno pa tudi tiste nadležne muhe, ki nikakor ne najdejo izhoda iz sobe, kajne? Da ne omenim, kje vse so pristale, preden so za svojo pisto izbrale naš sendvič! Dobra novica je, da so te leteče žuželke najljubša hrana naših najpogostejših sostanovalcev. Prepriča podatek, da netopir v eni sami noči poje do 3.000 žuželk, medtem ko jih lahko hudournik v enem dnevu pokonča več kot 10.000! Število komarjev in muh lahko tako drastično zmanjšamo brez uporabe repelentov in insekticidov, ki neposredno in posredno negativno vplivajo tudi na naše zdravje.

»Sostanovalcem« so naši predniki pred stoletji odvzeli njihova več tisočletna prebivališča, njim pa se je uspelo prilagoditi novim razmeram. Zato ob graditvi novega objekta ali pri energetski obnovi pomislimo nanje in preprečimo, da izgubijo še te! Pomembno je zavedanje, da objekta ne gradimo le zase!

Za v razmislek se bom na koncu še malce vrnil k naslovu, katerega besede sem se čez celotno besedilo striktno izogibal. Kaj je dom? Dom je za večino ljudi hiša, stanovanje. Vendar je dom v resnici mnogo več, je abstraktna ideja, je stanje duha. Zato je hiša samo prostor, kamor shranimo vse svoje stvari. Ko imamo teh preveč, potrebujemo večjo hišo. Kaj bi na tole porekel hudournik? Njegovih »stvari« je vsako leto enako veliko in zadovoljen je z majhno razpoko ali odprtino v vaši stavbi, ki njemu pomeni DOM.

TILEN BASLE,
varstveni ornitolog

PTICE NAŠIH KRAJEV NA STAVBAH

// Katarina Denac, Al Vrezec

MLAKARICA
(*Anas platyrhynchos*)

Mlakarica praviloma gnezdi ob vodi, v mestih pa si včasih izbere tudi od vode bolj oddaljena gnezdišča, tudi visoko na poslopjih v cvetličnih koritih [TOME, D., VREZEC, A., BORDJAN, D. (2013): Ptice Ljubljane in okolice. MOL, Ljubljana].

foto: **Tone Trebar** / www.naturephoto-tone.com

BELA ŠTORKLJA
(*Ciconia ciconia*)

Od 350 gnezd bele štorke, odkritih v Sloveniji v obdobju 1999-2010, jih je bilo 81 % zgrajenih na različnih drogovich, 18 % pa na dimnikih hiš, zato so gnezdišča na stavbah pri nas ključna za uspešno gnezdenje vrste [DENAC, D. (2010): *Acrocephalus* 31 (145/146): 101-114].

foto: **Damijan Denac**

SOKOL SELEC
(*Falco peregrinus*)

Mesta so zaradi številčnih populacij domačih golobov pomembno prezimovališče za sokola selca. Kot lovne preže uporablja zlasti različne antene, v nekaterih evropskih mestih pa na visokih poslopjih celo gnezdi. Morda lahko mestne gnezdilce kmalu pričakujemo tudi pri nas? [FIGELJ, J. (2007): *Acrocephalus* 28 (135): 165-167]

foto: **Aleš Jagodnik**

POSTOVKA
(*Falco tinnunculus*)

Postovka je že pred več desetletji kolonizirala evropska mesta in je sedaj najpogostejši urbani sokol. Gnezdi bodisi v starih gnezdih vran na drevju bodisi v linah večjih stavb, zasede pa tudi gnezdilnice na stavbah. Ena največjih gostot postovke v evropskih mestih je bila odkrita v Ljubljani [HANŽEL, J., ŠUMRADA, T. (2008): *Acrocephalus* 29 (138/139): 185-186].

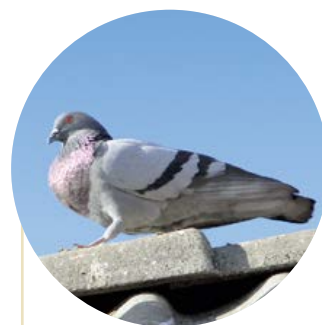
foto: **Miha Krofel**

RUMENONOGI GALEB
(*Larus michahellis*)

Čprav gre za morskoro ptico, ki gnezdi na odmaknjenih morskich čeroh in v solinah, se je del populacije v zadnjih 20 letih prilagodil gnezdenju v urbanih okoljih, in sicer na s prodrom posutih ravnih ostrejših višjih mestnih poslopjih, pri nas v nekaterih primorskih mestih, v notranjosti pa v Ljubljani in Mariboru [TOME, D., VREZEC, A., BORDJAN, D. (2013): Ptice Ljubljane in okolice. MOL, Ljubljana].

foto: **Tomi Trilar**

SKALNI GOLOB
(*Columba livia*)

Domači golobi, izvorno sicer skalni golobi, ki so pobegnili v naravo, so najštevilčnejša vrsta ptic v mestnih središčih, ki v mesta privablja tudi mnoge plenilce. Domači golobi gnezdiijo na zapuščenih podstrešjih, v strešnih linah, včasih celo v cvetličnih koritih na balkonih [TOME, D., VREZEC, A., BORDJAN, D. (2013): Ptice Ljubljane in okolice. MOL, Ljubljana].

foto: **Boris Kozinc**

TURŠKA GRLICA
(*Streptopelia decaocto*)

Turška grlica je Slovenijo poselila po letu 1938, sprva najprej v okolici skladišč žita na železniških postajah ali sejmihi. Sedaj je splošno razširjena v naseljih, kjer gnezdi v parkovnem drevju pa tudi pod ostrejši stavb, kjer gnezdi večkrat na leto [GEISTER, I. (1995): Ornitološki atlas Slovenije. DZS, Ljubljana].

foto: **Dušan Klenovšek**

LESNA SOVA
(*Strix aluco*)

Gre za duplarico, ki večinoma gnezdi v drevesnih duplih, gnezdilnicah, skalnih razpokah, jamah in celo v starih gnezdih drugih ptic, neredko pa tudi na podstrešjih in v dimnikih predvsem starejših stavb, kjer gnezdi kar na golih tleh, na dimnikih pa zlasti pozimi tudi predanuje [VREZEC, A. (1994): *Acrocephalus* 15 (65/66): 136-139].

foto: **Vanesa Bezljaj**

PEGASTA SOVA
(*Tyto alba*)

Pegasta sova je v Sloveniji zelo redka gnezdilka, ki se rada zadržuje na grajskih in cerkvenih podstrešjih, v dvorcih, hlevih in skladiščih žita. V zadnjem desetletju je marsikje kot gnezdilka izginila zaradi obnove stavb, med katero so ji z mrežo zaprli dostop na gnezdišče [KOCE, U., BASLE, T., PREMIZL, M., ROZMAN, R., ŠALAMUN, G. (2003): *Acrocephalus* 24 (118): 103-107].

foto: **Tomaž Mihelič**

ČUK
(*Athene noctua*)

Sove so pogoste prebivalke večjih, starejših stavb, kot so gradovi, dvorci in cerkve. V letu 2002 je bilo v starejši hiši na Biljenskem griču zabeleženo sočasno gnezdenje dveh vrst – čuk je gnezdil v luknji v zidu, pegasta sova pa na podstrešju; njuna medsebojna razdalja je bila le 2 m [DENAC, D., MARČIČ, M., RADOLIČ, P., TOMAŽIČ, A. (2002): *Acrocephalus* 23 (112): 91-95].

foto: **Tomaž Mihelič**

VELIKI SKOVIK

(*Otus scops*)

Ta mala sova najpogosteje gnezdi v drevskih duplih, zelo rada pa zasede tudi gnezdilnice. Iz Bele krajine izvira eden redkih dokumentiranih primerov njenega gnezdenja na stavbah v Sloveniji, in sicer so bili mladiči odkriti na seniku v Petrovi vasi [PRESETNIK, P. (2002): *Acrocephalus* 23 (115): 195-196].

foto: Anže Kacin

HUDOURNIK

(*Apus apus*)

Hudournik je kolonijski gnezdilc na visokih stavbah v mestih. Jajca izleže na skopo zgrajeno gnezdo v podstrešnih linah in različnih špranjah. Pri obnovah stavb so njegova gnezdišča pogosto uničena, čemur pa se da izogniti z namestitvijo gnezditvenih niš [BRAČKO, F. (2009): *Scopolia Suppl.* 4: 196].

foto: Damijan Denac

KMEČKA LASTOVKA

(*Hirundo rustica*)

Gnezdo iz blata in bilk, pomešano z lastno slino, kmečka lastovka najpogosteje zgradi v notranjosti hleva. Najraje zasede tiste, v katerih je še živina, saj so tam zanj ugodnejše prehranjevalne in temperaturne razmere kot v opuščenih hlevih [KOREN, A. (2008): *Acrocephalus* 29 (137): 89-97].

foto: Rajko Gnezda

MESTNA LASTOVKA

(*Delichon urbicum*)

Mestna lastovka je izvirno gnezdilka večjih naravnih sten, vendar se je povsem prilagodila gnezdenju na stenah stavb v naseljih. Gnezdo zgradi pod nadstreški, balkoni ali v kotu okna, najraje ga pripne na grobo fasado [DENAC, K. (2000): *Acrocephalus* 21 (100): 153-159].

foto: Bojan Bratož

BELA PASTIRICA

(*Motacilla alba*)

Najpogostejša od treh vrst pastiric, ki gnezdijo pri nas, je vezana na človekova bivališča, pojavlja pa se tudi v obvodnem prostoru. Gnezdo si zgradi na policičkah na stavbah, v špranjah pod strešniki ali pa pod mostovi [TOME, D., SOVINČ, A., TRONTELJ, P. (2005): *Ptice Ljubljanskega barja*. DOPPS, Ljubljana].

foto: Eva Vukelič

DOMAČI IN POLJSKI VRABEC

(*Passer domesticus* in *P. montanus*)

Medtem ko je poljski vrabec bolj značilen za vaško okolje in za gnezdenje potrebuje drevna dupla, čeprav lahko gnezdi tudi v zidnih luknjah, so domači vrabci (na sliki) bolj tesno povezani s človeškimi bivališči. Gnezdijo kolonijsko pod strehami ali napušči, prehranjujejo pa se na netlakovanih dvoriščih in vrtovih [DENAC, K., KMECL, P. (2014): *Ptice Goriškega*. DOPPS, Ljubljana].

foto: Borut Rubinič

KOS

(*Turdus merula*)

Kos je ena od petih najpogostejših vrst ptic v Ljubljani, kjer gnezdi v zidnih ovijalkah ali v gostih krošnjah parkovnega drevja, včasih tudi na okenskih policah. Zaradi stalnega hrupa so mestni kosi prilagodili svoje petje, tako da pojejo z višjo frekvenco, kot je frekvenca hrupa [TOME, D., VREZEC, A., BORDJAN, D. (2013): *Ptice Ljubljane in okolice*. MOL, Ljubljana].

foto: Dušan Klenovšek

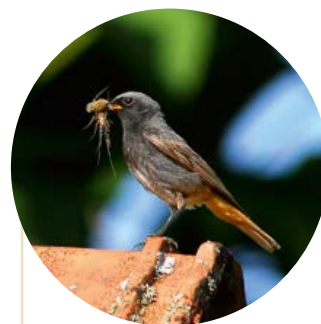

KAVKA

(*Coloeus monedula*)

Le manjši del slovenske populacije kavk gnezdi v naravnih gnezdiščih, denimo v drevskih duplih. Več kot 80 % jih namreč prebiva v naseljih, kjer si za gnezdišče izberejo luknje v strehah ali pod napušči ter dimnike [Božič, L. (2016): *Acrocephalus* 37 (170/171): 123-150].

foto: Dušan Klenovšek

ŠMARNICA

(*Phoenicurus ochruros*)

Ta nekdanja gnezdilka visokogorja, zdaj pa večinoma prebivalka naselij, gnezdi na kozolcih, skednjih, v garažah pa tudi na bolj neobičajnih mestih, na primer pod okensko roletu ali na delovnem stroju [Božič, I. A. (2002): *Acrocephalus* 22 (109): 213-218].

foto: Gregor Bernard

SIVI MUHAR

(*Muscicapa striata*)

Sivega muharja najpogosteje opazimo med poletavanjem v zrak s preže, na primer ograje, fižolovke ali suhe veje. Gnezdo si spleta na različnih policičkah na stavbah, redkeje tudi na nenavadnih mestih, kot so cvetlični lončki [TOME, D., VREZEC, A., BORDJAN, D. (2013): *Ptice Ljubljane in okolice*. MOL, Ljubljana].

foto: Tomi Trilar

PTICAM IN NARAVI PRIJAZNE STAVBE

// Petra Vrh Vrezec, Tilen Basle

Simbol povezanosti ljudi s pticami je **BELA ŠTORKLJA** (*Ciconia ciconia*) zaradi velikih gnezd, ki si jih najpogosteje spleta na zgradbah in drugih umetnih strukturah samo v primeru, ko so te stavbe za njih primerne in osrečujejo tudi ljudi v njih.

foto: **Rajko Gnezda**

Energetske sanacije starejših objektov sodijo danes med temeljne okoljske paradigme, saj neposredno prispevajo k učinkoviti energetski rabi, pomenijo finančno vzdržnost in izboljšujejo kvaliteto življenja. V EU tako že desetletja potekajo programi podpore tovrstnih sanacij z izjemnimi rezultati. Hkrati pa je mnogokrat prezrto dejstvo, da so urbana okolja biotsko raznovrstnostna, še več, določene skupine organizmov so se povsem prilagodile takšnim okoljem, potem ko so zamenjale svoj nekdanji naravni življenjski prostor. Tako denimo mestne (*Delichon urbicum*) in kmečke lastovke (*Hirundo rustica*) danes gnezdijo izključno na objektih, podobno je s hudournikom (*Apus apus*), kavko (*Coloeus monedula*), postovko (*Falco tinnunculus*), številnimi vrstami netopirjev itd. Nekatere od teh vrst so močno ogrožene in uvrščene na nacionalne Rdeče sezname ogroženih vrst in evropske direktive (Direktiva o pticah, Direktiva o habitatih). Večinoma uporabljajo niše starih fasad, odprte dostope na podstrešja, razpoke v zidovih ipd. To vse pa so strukture, ki jih navadno energetske sanacije odpravijo. Zato se tukaj pojavlja nasprotje med koristjo učinka energetske sanacije in naravovarstveno škodo, ki jo takšna sanacija lahko povzroči.

V osrednjem delu večjega srednjeevropskega mesta gnezdijo povprečno 35-40 vrst ptic, skupaj

s predmestjem in vrtovi okoli 70-75. Danes živi že več kot polovica vsega človeškega prebivalstva v mestih in ta delež strmo narašča. Do leta 2050 naj bi v mestih živelo več kot 70 % človeške populacije. Biotska raznovrstnost v mestnem okolju tako pomeni za vse več ljudi vsakodnevni stik z »naravo«, ki je posebej pomemben za mlade pri razvijanju vrednot pomena varstva okolja in sobivanja z naravo. Pojavljanje in razširjenost določenih vrst ima v nekaterih mestih tudi velik kul-

HUDOURNIKOM (*Apus apus*) lahko pomagamo z namestitvijo gnezdilnic kar na omet ali pod napušč stavb.

foto: **SOS/BirdLife Slovakia**

turnozgodovinski pomen in je lahko del značilne identitete mesta. Sokoli selci (*Falco peregrinus*) v mestih ZDA, bele štorklje (*Ciconia ciconia*) v mestih Španije in planinski hudourniki (*Tachymarptis melba*) v švicarskih mestih so ambasadorji urbane okolja z veliko dodano vrednostjo za naravo in človeka.

Medtem ko je problem energetskih sanacij za biotsko raznovrstnost v nekaterih evropskih državah že prepoznan in so bili tudi že storjeni koraki za njegovo rešitev, pri nas praviloma energetske sanacije v nobeni fazi ne vključujejo nikakršnih informacij, navodil ali celo obvez za njihovo naravovarstveno ustrezno izvedbo. Takšne sanacije niso nujno »zelene« oz. so lahko celo uničujoče za urbano favno. Zato se dogajajo primeri, ko denimo investitor namešča novo fasado sredi gnezditvene sezone lastovk in jih želi odstraniti, kar je protizakonito. Na društvu vsako leto beležimo 10-20 tovrstnih primerov v Sloveniji, kjer tudi ukrepamo. Pogosti so tudi številni primeri zapiranja vseh lin pri sanacijah streh, kjer izgubi možnosti gnezdenja in bivanja cela paleta ptic (hudournik, kavka, pegasta sova) in netopirjev (navadni mračnik, belorobi netopir, Nathusijev netopir, Savijev netopir, dvobarvni netopir). Po sanacijah nekatere vrste povzročajo na objektih škodo (luknje v fasadi zaradi detlov) ali pa objekti postanejo zanje past (trki v nova, energetska varčna okna). Za vse naštetе probleme obstajajo tehnične rešitve, ki velikokrat z zanemarljivimi stroški celotne investicije bistveno izboljšajo naravovarstveni vidik energetske sanacije. Po sanaciji z upoštevanjem teh ukrepov je stanje velikokrat tudi z vidika narave boljše, kot je bilo pred sanacijo.

Pričakujemo, da se bo na področju energetskih sanacij v Sloveniji začel upoštevati vidik varstva narave oz. bomo z izobraževanjem o tej tematiki in konkretnimi akcijami naredili pomemben korak k temu cilju. Gre torej za aktualno in še neobdelano področje, kjer zaostajamo za tujino in se ga bomo morali lotiti.

Če se pred obnovo ali graditvijo odločimo pomagati živalim, lahko tako gnezditnice kot netopirnice vdelamo kar v omet oz. izolacijo.

foto: SOS/BirdLife Slovakia

SANACIJE IN NOVA POSLOPJA

V preteklosti so stavbe tako v mestih kot na podeželju s svojimi okrasnimi ornamentami in strukturami, ki so bile posledica načina zidave, živalim ponujala številna zatočišča za gnezdenje in prezimovanje. Ob obilju takšnih struktur so ljudje in živali stoletja živeli pod isto streho.

S sodobnim načinom zidave in vse pogostejšimi energetskimi sanacijami pa mnoge živali izgubljajo stoletja stara prebivališča, v naselitev katerih jih je vodila evolucija (zaradi izgube naravnega življenjskega prostora ali boljših razmer za preživetje in razmnoževanje). Za zmanjšanje porabe naravnih virov so energetske učinkovite nove poslopja in sanacije obstoječih stavb nujno potrebne, vendar lahko pri njihovem načrtovanju z nekaj preprostimi ukrepi ohranimo sstanovalce in celo več – tudi njihov dom lahko izboljšamo!

KAJ LAHKO STORIMO, DA BO NOVA STAVBA ALI ENERGETSKA SANACIJA PRIVABILA OZ. OHRANILA SOSTANOVALCE

1. Preverimo, kdo ob že poznanih sstanovalcih še prebiva v naši stavbi

Preden pričnemo s sanacijo, se je pomembno prepričati, da v naši stavbi ne prebivajo živali. Če želimo ohraniti njihova prebivališča, to vključimo v načrtovanje izvedbe del. Posebej pomembno je, da pregledamo tramove napušča, podstrešje in prezračevalne luknje. Pri špranjah, luknjah ali razpokah bodimo še posebej pozorni, saj lahko tudi v zelo tesnih prostorih prebivajo netopirji ali pa v njih gnezdiyo vrabci in hudourniki.

2. Izberimo primeren čas izvedbe gradbenih del

Če smo v stavbi našli gnezdeče ptice ali kolonijo netopirjev, moramo za izvedbo izbrati čas, ko z deli

HUDOURNIK je ptica urbanega okolja. Gnezdi celo v najbolj gosto pozidanih delih velikih mest.

foto: iStock

V okviru projekta LIFE Apus & Nyctalus so na Slovaškem pregledali več kot 19.000 stavb v več kot 270 mestih in zabeležili približno 11.000 podatkov o pojavljanju hudournikov in netopirjev. Kot ukrep so namestili več kot 14.000 prirejenih rešetk za zračnike, na približno 500 stavbah pa so ustvarili več kot 7.000 novih gnezditvenih prostorov za hudournike. Z denarjem, ki so ga zbrali z dobrodelno kampanjo, so zgradili tudi poseben »gnezditveni stolp« zanje.

Zračnike lahko s preprostim ukrepom spremenimo v gnezdilne line za ptice, ali pa z njimi omogočimo dostop netopirjem do podstrešja.

foto: SOS/BirdLife Slovakia

V nekaterih evropskih državah so se problema lotili tudi sistemsko. Nevladne organizacije so dosegle, da je ob sanaciji stavb zakonsko določen obisk strokovnjaka, ki pregleda stavbo in ugotovi, ali so v njej morebitni »sostanovalci«. Če te odkrijejo, so ob sanaciji nujni ustrezni ukrepi (namestitev gnezdilnic/netopirnic, omogočiti vhod na podstrešje, odpreti zračnike), ki se izvedejo v sodelovanju z načrtovalci in arhitekti.

Hudorunikom prijazna stolpnica

foto: SOS/BirdLife Slovakia

DOMAČE PRAKSE: OHRANJANJE CERKVENIH ZATOČIŠČ NAVADNEGA NETOPIRJA

// Jan Gojznikar

Tudi v Sloveniji obstajajo primeri, ko so posegi na cerkvenih zatočiščih pripomogli in ne le ovirali varstva netopirjev. Primer dobre ohranitvene prakse zaščite netopirskih zatočišč sta cerkev sv. Duha v Češnjevku in cerkev sv. Družine v Goriči vasi pri Ribnici. V Češnjevku je Slovensko društvo za proučevanje in varstvo netopirjev v okviru projekta **Navadni netopirji – prav posebni sosede** zamenjalo okenske mreže s polkni, ki omogočijo prost prelet skozi reže le netopirjem, in organiziralo čistilno akcijo netopirskega gvana. Po čiščenju cerkvene podstrehe smo na njej razpeli tudi ponjavo, ki bo močno olajšala čiščenje v prihodnosti. Čistilno akcijo smo opravili tudi v Goriči vasi pri Ribnici, le da smo tam ponjavo podkrepili z lesenim podestom, ki je pred iztrebki netopirjev, domujočih v zvoniku, zaščitil cerkvene zvonove. Nad mehanizme zvonjenja smo namestili kovinsko zaščito, zamenjali pa smo tudi odkapne police, ki bodo ob dežju vedno znova preprečile, da bi se gvano spiralo po fasadi zvonika, kot se je to dogajalo pred uresničitvijo ohranitvenih del. Seveda pa pri fizičnih posledicah sodelovanja z upravitelji cerkva ne smemo zanemariti tudi družbenih – s temi dejanji smo lokalno prebivalstvo opozorili na njihove prav posebne sosede in pokazali, da je z malo truda z njimi mogoče sobivati brez težav.

ne bomo uničili njihovih gnezd ali v stavbo zaprli živali. Najprimernejši čas za opravljanje del je zgodnja pomlad in pozno poletje ali jesen. Če na čas izvedbe del ne moramo vplivati, lahko vgradimo začasne izhode, ki bodo pticam in netopirjem tudi po končanih delih omogočili izhod iz stavbe.

3. Namestimo gnezdilnico, netopirnico ali živalim omogočimo vstop na podstrešje

Tako pri novem poslopju kot pri sanaciji lahko po zaključitvi del živalim omogočimo nadaljnje bivanje v naši stavbi. Gnezdilnice in netopirnice so enostavna in cenovno ugodna rešitev, ki prebivališče ptic in netopirjev še izboljša. Če namestitev načrtujemo že pred graditvijo/sanacijo, se lahko strukture vgradijo v samo zgradbo in so tako praktično neopazne. Pri večjih stavbah je za izvedbo potrebno sodelovanje z načrtovalci in arhitekti, sama izvedba pa investicije ne podraži bistveno.

Prezračevalne luknje v fasadi ali na podstrešju pustite odprte ali namestite posebne rešetke, ki bodo omogočale vstop le manjšim pticam (hudournik) ali netopirjem.

4. Nadzorujmo gradbena dela

Vsi se učimo na napakah in pomembno je, da smo izvajalcem na voljo za vprašanja in nasvete. Skupaj z njimi na terenu preglejmo, ali so gnezdilnice ustrezno nameščene, ali so odprtine na podstrešju ustrezne velikosti in ali je živalim na podstrešju omogočen izhod.

foto: obe Jasmina Kotnik

STEKLO - NEVIDNA GROŽNJA

Velika okna, zimski vrtovi, steklene stavbe in mnoge druge steklene površine so danes modna muha, zaradi katere je postala nevarnost trka živali v steklo zelo velika. Steklo pomeni nevidno oviro tako za ptice in žuželke kot tudi druge živali. Če si priznamo ali ne, tudi za človeka. Kar spomnimo se, kako smo tudi sami kdaj zakorakali skozi steklena vrata, ali pa smo vsaj videli koga, ki je treščil vanje!? A izkušnje ljudi hitro naučijo, da se izogibajo steklu. Poleg tega trk v steklo za nas ni nevaren, medtem ko je za večino ptic prvi stik smrten in jim zato tudi ne da izkušnje – nanj niso pripravljene in vanj navadno priletijo z veliko hitrostjo.

Nihče natančno ne ve, koliko ptic pogine na ta način. Problem je geografsko in količinsko preobsežen, zato lahko o številkah za zdaj le ugibamo. V ZDA ocenjujejo, da ob trku s steklom vsako leto konča od 100 milijonov do ene milijarde ptic, v Švici na sto tisoče. Te ne tako redke »drame« so večinoma neopažene - ali nanje nismo pozorni, ali pa večino žrtev hitro odstranijo vrane, mačke, lisice, kune in drugi plenilci. Ko so se naravovarstveniki začeli zavedati tega problema in so se lotili natančnejšega pregleda stavb, so poleg ptičjih trupel na stavbah ali tleh našli tudi samo sledi žrtev, ki so bile uplenjene. Ugotovili so, da trk s steklom prizadene skoraj vse ptičje skupine, vključno z redkimi in ogroženimi vrstami.

Kadar v steklu odsevajo drevesa, nebo ali krajina, je tveganje za trk ptice z nevidno oviro še posebno veliko.
foto: Roche Kaiseraugst (SVS)

Naravovarstveniki in stavbeniki smo te probleme do pred kratkim podcenjevali in jih jemali premalo resno. Ker je tematika deležna tako malo pozornosti, še vedno ne vemo, ali izgube ogrožajo celotne populacije. Raziskave so se v tujini na srečo v zadnjih letih povečale in prišli smo do veliko praktičnih izkušenj in znanja. Trenutno je na voljo kar nekaj rešitev za zmanjševanje smrtnosti ptic, ki želijo tudi pokazati, da pticam prijazna graditev nikakor ni monotona arhitektura ali pa pomeni nesprejemljive omejitve. Naš cilj se je izogniti nepotrebnim poginom ptic in hkrati prihraniti neprijetne kritike na račun gradbincev, industrije stekla, arhitektov in urbanistov.

Lepo in mirno mesto na podeželju. Skozi stekleno oviro se vidi živa meja, a nevaren nalet v nevidno oviro ublažujejo silhuete ujed.

foto: Schweizerische Vogelwarte Sempach (SVS)

Zimski vrtovi, zvočni zidovi, vetrobransko steklo, fasade, ki so videti kot ogledalo, stekleni prehodi ipd. so nevarne steklene konstrukcije, ki pomenijo nevarnost trka ptic s steklom.

Avtobusna postajališča, manjše protihrupne ograje, vetrobranska stekla, balkonske ograje itd. lahko naknadno opremimo z vodoravnimi ali navpičnimi črtami in s tem preprečimo nalet ptic.

foto: SVS

Črne silhuete ptic so slabše vidne, zato se v tujini vedno bolj odločajo za bolj zaznavne barvne silhuete.

foto: SVS

USTVARI VIDNE OZNAKE IN ZMANJŠAJ ODSEV

Steklena površina pomeni za ptico prevaro in s tem smrtno nevarnost v dveh pogledih. Ko se skozi stekleno oviro vidi drevo, grmovje ali pokrajina, ptica nevidne ovire ne opazi, in navadno s polno hitrostjo poleti proti naravnim strukturam ter tako tragično konča (ilustracija 1). Naslednje tveganje za ptico je, ko se v steklu odsevajo nebo in drevesa ter ptica to zazna kot okolje. Pogosto se v oviro zaleti z visoko in smrtno hitrostjo (ilustracija 2). Danes obstaja kar nekaj načinov za izogibanje tem nevarnostim. Prvi in daleč najboljši je postavitve vidne oznake, druga in manj učinkovita možnost je odpravljanje odseva v steklu. Pri tem je dobro vedeti, da je kritična cona, ki pomeni najvišjo verjetnost trčenja, do četrtega nadstropja stavbe oz. višine odraslega drevesa.

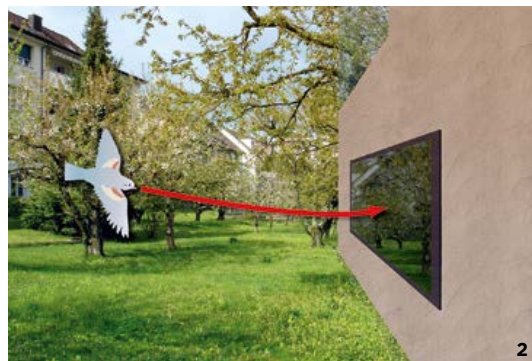
NEKAJ PRAKTIČNIH NASVETOV

Preden zgradite ali vgradite steklene konstrukcije na območjih, kjer obstaja nevarnost za trke ptic, si zastavite vsaj dve vprašanji: Ali mora biti steklo res prozorno ali visoko odbojno? Kako lahko preprečim nevarnost naleta? Strokovnjaki predlagajo uporabo alternativnih rešitev, kot so rebrasto, valovito, mat, peskano, jedkano, barvno ali tiskano steklo (mreža pik, ki pokriva najmanj 25 % površine stekla). Želena so tudi nizko odbojna stekla (maksimalna odbojnost 15 %) ali okna, razdeljena v mrežo.

Odločite se lahko tudi za različne druge zaščitne ukrepe. Zelo učinkoviti so recimo navpični, približno dvocentimetrski trakovi, ki so med seboj oddaljeni največ 10 cm (ali 1 cm široki trakovi na 5 cm razdalje). Za domačo rabo lahko na steklo nalepite različne lepilne trakove, pri čemer morate paziti, da so dovolj kvalitetni in z njim ne poškodujete stekla. V Sloveniji so zelo razširjene različne

1

2

ilustraciji: SVS, vogelwarte.ch

Kot kažejo zadnje raziskave, je trk v steklo eden največjih vzrokov za pogin ptic.

silhuete ptic. Ob tem strokovnjaki opozarjajo, da so črne silhuete pogosto slabše vidne, zato se v tujini vedno bolj odločajo za malo boljše barvne silhuete. Vse te oznake naj bodo, če je le mogoče, pritrjene na zunanji strani objekta.

ŠE BOLJ ENOSTAVNO IN UČINKOVITO

Prav tako lahko dober učinek dosežete z roletami, žaluzijami, zavesami, vrvmi, trakovi iz folije itd. V zimskih vrtovih so učinkovite lamelne zavesa. Zelo dobro »odbojno moč« pa imajo tudi barvne okenske dekoracije, otroške risbe, narisane z barvami za steklo, okenske trgovinske dekoracije itd. Lahko si pomagata z okrasnimi razpršili, različnimi rešetkami, mrežami proti komarjem ...

foto: Peter Krečič

DOMAČE PRAKSE:

PODRAŠKA CERKEV, DOM OGROŽENIH VRST PTIC

Cerkvena podstrešja in zvoniki so lahko dom marsikaterih vrst ptic. V zadnjih desetletjih je bil dostop z zamrežitvijo ali celo zazidanjem odprtih na teh objektih marsikje onemogočen, kar je postalo še posebno problematično za kritično oz. močno ogrožene vrste, kot sta pegasta sova (*Tyto alba*) in čuk (*Athene noctua*). Člani Severnoprimske sekcije DOPPS pa so se leta 2016 z lokalnimi cerkvenimi predstavniki dogovorili, da na cerkvi v Podragi pri Podnanosu v zidovih cerkva ne zazidajo odprtih. Iz notranje strani zidu so namestili tri večje lesene gnezdilnice, ki so jih s podstrešne strani popolnoma zaprli, da ptice nimajo vstopa v objekt. Vsaka gnezdilica pa se lahko na delu zadnje stene vendarle odpre, pregleda ali očisti. V predelu zvonika nad zvonovi so na treh nišah izdelali lesene okvirje, kamor so pritrjili zadnja vratca, in po nasutju peska so to postale zelo lepe gnezdilne niše zvonika. Za še večje udobje bodočih stanovalcev so na dno vsake gnezdilnice nasuli plast peska s primešano mivko.

Želeli bi si, da bi po zgledu Podrage z nameščanjem gnezdilnic v svoje zgradbe sledila še kakšna fara v Sloveniji.

Ptice se brez težav izogibajo oviram v svojem življenjskem okolju. A na nevidne ovire, kot je steklo, niso pripravljene. Nevarnost trka je velikokrat smrtna zanje.

foto: Dušan Klenovšek

Tudi ko oblikujete vrt, se zavedajte, da bolj ko bo privlačen za ptice, večja bo zanje nevarnost zale-tavanja v steklo. Kjer so velike steklene površine neizogibne, vam priporočamo, da v bližini objektov ne posadite dreves in grmovja ali da celo odstranite obstoječe. Tudi krmilnice in gnezdilnice ne nameščajte preblizu oken. V stanovanju pa se izogibajte postavljanju notranjih rastlin ob okna.

KAJ NAREDITI, ČE SE KLJUB VSEMU V STEKLO ZALETI PTICA

Ptica omotična leži na tleh, hitro diha in ne pobegne. Položite jo v kartonsko škatlo, v katero naredite zračne luknje, in jo postavite v temen prostor. Po uri ali dveh stopite s ptico iz hiše (tega ne poskušajte v hiši!) in jo spustite, da odleti. Če ne odleti, pokličite v najbližjo veterinarsko postajo, kako ravnati naprej.

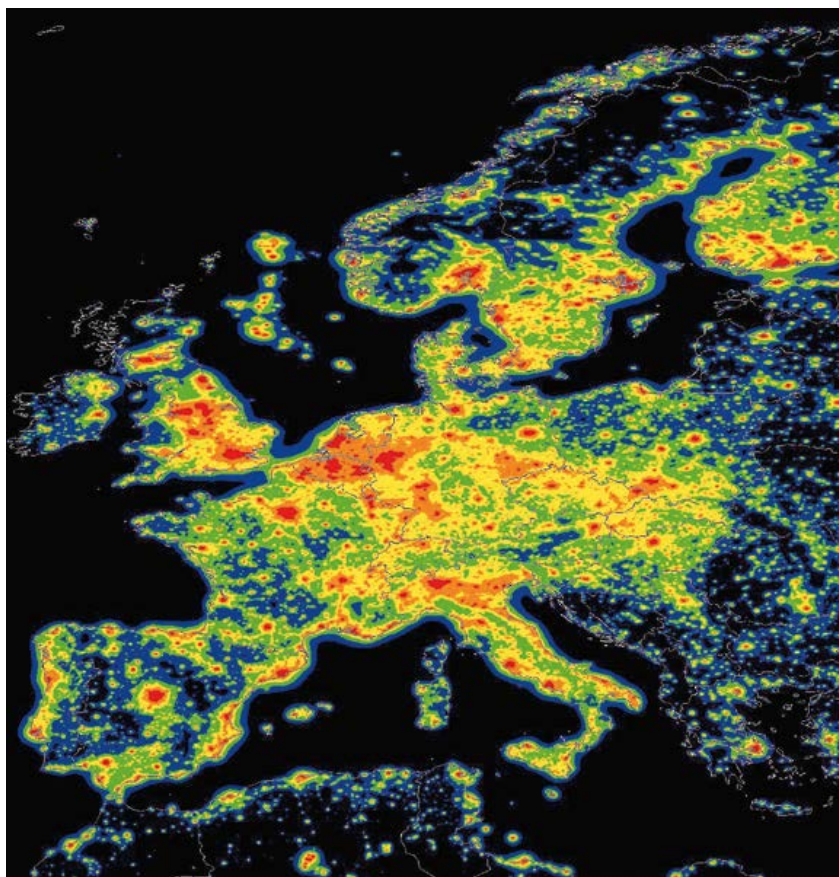
Za učinkovito zaščito pred trčenjem zadošča zelo gosto omrežje pik.

foto: SVS

Barvno steklo na stavbah je pticam prijazno.

foto: SVS

Nočni posnetek iz vesolja kaže, kako močno je osvetljena Evropa, še posebej v srednjem najgosteje naseljenem delu.

foto: SVS

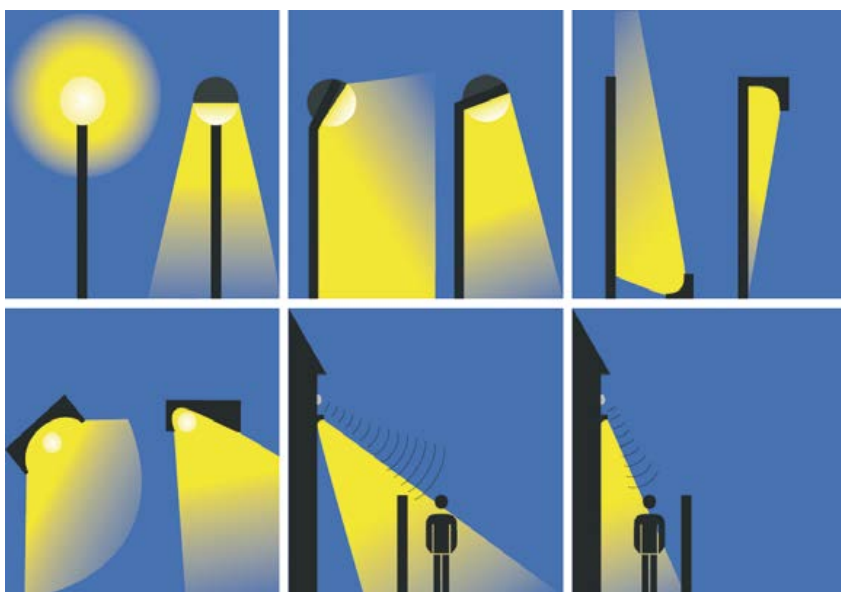

vogelwarte.ch

PTICAM PRIJAZNA SVETLOBA

Problem trkov ptic s steklom se je močno povečal z umetno svetlobo. Svetloba, ki prihaja iz notranjosti stavb ali z zunanjih napeljav, lahko zmoti orientacijo ptic selivk še posebno v meglenih nočeh ali ob nizki oblačnosti v času selitve. Močni žarki svetlobe lahko povzročijo, da ptice zmedeno krožijo in se zaletavajo v različne strukture (stavbe, drevesa ...), med seboj ali pa celo treščijo v tla. Nekatere druge sicer pristanejo na osvetljenih območjih, a se težko orientirajo v urbanem okolju, polnem različnih nevarnosti – steklenih površin, plenilcev itd. Svetloba pa ima negativen vpliv tudi na druge vretenčarje, žuželke in celo rastline.

Umetno sijoče nebo je nenaravno osvetljevanje nočnega neba s pretirano in nepotrebno svetlobo, s čimer se zapravlja energija. Temu pravimo "svetlobno onesnaževanje", kar je posledica neučinkovitih in slabo izdelanih svetil, ki usmerjajo luč navzgor, nepotrebne puščanja luči v in okoli stavb, pretirane uporabe razsvetljave, čezmernega osvetljevanja oglasov itd. Zmanjšanje svetlobnega onesnaževanja ne le zniža število nepotrebni-poginov več sto tisoč ptic selivk, žuželk in netopirjev vsako leto, marveč tudi privarčuje elektriko, poveča prepoznavnost zvezd na nočnem nebu in izboljša varnost ljudi in premoženja z uporabo učinkovitih, ustrezno zasnovanih svetil.

„Svetlobno onesnaževanje“ zmanjšamo z usmeritvijo svetlobe javne razsvetljave navzdol, osvetljevanjem površin oglasov od zgoraj navzdol itd.

ilustracija: SVS

ŽIVALIM PRIJAZNO ZUNANJE OSVETLJEVANJE

Zunanja razsvetljava, ki se uporablja za osvetljevanje okolice mesta, mora ponoči zagotavljati dovolj osvetlitve za varnost v mestu. Pri tem je pomembno, da zunanje svetilke usmerjajo svetlobo navzdol, s čimer zmanjšajo neposredno širjenje svetlobe navzgor, razlitje svetlobe, bleščanje in umetno sijoče nebo. V tujini so razvili več konceptov in modelov za pticam prijazno osvetljevanje, o čemer si več lahko preberete na spletu.

Velik problem je **dekorativna razsvetljava** oz. zunanja razsvetljava kulturno-zgodovinskih stavb in cerkva, kar bi bilo najbolje odpraviti ali vsaj svetlobo usmeriti navzdol. V času selitev bi morala biti taka osvetlitev izklopljena. Tudi **razsvetljava oglasov** je lahko zasnovana tako, da zagotavlja manj svetlobnega onesnaženja, pri čemer je treba površino oglasa osvetliti od zgoraj navzdol, da bi omejili količino svetlobe, ki po nepotrebem »uhaja« v nočno nebo. **Osvetlitev dogodkov in festivalov** z reflektorji in žarometi bi morala biti v obdobju selitev prepovedana.

ZMANJŠANJE SVETLOBE NOTRANJNH LUČI

Izklopjanje vseh nepotrebnih notranjih luči ponoči, še posebej v času selitve, je pozitivna in pticam prijazna praksa upravljanja, ki je za stanovanja oz. stavbe tudi stroškovno učinkovita. Drugi načini za zmanjšanje svetlobnega onesnaženja in usodne svetlobne privlačnosti so namestitve **razsvetljav, občutljivih za gibanje**, ki so primerne za pešpoti in hodnike, vgraditev **luči, ki se samodejno izklučijo** ob določeni uri, ali uporaba sistemov, ki samodejno **prilagodijo stopnjo osvetlitve**. K zmanjšanju smrtnosti živali pripomore tudi uporaba žaluzij ali zaves ponoči. Pomembno vlogo pa igrajo celo barve svetlobe, pri čemer sta modra in zelena veliko varnejši od bele ali rdeče.

Svetlobno onesnaženje ustvarja "umetno sijoče nebo", kar je slabo ne samo za ptice selivke in druge živali, marveč tudi za ljudi.

DOMAČE PRAKSE:

NARAVNI REZERVAT ŠKOCJANSKI ZATOK PO PRINCIPIH TRAJNOSTNE GRADNJE

Postavitve objektov v Naravnem rezervatu Škocjanski zatok med letoma 2014 in 2015 je temeljila na aktualnih principih trajnostne gradnje. Objekti so bili zasnovani kot suhomontažne stavbe z dosledno **uporabo naravnih materialov iz obnovljivih virov**. Arhitekturno so bili objekti načrtovani tako, da se vklaplajo v naravno okolje in **ne povzročajo ovir ali pasti za žive organizme**. Okna na celotnem objektu so denimo zasnovana racionalno, velike odprtine so omejene, steklo pa je potiskano s črtnim vzorcem za preprečevanje naletov ptic.

Pri načrtovanju in postavitvi instalacij centra za obiskovalce je bila posebna pozornost namenjena uporabi obnovljivih virov energije in debelini toplotne izolacije, tako da novozgrajeni center poleg ustrezne toplotne zaščite in zaščite pred soncem v kar največji meri izkorišča okoljske danosti lokacije. Ob njem so nameščene toplotne črpalke, ki izkoriščajo toplotno energijo zraka, na strehi sosednjega servisnega objekta pa solarni in fotovoltaični kolektorji. Odpadne fekalne vode objektov se prečiščujejo v lastni biološki čistilni napravi. **Strehe vseh objektov so ekstenzivno**

ozelenjene, kar bistveno pripomore k omejitvi pregrevanja velikih pokritih površin ter večji lokalni absorpciji meteornih padavin. Primarna osvetlitev prostorov je v največji možni meri naravna.

Ob vsem tem so bile v objekte vključene tudi **strukture za gnezdenje ptic**, predvsem vrst, ki jim v naseljih zaradi sprememb v arhitekturi primanjkuje gnezdišč. Na centru za obiskovalce je bilo vgrajenih deset gnezdilnic za hudournike (*Apus apus*), na hlevu pa še nadaljnjih dvajset za poljske vrbce (*Passer montanus*), velike sinice (*Parus major*)

Urbana osvetlitev (Ljubljana) zmoti orientacijo ptic selivk še posebno v meglenih nočeh ali ob nizki oblačnosti v času selitve.

foto: **Peter Legiša**

Strehe vseh objektov v NRŠZ so ekstenzivno ozelenjene, kar bistveno pripomore k omejitvi pregrevanja velikih pokritih površin ter večji lokalni absorpciji meteornih padavin.

foto: **Bojan Škerjanc**

in plavčke (*Cyanistes caeruleus*) ter dve za velike skovike (*Otus scops*) ali čuke (*Athene noctua*). Poleg tega so na tramove v hlevu pritrjene oporne letve, na katere bodo lahko gnezda pritržile tako mestne (*Delichon urbicum*) kot tudi kmečke lastovke (*Hirundo rustica*). Poleg gnezdilnic je bila tik ob centru za obiskovalce zgrajena še peščena gnezdilna stena, primerna za breguljke (*Riparia riparia*) in čebelarje (*Merops apiaster*). Umestitve gnezdilnih struktur v objekte ne vpliva na njihov videz, so cenovno ugodne in zahtevajo le poznavanje problematike gnezdenja ptic v naseljih in malo dobre volje.

ZAKLJUČEK

Ptice se selijo skozi naše kraje že tisoče let. Nevarnosti današnje urbane krajine, ki danes prežijo na selivke, so v evoluciji ptic relativno nove in zato pticam še ni uspelo spremeniti svojega nagonskega vedenja kot odgovor na ta nedavni produkt človeške dejavnosti. Ptičje populacije se hitro izčrpavajo in nepojmljivo je, da bi se lahko razvijale dovolj hitro, da bi se prilagodile množični urbanizaciji, krčenju življenjskih okolij in drugim dejavnikom, ki jih ogrožajo. Pri usklajevanju potreb ljudi in živih bitij ter ublažitvi negativnih vplivov mestnega na naravno okolje je ključno izobraževanje in sodelovanje prebivalcev mest ter povezovanje naravovarstvenikov z arhitekti, mestnimi oblikovalci, načrtovalci, lastniki, menedžerji in najemniki, ki lahko za naravo našega mestnega okolja naredijo veliko dobrega. S tem lahko skupaj zagotovimo, da bodo selitvene populacije ptic preživele tudi za prihodnje generacije.

PETRA VRH VREZEC, po izobrazbi biologinja, je na DOPPS-u zaposlena kot odgovorna urednica revije Svet ptic, ki jo ureja od leta 2008 dalje. Uredniško delo ji je poseben izziv, saj lahko s širjenjem »glasu« o pticah in varstvu narave izobražuje ljudi, kar razumeva kot ključno naravovarstveno poslanstvo. Posebej jo zanima izobraževanje najmlajših. Pred leti je zato v reviji pisala pravljičice v rubriki Ptičje zgodbe za otroke, leta 2013 pa je zanje napisala tudi slikanico »Vranjek Ari in njegovo prvo potovanje«. Že od nekdaj so jo zanimale tudi skrivnostne nočne ptice, sove, o katerih je napisala diplomu. Sove pa jo spremljajo na spomladanskih terenih še danes, ko vsako leto možu priskoči na pomoč pri raziskovanju njihove ekologije.

foto: **Al Vrezec**

Več kot sto metrov koncentrirani svetlobni žarek reflektorja – taka osvetlitev dogodkov in festivalov bi morala biti v obdobju selitev prepovedana.

foto: **Elmar Nestlen (SVS)**

Viri:

- SCHMID, H., Waldburger, P. & D. Heynen (2008): Vogelfreundliches Bauen mit Glas und Licht. – Schweizerische Vogelwarte, Sempach (http://www.vogelglas.info/public/leitfaden-voegel-und-glas_dt.pdf, <http://www.vogelglas.info/public/vogelkiller2en.pdf>, <http://www.vogelglas.info/>)
- SHEPPARD, C. (2011): Bird-Friendly Building Design. – American Bird Conservancy, The Plains, VA: 60 str. (https://abcbirds.org/wp-content/uploads/2015/04/Bird-friendly_Building_Guide_WEB.pdf)

Več o graditvi NR Škocjanski zatok si preberite na spletnih straneh:

TILEN BASLE je diplomirani ekolog naravovarstvenik, ki je šel na društvo kot mladi ornitolog skozi vse faze izobraževanja. Od taborov, srečanj, terenov in popisov do zaposlitve na društvu leta 2014. Danes opravlja večinoma naloge varstvenega ornitologa, izobraževanja in komunikacije. Posebej ga zanimajo ptice rečnih in urbanih življenjskih prostorov, katerim namenja največ časa.

foto: **Neža Kocjan**

KOSMATI DUHCI NAŠIH STAVB – NETOPIRJI

// Jan Gojznikar

Samice **MALIH
PODKOVNJAKOV**
(*Rhinolophus
hipposideros*) se poleti
združujejo v rodniške
skupine in pogosto si
več desetglava skupina
za svoje kotišče izbere
cerkveno podstrešje.
Tam samice skotijo svoje
mladiče in skrbijo zanje.
foto: **Jan Gojznikar**

Kadar pomislimo na naše domove, se nam pred očmi prikažejo podobe prostorov, v katerih preživljamo dovršen del svojega življenja. Le redki pa pri tem pomislimo tudi na kleti, podstrehe ali še bolj absurdno – na zaboje z roletami in reže za opaži. Pa vendarle so vse te in še mnoge druge strukture lahko dom tudi koga drugega kot le nas. Mednje sodijo tudi skrivnostni leteči sesalci, imenovani netopirji.

NE 'TIČ NE MIŠ

Kaj sploh so netopirji? Namesto s perjem so prekriti z dlako, pa vendar letijo spretno kot lastovke. Mnogi jih zato imajo za mešanico med pticami in glodalci, torej za nekakšne čudaške leteče miške. Takšno dojemanje jim je v preteklosti prisluzilo tudi različna ljudska imena, kot sta na primer

Človeške aktivnosti tako tem izredno zanimivim živalim prepogosto škodujejo in jih močno ogrožajo. Treba se je zavedati, da so lahko netopirji zaradi nizke rodnosti (en mladič na leto) in specifičnega načina življenja zaradi naših nepremišljenih posegov pod močnim pritiskom. Žal so dandanes še vedno preganjani in močno ogroženi, čeprav so izredno koristni.

»tičmiš« in »ne 'tič ne miš«. Pa vendarle netopirji niso ne ptice ne miši, še manj pa neka nepojasnjena mešanica, ampak čisto pravi sesalci. To pomeni, da samice netopirjev kotijo žive mladiče, ki so v prvih tednih življenja popolnoma odvisni od materinega mleka.

Netopirji pa so vendarle drugačni tudi od preostalih sesalcev, vključno z mišmi. Poleg dejstva, da so edina sesalčja skupina, ki je zmožna aktivnega leta, premorejo še več drugih posebnosti. Mednje gotovo sodi ehlokacija – poseben način orientacije s pomočjo odmevov lastnih zvokov, ki jih z glasilkami ustvarjajo med letom. Ta način orientacije imajo med sesalci le še redke druge skupine – na primer zobati kiti. Z ehlokacijo se naši netopirji znajdejo med vratolomnim letom za žuželkami tudi v popolni temi, saj so najbolj aktivni ponoči. Druga omembe vredna prilagoditev netopirjev je tudi zanimiv sistem tetiv in posebne žilne zaklopke, ki jim omogočajo visenje z glavo navzdol. Za netopirje je značilna tudi hibernacija oziroma pravo zimsko spanje, ki našim vrstam netopirjev omogoča, da preživijo zimo. S hibernacijo je povezan tudi pojav, ki ga imenujemo odložena oploditev. Netopirji se v naših krajih namreč pariyo že jeseni, vendar do oploditve in brestosti pride šele spomladi, ko zaključijo z zimskim spanjem in so razmere ugodnejše za rast in razvoj zarodka ter vzgojo mladičev. Samice netopirjev namreč prek zime hranijo semensko tekočino samcev v posebnem predelu maternice. Ko do oploditve vendarle pride, ji sledi kratka brestost, ki se v pozni pomladi zaključuje z rojstvom običajno enega ali zelo redko dveh mladičev. Zanje nato

Netopirji imajo veliko vlogo pri uravnavanju populacij t.i. mrčesa, zato so izredno koristni tudi s človeškega vidika.

samice, združene v skupine, včasih imenovane tudi porodniške kolonije, intenzivno skrbijo, saj morajo mladički do jeseni postati samostojni. Takrat se namreč samice pripravijo na ponovno parjenje.

Glavno prehrano naših vrst netopirjev sestavljajo predvsem različni členonožci, med katerimi se pojavljajo tudi nekatere manj priljubljene skupine žuželk, kot so na primer vešče in komarji, ki jih širša javnost antropocentrično nemalokrat imenuje škodljivci. Vloga, ki jo imajo netopirji pri uravnavanju populacij t.i. mrčesa, še zdaleč ni zanemarljiva, zato so izredno koristni tudi s človeškega vidika. Vrednost njihovega prehranjevanja z žuželkami lahko z agronomskega stališča ocenjujemo ne v milijonih, ampak milijardah evrov. V nekaterih državah jim zato na poljih postavljajo posebej oblikovana zatočišča v upanju, da se bodo netopirji vanje vselili in s tem kmetom prihranili velike količine denarja, ki bi ga sicer porabili za pesticide.

NAŠI SKRIVNI SOSEDE

V Sloveniji netopirjev za zdaj še ne najdemo v velikih nadomestnih zatočiščih (ker slednjih še ni), kar pa ne pomeni, da teh živali v naši neposredni bližini ni. Številne netopirske vrste so si namreč poiskale zatočišča v človeških strukturah, k čemur so verjetno prispevali tudi pretekli (in žal tudi sedanji) človekovi posegi v naravno krajino.

Naše stavbe pogosto gostijo različne skupine netopirjev. Poleg porodniških skupin naletimo tudi zgolj na občasne skupine, bodisi samcev bodisi samic ali obojih. Netopirske skupine sestavlja več posameznikov, ki lahko tičijo skupaj ali pa visijo posamič. Občasne skupine netopirjev so opazne zlasti v času jesenskih »rojenj«, ko si nekateri netopirji za začasna zatočišča izberejo kar naša stanovanja. Pogosteje pa na te sesalce naletimo v drugih predelih naših stavb. Verjetno najbolje poznan primer so podstrešja zlasti mirnejših, redkeje uporabljanih

stavb. Po državi tako poznamo številne porodniške skupine malih podkovnjakov (*Rhinolophus hipposideros*) na podstrešjih cerkvenih ladij, kjer je okolje relativno stalno, torej mirno in toplo. Male podkovnjake lahko najdemo sicer tudi v drugih predelih stavb (kot so na primer kleti), občasno pa se na podstrešjih skupaj z njimi ali samostojno pojavljajo tudi druge vrste netopirjev, kot so na primer vejicati (*Myotis emarginatus*) in navadni netopirji (*M. myotis*). Slednjim se občasno pridružijo tudi dolgokrili netopirji (*Miniopterus schreibersii*). Omembe vreden pojav je zlasti, ko se netopirji pojavijo tudi v ostrejšu obratujočih zvonikov. Relativna pogostost takih naselitev nakazuje, da netopirjev zvonjenje cerkvenih zvonov ne moti.

Četudi ne zahajamo na cerkvene podstrehe, se vendarle lahko srečamo z netopirji, in to kar na domačem pragu. Te živali si namreč za zatočišča lahko izberejo podstrešje naše hiše ali povsem neočitne predele naših stanovanjskih zgradb. **Netopirje lahko med drugim najdemo v ozkih režah za opaži, v kletih, garažah, temnejših drvarnicah in celo v zabojih rolet ter za odpr-**

Preprost cerkveni zvonik je lahko dom le nekaj netopirjev ali pa več tisočglave skupine.
foto: Jan Gojznikar

Skupina RJAVIH UHATIH NETOPIRJEV (*Plecotus auritus*) na cerkveni podstrehi. Te karizmatične uhateže sicer srečamo tudi posamič.
foto: Primož Presetnik

timi krili polken. Takšna zatočišča so običajno le začasna, vendar še vedno pomembna. Netopirje pa v naših stavbah srečamo tudi pozimi. Takrat si nekatere vrste za hibernacijo lahko izberejo redkeje uporabljene kleti.

OPAZNI, PA VENDAR OGROŽENI

Čeprav se ob obilici različnih zatočišč zdi, da so netopirji vendarle pogosti in prilagodljivi, pa so kljub temu še vedno močno ogroženi. Zlasti škodljive so bile v zadnjih letih nepravilno načrtovane in napačno opravljene obnove stavb z začasnimi zatočišči, kotišči ali prezimovališči netopirjev. Za netopirje so ti prostori nujno potrebna skrivališča, zato ima vsak nepremišljen in nenačrtovan poseg v njihovo okolje resne posledice. Med najbolj znana antropogena zatočišča netopirjev nedvomno sodijo stavbe kulturne dediščine, kot so na primer cerkve in gradovi.

Eden izmed bolj opaznih primerov, ko lahko nepravilna obnova močno vpliva na populacijo teh zanimivih živali, so obnove cerkvenih zatočišč.

Obnova cerkvenega ostrešja ob nepravem času lahko v skrajnem primeru vodi v pregon ali celo pogin celotne stanujoče netopirske skupine. To se zgodi zlasti takrat, ko so na preletne odprtine nameščene mreže, ki netopirje zaprejo v njihovo zatočišče. Če netopirji ne morejo najti ustrezne nadomestne odprtine, takšna namestitvev v poletnih časih navadno vodi v pogin celotne skupine živali. Zaradi nezmožnosti izhoda iz svojega doma mladiči in njihove matere počasi umrejo od žeje. Škodljive pa so tudi obnove, ki sicer ne zaprejo preletnih odprtih, vendar potekajo v času pojavljanja netopirjev. Čeprav se netopirji takšnim motnjam načeloma umaknejo, lahko te močno negativno vplivajo na njihovo populacijo. Posebno hude so posledice posegov, ki motijo, preženejo ali pokončajo porodniško skupino samic. Samice lahko zaradi stresa, ki je posledica takšne motnje, opustijo vzrejo mladičev, kar lahko vodi v propad celotne generacije. Čeprav se žal še prepogosto zgodi, da so obnove opravljene brez obzira do netopirjev, pa vseeno obstajajo tudi pozitivni primeri, ko so vestni upravljalci cerkva poskrbeli, da je za te živali ostal prostor v prenovljenem podstrešju.

Neustrezno zaprtje preletnih odprtih je bilo usodno za **MALEGA PODKOVNJAKA** (*Rhinolophus hipposideros*). Živali se v poskusu rešitve pogosto nabodejo na mreže, ki so nameščene čez njihove izletne odprtine.

foto: Jan Gojznikar

Vzporednice z nepravilnimi obnovami cerkvenih podstrešij pa lahko potegnemo tudi pri drugih stavbah. Netopirjem lahko prenavljanje hiš in blokov prinese nemalo težav. Mnogokrat se namreč v obnovah mimogrede poškodujejo ali uničijo strukture, ki jih ti sesalci izkoriščajo za svoja zatočišča. Ob prenovah fasade lahko neprevidni delavci celo nevede zatesnijo režo, v kateri se tisti trenutek zadržujejo netopirji, in jih s tem obsodijo na smrt. Z odstranjevanjem starih opažev ob obnovah preženejo ali poškodujejo tudi cele skupine netopirjev. Zelo nevarne so tudi obnove, ki povzročajo motnje prezimujočih netopirjev, ki čez zimo hibernirajo npr. v betonskih špranjah stanovanjskih stolpnih. Poleg nenamernega preganjanja netopirjev pa občasno, žal, še vedno zasledimo tudi namerni pregon. Poznani so primeri, ko so stanovalci ali upravitelji stavb načrtno pregnali ali celo pomorili celotno skupino netopirjev, ki si je pod njihovo streho poiskala svoje domovanje.

KAJ LAHKO TOREJ STORIMO

Če se netopirji naselijo v našo bližino, jih nikar ne preganjamo. Kot že omenjeno, pojedjo namreč izredne količine (tudi škodljivih) členonožcev, njihovo gvano, ki je tudi pogost razlog za preganjanje, pa je izjemno kakovostno naravno gnojilo. Bivanje netopirjev v naših naseljih je kazalec zdravega življenjskega okolja, v katerem se dobro počutimo tako mi kot živali.

NETOPIRNICE so lahko drevesne (levo) ali stavbene (desno). Ta zatočišča lahko, v primeru da jih ne poselijo netopirji, s pridom izkoristijo drugi organizmi, med katere sodijo tudi ptice.

foto: Tea Knapič (levo), Rudi Kraševac (desno)

LESENI OPAŽ - Za okrasnim opažem, s katerim so obite nekatere stanovanjske hiše, se v režah pogosto naselijo predstavniki rodu malih netopirjev (*Pipistrellus* sp.).

POLKNA - Čeprav jih tam ne bi pričakovali, so polkna pogosto začasna zatočišča posameznih netopirjev. Za polkni med drugim srečamo brkatega netopirja (*Myotis mystacinus*).

KLETI - Zaradi hladu in vlage spominjajo na prvotna jamska zatočišča. V kletih se lahko zato občasno pojavlja več različnih vrst netopirjev.

PODSTREHE - Poleg že naštetih vrst netopirjev se na naših podstrešjih vsaj občasno lahko pojavijo tudi druge - taki so na primer karizmatični uhati netopirji rodu *Plecotus*.

ZABOJI Z ROLETAMI - To nenavadno skrivališče si za svoje lahko izberejo navadni mračniki (*Nyctalus noctula*). Mračniki si za zatočišča pogosto poiščejo tudi reže mestnih stolpnice.

SOBE - Netopirji v jesenskem času oportunistično iščejo začasna zatočišča. Takrat skozi odprta okna stanovanj pogosto priletijo prav v naša stanovanja.

ilustracija: Anja Bolčina

Ko se odločimo, da bomo prenovili katero izmed stavb, moramo biti vedno pozorni tudi na morebitne skrite sostanovalce. Netopirji niso samo ogroženi, marveč tudi zavarovani, kar pomeni, da jih je prepovedano vznemirjati, preganjati in ubijati. Zato se obnove stavb z netopirskimi zatočišči ne lotevamo brez strokovnega nasveta. Tudi če je obnova opravljena v dobronamernem duhu, lahko kljub temu moti ali celo prežene naše skrivne sosede. Če so si ti enigmatični sesalci za svoje domovanje izbrali našo stavbo, je dobro da se pred obnovo posvetujemo z regionalnim Zavodom za varstvo narave (ZRSVN) ali s člani Slovenskega društva za proučevanje in varstvo netopirjev (SDPVN), enako pa storimo tudi v primeru, če le sumimo, da v stavbi živijo netopirji. Pozorni bodimo tudi na obnove javnih stavb - če se nam zazdi, da v objektu domujejo netopirji, ali če opazimo kakršne koli znake njihove navzočnosti (kot je na primer gvano), o tem obvestimo ZRSVN in SDPVN.

Netopirjem pa je moč postaviti tudi umetno zatočišče, ki bo vsaj delno nadomestilo izgubljena naravna ali narejena zatočišča. Takemu domovanju, na pogled precej podobnemu ptičji hiši, pravimo netopirnica. Netopirnice so ponavadi lesobetonske ali lesene škatle z režami, skozi katere lahko vstopijo netopirji. Slednjim takšne strukture ponudijo varno alternativo izgubljenim zatočiščem. Netopirnico lahko kupimo pri katerem od proizvajalcev ali pa jo po načrtih, dostopnih na svetovnem spletu, izdelamo sami.

Na svetu najverjetneje ni veliko skupin živali, ki bi združevale toliko enkratnih lastnosti. Žal pa so

kljub svoji izjemnosti netopirji dandanes močno na udaru, k čemur prispevajo tudi nepravilne obnove. Te sesalce je vsekakor treba ohraniti, saj so nena-domestljiv člen v našem okolju. Ali če uporabimo prispodobo Svetlane Makarovič iz pravljice *Netopir Kazimir*: netopirji so pravi pravcati mišji angeli. Varujmo jih.

Nepravilno načrtovane in napačno opravljene obnove stavb z začasnimi zatočišči netopirjev so lahko zelo škodljive zanje.

SLOVENSKO DRUŠTVO ZA PROUČEVANJE IN VARSTVO NETOPIRJEV

Slovensko društvo za proučevanje in varstvo netopirjev (SDPVN) je nevladna neprofitna organizacija, ki se na področju celotne Slovenije ukvarja z varstvom, raziskovanjem netopirjev in izobraževanjem javnosti o njihovem pomenu. S sedežem v Ljubljani društvo po vsej državi opravlja aktivnosti, povezane z ohranjanjem teh neverjetnih sesalcev. Ob najdbi zatočišča ali onemoglega netopirja se lahko obrnete na društvo prek e-maila (netopirji@sdpvn-drustvo.si), telefonske številke Netopirofona (068 650 090; Ljubljana in bližnja okolica) ali katere od števil, dostopnih na spletni strani (<http://www.sdpvn-drustvo.si/>).

NETOPIROFON

068 650 090

SVETLOBNO ONESNAŽENJE, POJAV, KI GA LAHKO ZMANJŠAMO

// Maja Zagmajster

Nočna fotografija neba nad cerkvami, ki so osvetljene tako, da gre velik delež svetlobe mimo objektov v nebo. Tam se da celo prepoznati obrise zvonikov. foto: **Andrej Mohar**

V sodobnem načinu življenja ljudje večino ne prekinemo svojih aktivnosti ob sončnem zahodu, ampak se spat odpravimo veliko kasneje. Okolje si zato osvetljujemo z umetno razsvetljavo, a ne le zaradi rabe, marveč tudi iz drugih razlogov. Npr. zunanje osvetljevanje spomenikov, gradov in cerkva ima namen na te objekte opozoriti tudi v nočnem času. Osvetljeni reklamni panoji nas tudi ponoči prepričujejo v nakup določenih izdelkov. Toda vse bolj jasno je, da uporaba pretirano in neprimerno nameščene razsvetljave spreminja nočno podobo sveta in negativno vpliva na številne organizme.

VPLIVI UMETNE SVETLOBE PONOČI

Med prvimi, ki so pričeli opozarjati na negativne vplive nočnega osvetljevanja okolja, so bili astronomi. Ker so številni nebesni pojavi postali nevidni, je bila dodatna svetloba, ki je spremenila nočno nebo, označena kot onesnaževalec. In res danes že kar

tretjina svetovnega prebivalstva živi na območjih, kjer mlečna cesta ni več vidna s prostim očesom. Svetlobno onesnaženje pa še kar narašča, ponekod tudi za nekaj odstotkov na leto.

Svetlobno onesnaževanje prizadene organizme prek vpliva na dnevni ritem aktivnosti živih bitij (t.i. cirkadiani ritem). Ta je vzpostavljen z izmenjevanjem svetlega in temnega dela dneva, s čimer se notranja biološka ura organizma sinhronizira z zunanjim ritmom. Pri vretenčarjih se ponoči tvori hormon melatonin, ki je pomemben za vzdrževanje dnevno-nočnega ritma. Spanje pri umetni svetlobi, pa čeprav šibki, močno zmanjša ali celo onemogoča tvorbo tega hormona. To pa ima lahko resne zdravstvene posledice. Pomanjkanje tega hormona so npr. povezali z večjo verjetnostjo pojavljanja določenih vrst raka pri sesalcih, tudi človeku.

VPLIV SVETLOBE NA PTICE

Umetna svetloba umetno podaljša čas aktivnosti dnevnih živali. Pri nekaj pticah, kot npr. velikih sinicah (*Parus major*), so z raziskavami potrdili, da se zjutraj zbudijo prej in spijo manj, kot bi v naravnih svetlobnih razmerah. Kosi (*Turdus merula*) v mestih so zaradi umetne svetlobe podaljšali čas

Svetlobno onesnaženje je uvrščeno na seznam glavnih dejavnikov, ki ogrožajo biotsko raznovrstnost.

Osvetlitev cerkve pred sanacijo luči
foto: **Gašper Pintar**

aktivnosti, a kljub daljšemu prehranjevanju to ni izboljšalo njihove telesne pripravljenosti. Med eksperimentiranjem se je tudi pokazalo, da imajo v osvetljenih razmerah kosi sicer kratkoročno lahko zarod prej, vendar pa je bila na dolgi rok njihova razmnoževalna aktivnost manjša. Svetloba ponoči moti tudi ptice na selitvah. Svetloba velikih objektov jih ponoči privablja, nato pa zmedene letijo v svetlobnih snopih do izčrpanosti. Nenazadnje pa osvetlitev omeji vidnost nočnega neba in s tem onemogoča uporabnost za orientacijo pri selitvah.

NETOPIRJI IN SVETLOBA

Negativnim vplivom umetnega osvetljevanja so močno izpostavljene predvsem nočno aktivne živali, kot so netopirji. Ti podnevi mirujejo, zvečer pa se prebudijo in v primernih svetlobnih razmerah začnejo izletavati iz zatočišč. Kdaj bodo s tem pričeli, je najpomembneje povezano z intenziteto zunanje svetlobe. Če preletne odprtine, skozi katere netopirji zapuščajo zatočišča, osvetlimo, netopirji dobijo napačno informacijo o pričetku noči. Posledično izletijo kasneje, kot bi ob naravnih svetlobnih razmerah. Zakasnitev časa izleta pomeni, da kasneje pridejo na prehranjevališča, s čimer izgubijo pomemben del časa za prehranjevanje, po drugi strani pa zamudijo večerni višek aktivnosti žuželk – njihovega glavnega plena. S tem se lahko zmanjša njihova možnost preživetja, slabše prehranjene samice pa lahko slabše skrbe za svoje mladiče. Netopirji pa so občutljivi tudi za cestno razsvetljavo. Nekatere vrste, kot so mali podkovernjaki (*Rhinolophus hipposideros*), se osvetljenim predelom aktivno izogibajo, tako da nove cestne svetilke lahko prekinejo njihove ustaljene letalne poti med zatočišči in prehranjevališči.

SVETLOBA PRIVLAČI ŽUŽELKE

Zunanja razsvetljava močno privlači še eno skupino živali, to so nočno aktivne žuželke. Te se ponoči orientirajo glede na svetlobna telesa na nebu, če je v okolju svetilka, pa se odpravijo proti njej. Ob svetlobnem viru obsedijo, lahko pa okoli njega

preletavajo, dokler ne obnemorejo ali pa postanejo lahke plen plenilcem. S tem prekinejo svoj razmnoževalni krog in počasi se število in raznolikost nočnih žuželk zmanjšuje. Nekaj vrst netopirjev zelo izkorišča visoko gostoto žuželk ob svetilkah in se tam prehranjuje, vendar je ta navidezna korist kratkoročna. Na dolgi rok z zmanjševanjem žuželk izgubljajo tudi vsi njihovi plenilci.

SVETLOBNO ONESNAŽENJE LAHKO ZMANJŠAMO

Malo verjetno je, da bi se svetlobi ponoči povsem odpovedali, vendar pa lahko njene negativne vplive občutno zmanjšamo. To zahteva tako presojo, kaj in kdaj osvetliti, kot tudi uporabo naravi prijaznejših načinov in tehnologij osvetljevanja.

Slovenija je ena redkih držav v Evropi, ki se je problema ureditve svetlobnega onesnaževanja lotila z zakonskim aktom. Leta 2007 je bila sprejeta **Uredba o mejnih vrednostih svetlobnega onesnaževanja okolja** (Ur. l. RS št. 81/07, 109/07, 62/10, 46/13). Za osvetljevanje je treba uporabljati »okolju prijazne svetilke«, t.j. take, ki svetlobe ne oddajajo nad vodoravnico. Izjema je osvetljevanje kulturnih spomenikov, kjer se dovoljuje, da gre

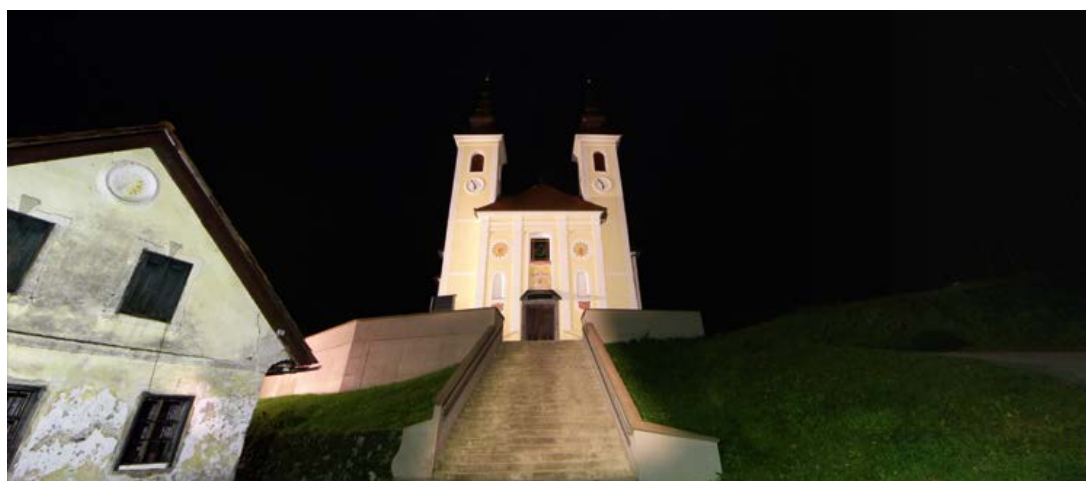
Svetlobno onesnaženje je vsak vnos umetne svetlobe v nočno okolje, s katerim spremenimo njegovo naravno svetlost.

10 % svetlobnega toka mimo fasade. Določena je tudi največja intenziteta osvetljenosti za različne objekte, tudi reklamne panoje. Stavbe so za nekatere živalske skupine pomemben del življenjskega okolja, mnoge vrste netopirjev imajo v podstrešjih cerkva porodniške kolonije, tam gnezdijo tudi sove in hudourniki. Uredba določa, da fasade, kjer ležijo preletne odprtine ogroženih vrst živali, ne smejo biti osvetljene. A praksa je še prepegosto drugačna.

Primer reflektorja z nameščeno masko, s katero se zmanjša sipanje svetlobe mimo cerkve.

foto: **Andrej Mohar**

Po sanaciji svetlobni snopi izginejo, saj nove svetilke osvetljujejo samo pročelje in ne vse okolice

foto: **Gašper Pintar**

Svetlobno onesnaževanje prizadene tudi ptice.

V osvetljenih urbaniziranih okoljih so ugotovili, da ptice zvečer ostanejo dlje časa aktivne ali pa se zjutraj zbudijo prej, kar lahko dolgoročno negativno vpliva na njihovo telesno pripravljenost in razmnoževanje.

Umetna svetloba ponoči zmede ptice na selitvenih poteh. V primeru velikih osvetljenih struktur, kot so dimniki, se ptice ujamejo v svetlobne snope, kjer lahko zmedeno letajo do popolne izčrpanosti.

V projektu LIFE+ Življenje ponoči (2010-2014) smo iskali tehnične rešitve za naravi prijaznejše osvetljevanje cerkva z vidika nočnih metuljev in netopirjev. Na izbranih cerkvah smo spremljali vpliv originalne osvetljave, ki je bila pretirana, in dveh prirejenih tipov razsvetljave, ki sta bili manj intenzivni in obe brez ultravijoličnega spektra. Prav ta namreč najbolj privlači nočne žuželke. V projektu je bil preizkušen poseben tip svetilke, ki z zaslonko masko usmerja svetlobo na fasado in zmanjša njeno sipanje mimo v nebo. Za netopirje se je zasenčenje preletnih odprtih potrdilo kot pozitivno, saj so v tako izboljšanih razmerah nekaj cerkva zapustili občutno prej in v krajšem času. Na nočne metulje pa je imel poleg intenzivnosti velik vpliv tudi spekter

svetlobe. Od obeh prirejenih tipov svetlobe je rumenkasta, t.j. taka, ki poleg UV ni vsebovala niti modrega spektra, pritegnila najmanj nočnih metuljev. Na podlagi rezultatov raziskav so bila pripravljena priporočila za osvetljevanje objektov kulturne dediščine, ta spoznanja pa bi morali upoštevati tudi pri nameščanju druge razsvetljave v okolju. Danes so že zelo razširjene LED-svetilke, ki so energetske bolj ekonomične, a vsebujejo še vedno velik delež modre svetlobe, ki privlači nočne žuželke. Na trgu je mogoče dobiti LED-svetilke brez modrega spektra svetlobe, a je odločitev za njihov nakup za zdaj še povsem odvisna od zavesti potrošnika.

Svetlobo usmerimo tja, kjer jo potrebujemo za naš način življenja, in jo umaknimo od tam, kjer je ne potrebujemo in je celo škodljiva. Le tako bomo zagotovili, da bodo tudi prihodnji rodovi lahko uživali v biotski pestrosti ne le nočnih, marveč tudi dnevno aktivnih živali.

Viri:

- FALCHI, F., CINZANO, P., DURISCOE, D., KYBA, C.C.M., ELVIDGE, C.D., BAUGH, K., PORTNOV, B.A., RYBNIKOVA, N.A. & FURIGNI, R. (2016): The new world atlas of artificial night sky brightness. - *Science Advances* 2(6): e1600377.
- HÖLKER, F., WOLTER, C., PERKIN, E.K. & TOCKNER, K. (2010): Light pollution as a biodiversity threat. - *Trends in Ecology and Evolution* 25: 681-682.
- MOHAR, A., ZAGMAJSTER, M., VEROVNIK, R. & BOLTA SKABERNE, B. (2014): Naravi prijaznejša razsvetljava objektov kulturne dediščine (cerkva) - Priporočila. Društvo Temno nebo Slovenije, 28 str.
- RICH, C. & LONGCORE, T. (2006): Ecological consequences of artificial night lighting. - Island Press, Washington DC, 458 str.

VABILO ČLANICAM IN ČLANOM DOPPS NA SKUPNO SREČANJE V ORMOŠKIH LAGUNAH

V prvi letošnji številki revije Svet ptic sem v uvodniku omenil željo nekaterih naših članov, da bi ponovno organizirali eno- ali dvodnevno skupno srečanje in ga namenili druženju ter pogovoru o društvenih temah. Na zadnjem sestanku UO smo zato sprejeli sklep, da takšno srečanje ponovno organiziramo septembra letos. Odločili smo se, da se dobimo v Ormoških lagunah, ki so sedaj tudi uradno razglašene za Naravni rezervat, in mnogi naši člani tam še niso bili.

Srečanje bo predvidoma **16. in 17. septembra 2017**. Za tiste, ki se boste udeležili srečanja za en dan, nameravamo organizirati avtobusni prevoz z vrnitvijo v večernih urah.

Predvideni potek srečanja:

1. dan:

- Odhod iz Ljubljane ob 8. uri s parkirišča na Dolgem mostu
- Prihod na Ormoško jezero ob 11. uri in opazovanje ptic
- Prihod v Ormoške lagune ob 13. uri
- Kosilo
- Ogled Naravnega rezervata Ormoške lagune in opazovanje ptic
- Vsebinske razprave o društvu in druženje
- Predviden zaključek ob 22. uri
- Možnost prenočitve v postaji v lagunah (obvezna oprema sta podloga za spanje in spalna vreča)

2. dan:

- Jutranje opazovanje ptic v Ormoških lagunah in ogled obročkanja ptic
- Prosto (po želji vsakega posameznika) in odhod domov

PRIJAVE sprejemamo do 10. septembra na dopps@dopps.si ali 01 426 58 75. Avtobusni prevoz bomo organizirali, če bo dovolj prijav. Stroške prevoza krijejo člani sami, kosilo bo za člane brezplačno. Dobrodošli vsi mladi in malo manj mladi člani!

Rudolf Tekavčič, predsednik DOPPS

VPLIVI ONESNAŽENJA – RESNA GROŽNJA ZA PREŽIVETJE POPULACIJ

// Brina Puntar

Jajčna lupina se je zaradi vpliva endokrinih motilcev, kot sta PCB in DDT, pri **BELOREPCU** (*Haliaeetus albicilla*) stanjšala za kar 18 %.

foto: Jure Novak

Ljudje smo v zgodovini v okolje vnesli že veliko snovi, ki imajo negativen vpliv na nas in druge organizme. Nekatere izmed teh snovi vplivajo na endokrini sistem (to je sistem žlez, ki izločajo hormone, med temi so hipofiza, ščitnica, nadledvična žleza idr.), zato jih imenujemo endokrini motilci. Endokrini motilci posnemajo delovanje hormonov in povzročajo škodljive učinke na organizem, njegovo potomstvo in populacije. Raziskave endokrinih motilcev in njihovih vplivov na ptice so zelo uporabne za razumevanje sprememb v vedenju in fiziologiji, ki jih lahko prenesemo tudi na ljudi, saj ima mnogo vrst ptic dolgo življenjsko dobo in so na vrhu prehranjevalne verige.

Literatura

- BIGNERT, A., HELANDER, O. B. (2015): Monitoring of contaminants and their effects on the Common Guillemot and the White-tailed Sea Eagle. – *Journal of Ornithology*: 1-27.
- CARER, C., COSTANTINI, D., SORACE, A., SANTUCCI, D., ALLEVA, E. (2010): Bird populations as sentinels of endocrine disrupting chemicals. – *Ann Ist Super Sanità* 46(1): 81-88.
- MREMA, E. J., RUBINO, F. M., BRAMBILLA, G., MORETTO, A., TSATSAKIS, A. M., COLOSIO, C. (2013): Persistent organochlorinated pesticides and mechanisms of their toxicity. – *Toxicology*: 74-88.

PTICE SO DOBER KAZALEC VPLIVA ENDOKRINIH MOTILCEV

Ptice s prehrano zaužijejo veliko obstojnih organskih onesnažil (npr. DDT in PCB), ki vplivajo na njihov endokrini sistem. Onesnažila se lahko prenesejo in nalagajo tudi v njihovih izleženih jajcih. Leta 1973 so znanstveniki prvič posumili o njihovem vplivu na reprodukcijski uspeh ptic. Več kot 40 let so raziskovali vpliv onesnažil na debelino jajčne lupine, reprodukcijski uspeh in vsebnost onesnažil v jajcih belorepca (*Haliaeetus albicilla*) in ozkocljune lumne (*Uria aalge*).

ONESNAŽILA V PREHRANJEVALNIH VERIGAH

Endokrini motilci se nalagajo v organizme v prehranjevalnih verigah. Sčasoma se njihove koncentracije po trofičnih nivojih zvišujejo. V študiji so primerjali koncentracije sedmih onesnažil v jajcih ozkocljune lumne in njenem plenu, atlantskem sledu (*Clupea*

harengus). Koncentracije onesnažil so bile v ptičjih jajcih višje kot pri ribi.

Vpliv endokrinih motilcev so dokazali tudi pri samcih belorepca ob obalah Baltika. Samice, ki so bile izpostavljene onesnažilom v zgodnjih obdobjih svojega življenja, so postale neplodne. Vplivi pa so povezani tudi s tanjšanjem jajčne lupine, izsuševanjem jajc, manjšim uspehom izvalitve in telesnimi okvarami zarodkov. Pri jajcih so opazili soodvisni pojav izsuševanja v povezavi s koncentracijami PCB in DDE (metabolit DDT).

V obdobju monitoringa se je jajčna lupina ozkocljunih lumen stanjšala za 10 %, pri belorepcu pa kar za 18 %. Močno zmanjšanje gnezditvenega uspeha se je pokazalo že v zgodnjih 50-ih letih in se nadaljevalo do najnižje točke med letoma 1966 in 1985. To lahko povežemo z visoko uporabo DDT v času druge svetovne vojne in kasneje. Velikost zaroda v gnezdih se je po teh letih izboljšala, vendar je ostala pod normalnim nivojem.

STROŽJE PREVERJENA UPORABA TEH SNOVI

Ptice in njihova jajca so zelo dober kazalec škodljivih učinkov onesnažil na organizme. Vzročna povezava med endokrinimi motilci ter reprodukcijskim uspehom in razvojem organizmov pa je zelo dobro dokazana tudi pri morskih polžih, ribah, plazilcih in sesalcih.

Z novimi raziskavami in znanjem vse bolj odkrivamo, kako široke in škodljive so posledice vnosa teh kemikalij v okolje, ki imajo poleg omenjenih tudi močne vedenjske, nevrološke, imunološke in genetske vplive.

Ukrepi za zmanjšanje oziroma odpravljanje uporabe DDT in PCB so uspešni, saj se njihove koncentracije v okolju zmanjšujejo. Zaradi močnega vpliva in obstojnosti pa bi morala biti uporaba tovrstnih snovi v prihodnje strožje preverjena, uravnana oziroma celo prepovedana.

HUDOURNIK

(*Apus apus*)

// Franc Bračko

Če rečemo, da je orel kralj med pticami, je hudournik (*Apus apus*) prav gotovo kralj neba in letenja. Je ptica, ki je povsem prilagojena življenju v zraku z izjemo obdobja gnezdenja, ko par prenoči v gnezdu skupaj z mladiči. Preostali del življenja hudournik preživi v zraku. V njem se prehranjuje, visoko v njem tudi prenočuje in nikoli ne sede na ravna tla. V najnovejših raziskavah so švedski ornitologi s pomočjo geolokatorjev ugotovili, da hudournik na selitvi in prezimovanju v zraku preživi 99 % svojega življenja.

HUDOURNIK (*Apus apus*) je v celoti črn z belim podbradkom, ima dolge srpaste peruti in kratek, škarjasto oblikovan rep. Oba spola sta enako obarvana.

ilustracija: Jan Hošek

Črna ptica z belim podbradkom živi v urbanem okolju, tudi v najbolj gosto pozidanih delih velikih mest. Gnezditve v naravnem skalnem svetu pri nas ni več poznana, čeprav gnezdenje v »pečevju« še omenja znameniti Fran Erjavec. Zaradi posebnega načina življenja hudournika ljudje manj poznajo. Navadno ga zamenjujejo s podobnimi lastovkami. Pri nas sicer gnezdi še planinski hudournik (*Tachymarptis melba*), blede hudournik (*Apus pallidus*) pa je redek gost.

GNEZDILEC VISOKIH STAVB

Hudournik naseljuje celotno Evropo. Njegova gnezda najdemo v Alpah celo nad 2000 m n. v. Prvotno je gnezdil v skalnih špranjah in luknjah prisojnega skalnega sveta, zlasti pa v razgibanem skalnem svetu toplejših morskih obal. Ponekod v Evropi pa so znani posamezni primeri ali manjše kolonije, ki gnezdiijo celo v drevesnih duplih.

V Sloveniji hudournik ne gnezdi povsod. Številčnejši je v jugozahodnem in vzhodnem delu države. Lokalno močna gnezdeča populacija hudournika, morda največja pri nas, je v Mariboru, velikost populacije ocenjujem na 300 parov. Žal se je gnezdeča populacija v tridesetih letih v tem mestu zmanjšala skoraj za polovico (po grobi oceni). Hu-

dournik je dokaj številen tudi v Primorju, posebno v Kopru in okolici, ter na Goriškem in Ajdovskem. Slovenska populacija je ocenjena na 1500–3000 parov. Gnezdi v mestih in naseljih, predvsem na visokih zgradbah, gradovih, industrijskih objektih ipd. Če možnosti le dopuščajo, hudournik teži h kolonijskemu gnezdenju. Običajno njegova gnezda najdemo na starejših stavbah z razgibano arhitekturo, ki tej ptici ponuja veliko ustreznih gnezdilnih niš in različnih odprtin; pod streho, na podstrešju, v zidu ali v različnih štukaturah. Borno gnezdo zlepi s slino in vanj vgradi vse, kar ujame v zraku: perje, bilke, puhasta semena topolov in vrb, ki jih raznaša veter, idr. Pogosto naseli tudi gnezda domačega vrabca (*Passer domesticus*), ki ga preprosto prežene iz gnezda. Pred obdobjem množičnega obnavljanja stavb je pogosto gnezdil tudi na cerkvah.

SELITEV, OGRŌZENOST IN PREHRANJEVANJE

V obdobju slabega vremena odrasli hudourniki skupaj z mladiči otrpnejo (torpor) in brez hrane zdržijo več dni. Negnezdeči osebki se takrat umaknejo z območja hladne fronte, lahko več 100 km daleč. Dolgotrajnejše deževje in ohladitev pa sta zanje lahko pogubna.

V juliju, ko se gnezditvev zaključuje, se v toplih poletnih večerih hudourniki zbirajo v jate in letajo mimo gnezdišč ter se pri tem predirljivo oglašajo s »sri«, kar so Angleži poimenovali kot »kričeče skupine« (screaming parties). Do konca julija oz. avgusta zapustijo naše kraje in se odselijo v podsaharsko Afriko. K nam se vračajo šele v drugi polovici aprila in v začetku maja. Torej ostanejo pri nas le za čas gnezdenja, torej dobre tri mesece. V času selitve in v Afriki je hudournik seveda nenehno v zraku.

Čeprav je bil trend evropske gnezditvene populacije hudournika v obdobju 1980–2013 stabilen, je vrsta ponekod v upadanju, kar ugotavljamo tudi pri nas. Razlogi upadanja prav gotovo tičijo v izginjanju gnezditvenih možnosti zaradi rušenja starih, dotrajanih stavb, oziroma njihovega neustreznega obnavljanja, zlasti streh in nadstreškov. Dodatno ga ogroža pomanjkanje »zračnega planktona« zaradi zatiranja listnih uši na rastlinah in splošne uporabe pesticidov. Povsem neraziskan je tudi vpliv prometa na »zračni plankton«, ki ga zbijajo noč in dan drveči avtomobili. Hudournik namreč lovi majhne žuželke, kot so mušice, komarji, muhe, majhni hrošči, leteče mravlje ipd. Mladiče hrani z nekakšnimi »svaljki« iz žuželk, ki jih lovi v zraku in oblikuje v golši. Včasih je svaljek tako velik, da hudournik ne more zapreti kljuna.

KAKO POMAGATI HUDOURNIKU

Posledica vsesplošne obnove starejših zgradb je trajna izguba gnezdišč teh neutrudljivih letalcev. Hudourniki so zelo zvesti svojemu gnezdišču in ga lahko uporabljajo desetletja. Sodobna arhitektura in nove stavbe so običajno brez primernih razgibanih struktur in s tem gnezditvenih možnosti. Naravovarstvo zato tudi v urbanem življenjskem

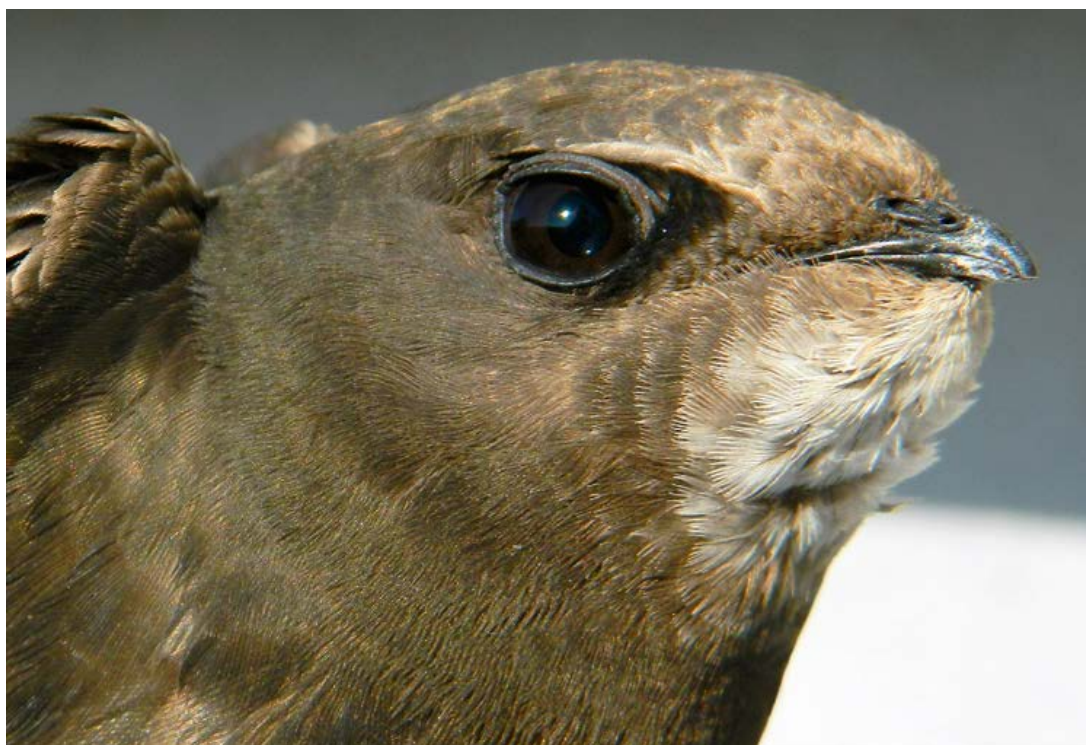

okolju zahteva aktiven pristop k ohranjanju določenih vrst živali, ki sledijo človeku in naseljujejo njegovo življenjsko okolje. Populacijo hudournika je možno učinkovito ohranjati z načrtno izdelavo gnezdilnih niš in nameščanjem gnezdilnic na izbranih zgradbah. Gnezdilne niše je mogoče izdelati tako, da se estetsko in funkcionalno ujemajo s sodobno arhitekturo in človekovo kulturo bivanja. To pa tudi pomeni nov izziv in priložnost za slovenske arhitekta, ki načrtujejo nove objekte ali sanirajo obstoječe. Zato je v prihodnje priporočljivo tesno sodelovanje med arhitekti in naravovarstveniki.

Prav tako lahko k varovanju hudournika veliko pripomorejo posamezniki. Nameščanje umetnih gnezdilnic na zgradbe ponekod po Evropi daje izjemne rezultate. Gnezdilnice se nameščajo na

Značilna stanovanjska hiša, ki zaradi dotrajanosti strehe in fasade ponuja hudourniku več gnezditvenih možnosti.

foto: **Franc Bračko**

Odrasel **HUDOURNIK**, za katerega so značilne velike oči, kratek in širok kljun ter velike nosnice.

foto: **Franc Bračko**

V špranjah med strešno ploščo in oglatimi okrasnimi štukaturami na I. Gimnaziji Maribor, ki je bila zgrajena 1873, hudournik prav gotovo gnezdi skoraj ves čas obstoja zgradbe, saj to gnezdišče že leta 1925 omenja Otmar Reiser v knjigi o ptičih Maribora.

foto: **Franc Bračko**

Mladič hudournika v gnezdu, ki ga je prvotno zasedel domači vrabec (*Passer domesticus*)

foto: **Franc Bračko**

Schweglerjeve gnezdilnice za hudournika na Osnovni šoli Tone Čufar v Mariboru (20. 9. 2008)

foto: **S. Jamnikar**

Vgrajene gnezdilne niše za hudournika v prizidku stanovanjske hiše v Zrkovcih pri Mariboru

foto: **Franc Bračko**

Vgrajene gnezdilne niše za hudournike v centru za obiskovalce v Naravnem rezervatu Škocjanski zatok

foto: **Borut Mozetič**

Gnezdilni zaboj za hudournika, nameščen pod slemenom stanovanjske hiše v Zrkovcih pri Mariboru (21. 4. 2017)

foto: **Franc Bračko**

individualnih hišah, pod napuščmi in slemenih streh, na podstrešju, na balkonih ipd. Na stanovanjskih blokih so primerna mesta za nameščanje balkoni, terase in podstrešja. Pomembno je, da izberemo najvišje mesto na zgradbi. Pod in pred gnezdiščem pa naj bo prazen prostor brez drevja ali visokega grmovja. Ponujene gnezdilnice ni treba čistiti, ker hudourniki ne gradijo gnezd in gnezdiijo zmeraj v starem gnezdu. Če se zgodi, da na tleh najdemo hudournika, ki ni poškodovan, mu damo nekaj kapljic vode in ga preprosto vržemo v zrak, da nemoteno poleti.

IZKUŠNJE NAMEŠČANJA GNEZDILNIH NIŠ PRI NAS

V Mariboru imamo že kar nekaj izkušenj z nameščanjem gnezdilnic in gnezdilnih niš za hudournike. Leta 1989 smo na zgradbi Gambrinusa v Gledališki ulici vgradili 13 gnezdilnih niš, na OŠ Toneta Čufarja na Pobrežju pa smo leta 2008 namestili 10 gnezdilnic. V vseh uspešno gnezdiijo hudourniki.

Pred nedavnim smo pritrdili tudi tri gnezdilne zaboje z 21 gnezdišči na streho SNG Maribor. Tudi v Naravni rezervat Škocjanski zatok so leta 2015 na objekt centra za obiskovalce namestili 10 gnezdilnih niš. V prihodnje načrtujemo še več tovrstnih akcij v želji, da ustavimo nadaljnje nazadovanje našega vratolomnega letalca.

Gnezdišče hudournika v špranji poškodovane lesene obloge pod strešnim napuščem (Maribor, 5. 6. 2015)

foto: **Franc Bračko**

OHRANIMO ŽIVO NEBO, OHRANIMO HUDOURNIKE

// Edward Mayer / www.swift-conservation.org,
prevod Petra Vrh Vrezec

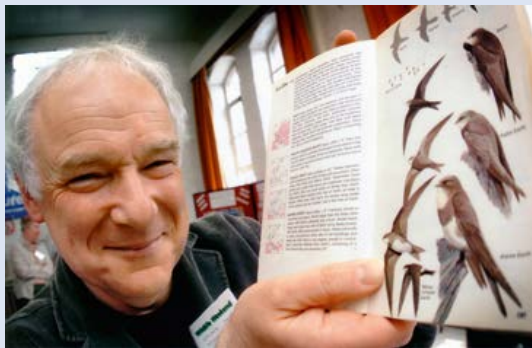

foto: arhiv Edward Mayer

Do hudournikov čutim posebno strast. Prvič sem se z njimi srečal, ko sem imel šest let. Letali so nad našo hišo v Southamptonu in vreščali v vročih poletnih večerih. Bili so čarobni! Kot demonski duhovi v zraku, nestvarni, nepoznani, kot nevidna nadzvočna letala. Leta so tekla in v Londonu, kjer danes živim, sem opazil, kako hitro se je zmanjšalo njihovo število. Začel sem raziskovati, zakaj se to dogaja; strehe številnih stoletnih hiš so zamenjali in s tem zaprli odprtine, ki so prej omogočale gnezdenje hudournikov. Nove stavbe z ravnimi ali zaprtimi strehami pa so bile za gnezditve popolnoma neuporabe.

Po letu 2002 sem zato začel sporočati ljudem, da moramo ukrepati, če želimo rešiti te čudovite ptice. Po vsej Veliki Britaniji in Evropi smo organizirali gibanje za ohranitev hudournikov. Bistveni ključ za naš uspeh je bilo znanje o življenju hudournikov – kako in kje gnezdi ter kako jih zaščititi in povečati število njihovih gnezdišč, pa tudi kaj smo naredili zanje. Do vsega tega znanja smo prišli s pomočjo izobraževanja, seminarjev in konferenc.

Pri takem delu je poglavito navduševanje ljudi in prepričevanje, da lahko naredijo velike spremembe

že s preprostimi ukrepi in z lastnimi prizadevanji. Imel sem približno 300 predavanj o hudourniku ter o povečevanju urbane biotske raznovrstnosti v Angliji in po vsej Evropi. Učim arhitekta, urbaniste, gradbenike, ornitologe, člane klubov ptic, druge nacionalne organizacije, kot recimo Univerzo za tretje življenjsko obdobje ipd. Sodelujem tudi pri projektih in izmenjavi informacij prek britanske lokalne mreže za hudournike (UK's Swifts Local Network) in mednarodne mreže za lastovke, breguljke in hudournike (The International Swallows, Martins and Swifts Network). V okviru obeh mrež delujeta tako imenovani "Yahoo skupini", kar je zelo močan način za širjenje znanja, motiviranje manj navdušenih in spodbujanje k akcijam.

Dokončni cilj vseh teh prizadevanj za hudournike je ohranjanje in krepitev urbane biotske raznovrstnosti, torej ohranjanje prostoživečih živali in rastlin v naših mestih in ne samo v naravnih rezervatih in parkih, kjer so živa bitja izolirana in marginalizirana in bodo tako ali tako izumrli. Z večletnim delom na zgoraj opisani način sem skupaj z drugimi zanesenjaki ustvaril gibanje, s pomočjo katerega smo dosegli velike spremembe tako za hudournike kot tudi za ljudi, ki pomagajo tem pticam in se zavedajo, da lahko tudi sami naredijo nekaj dobrega in s tem spreminjajo tako njihovo kot naše življenje.

Rad bi zaključil z mislijo: pridruži se mi v teh prizadevanjih, ohrani hudournike v svoji okolici, prosi prijatelje in sosede, naj ti pri tem pomagajo, in skupaj lahko naredimo svet lepši za vse nas, ljudi in prostoživeče živali.

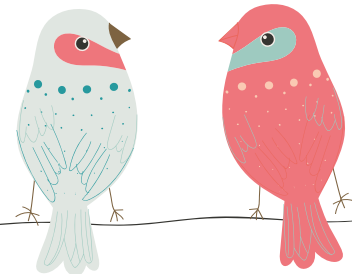
POPRAVEK

V prejšnji številki revije Svet ptic smo ob fotografiji fazanke in fazana na strani 20 naredili napako pri navedbi avtorja fotografije. Pravi avtor fotografijo je Tone Trebar

Za napako se iskreno opravičujemo.

Uredništvo

Vpišite se v e-skupino Ljubitelji ptic

Če želite prejemati naša obvestila

o društvenih dogodkih ali prispevati svoje izkušnje oziroma mnenja, povezana s pticami in naravo, če želite prebrati, kakšne dogodivščine so izkusili drugi člani društva, si ogledati njihove fotografije ipd., potem vas vabimo, da se vpišete na skupino Ljubitelji ptic, in sicer na ljubitelji-ptic-subscribe@yahoogroups.com.

IVAN ESENKO

ŠIRI NAVDUŠENJE NAD ŽIVALIM PRIJAZNIMI VRTOVI

// pogovarjala se je Petra Vrh Vrezec

IVAN ESENKO je bil na začetku svoje poklicne kariere aktiven čebelar, zaposlen v Medexu in potem v Hmezadu. Sledila je služba na patološki morfologiji na Veterinarski fakulteti, zatem pa zaposlitev na Založbi Oka, kjer je poleg predavanj, prodaje, reklam ipd. lahko pisal tudi knjige.

foto: **Darinka Mladenovič**

Prekipavajuče pomladno majsko ozračje, živahno žvrgolenje ptic in njihovo živo spreletavanje med drevesi in gnezdilnicami raznoraznih oblik, velikosti in različnega gradiva. Prebujajoče življenje v vrtni mlaki, »otočki« skoraj že cvetočih ivanjščic sredi košene trave, še vedno polne krmilnice najrazličnejših vrst ptic ... To je le skop opis rajskega vrta Ivana Esenka v Ljubljani. Preden sva sploh začela pogovor, zaradi katerega sva se srečala, sem skoraj uro občudovala vrt in se z Ivanom sprehajala po njem. Ivan ni samo »urejevalec« živalim prijaznega vrta, ampak tudi zelo natančen opazovalec. Natančno ve, kdaj so letos iz gnezdilnice zleteli mladiči lesne sove (*Strix aluco*), koliko je zasedenih gnezdilnic in s katerimi vrstami ptic. Do sedaj je opazil kar 73 vrst, ki so obiskale ali vsaj letele mimo njegovega vrta. Poleg ptic ga zanima tudi vsa druga narava – netopirji, čebele, čmrliji, sesalci, rastline ... Ivan jim ponuja hrano in dom (ročno spreten kar mimogrede zreže in šteje nekaj gnezdilnic). Mnogi ga poznajo po njegovih prispevkih iz njegovega vrtnega raja, ki jih piše za različne slovenske revije in časopise, ali pa iz televizijskih oddaj. S člani DOPPS na e-skupini Istdopps redno deli aktualne zgodbe iz ptičjega sveta in čudovite fotografije. Poznan pa je tudi kot avtor številnih zanimivih priročnikov - *Vrt, učilnica življenja*, *Katera žival je to?*, *Zgodbe iz kanuja* ipd. in, kot pravi, mu idej za nove knjige ne manjka.

Pri urejanju vrta daje Ivan poudarek predvsem okrasnim rastlinam, ki imajo veliko vlogo pri privabljanju živali. »Otočke« kozmej, ki so lepe in enostavne za vzgojo, poseje kar po travniku. Oblegajo jih **LIŠČKI** (*Carduelis carduelis*)!

foto: **Ivan Esenko**

Člani DOPPS te poznamo kot velikega ljubitelja ptic in narave, ki na svojem vrtu živalim omogoča pravi raj. Kdaj si se navdušil nad pticami, kje si dobil ideje za urejanje vrta?

Odraščal sem v Litiji, v okolju z veliko vrta. Starši so bili veliki ljubitelji narave. Otroštvo sem preživel na bregu Save. Ptice so mi lepšale dneve, privlačile so me, iskal sem njihova gnezda ... Takrat je bila ljubezen do ptic čisto drugačna. Otroci smo lovili ptice na limanice ali vabe znanega litijskega ptičarja Mirka Groznika in jih imeli nekaj časa v kletkah. Bili smo zagnani ptičarji. Druge debate kot o pticah ni bilo. Gnal nas je raziskovalni duh – imeti ptiča ujetega, ga videti, kaj je, kakšen je, kako se vede ... Doma sem v drvarnici uredil velik prostor, ga zamrežil in vanj spustil ptice ter hodil med njimi. Jeseni smo lovili liščke, čizke, grilčke. Ptice smo si dobro ogledali in jih potem spustili nazaj v naravo. S pticami v kletkah sem kar hitro prenehal. Oče in mama sta me držala nazaj in me učila spoštljivega odnosa do narave.

Že kot najstnik sem bil član Društva za vzgojo ptic Zagorje. Takrat DOPPS-a še ni bilo. Skoraj vsi člani so bili rudarji. Skupaj smo organizirali razstavo ptic v stekleni dvorani Delavskega doma Zagorje. Mladi smo v veliki volieri razstavljali divje ptice, ki smo jih nalovili – zelence, kaline, pinože, krivokljune ... Zanimivo, da so obiskovalce najbolj privlačili ti ptiči, ki so jih poznali z lastnega vrta, in ne tisti vzgojeni.

Ogromno stvari o pticah in urejanju vrtov pa sem se naučil od RSPB-ja (Društva za zaščito ptic Velika Britanija), kjer sem član že 15 let.

Ti ptice kdaj naredijo škodo na vrtu? Kako ravnaš v takem primeru?

Izogibam se izrazom škodljivi in koristni ptiči. To je antropocentrični izraz, pisan ljudem na kožo. Vedno rad poudarjam, da takrat, ko mi živali naredijo škodo, sem za to kriv sam. Recimo v času

Na robu gozda ob Ivanovem vrtu je našla svoj dom tudi **LESNA SOVA** (*Strix aluco*). Pri tej ptici je treba biti izjemno previden v času vzreje mladičev. Samica je lahko zelo agresivna in te celo poškoduje, če zasluži, da so ogroženi njeni mladiči.

foto: Ivan Esenko

žleda so mi srne uničile pet jablan. Ukvarjal sem se s škodo zaradi žleda in seveda medtem pozabil zaščititi mlade jable. Uničile so mi jih, a bil sem jezen sam nase, ker prej nisem poskrbel za to. Zadnjič sem iz razpoložljivih lepih borovih deščic, ki so se mi zdele škoda za v peč, naredil osem gnezdilnic. Obesil sem jih in zasedle so jih velike sinice. A kmalu jih je napadel veliki detel. Popolnoma logično, saj je že med njegovim pristajanjem na gnezdilnico tako votlo zadonelo, da je dobil veselje zluknjati drugo za drugo. Ker so bili mladiči že notri, gnezdilnic nisem mogel sneti, zato sem jih le ovil z bazenskim folijami. To je bila moja napaka! In ko si enkrat tako velik, da si to priznaš, boš v prihodnje gledal, da takih napak ne boš več delal. Toda ljudi je težko prepričati. Ko imam predavanja, povedo, kako jim je neka žival naredila škodo. Vedno jih vprašam, zakaj niso zaščitili rastlin. Vsi se začudijo: »Saj je naš vrt, zakaj pa bi to naredili?« »Seveda je vaš vrt, ampak tudi ta je del narave,« jim rečem. Potem jim razložim, kako pomembno vlogo na vrtu imajo vrabci, čebele idr.

Lahko podaš kakšne napotke, kako naj se ljudje lotijo ureditve pticam oz. živalim prijaznega vrta?

Zlasti začetniki, ki kupijo vrt, radi naredijo prevelik vrt, ki mu fizično niso kos. Potem se v njem »izgubijo«. Svetoval bi, da je bolje imeti prvo leto več trave, ki zahteva samo košnjo, in manj vrta, kjer potrebujemo že več znanja. Ta zelenjavni vrt vsako leto malo povečaš in tako obseg vrta raste z izkušnjo. Predvsem bi vztrajal pri nasaditvi domačih rastlin, kar velja posebej za okrasni vrt. Slovenci imamo kup tradicionalnih cvetk, recimo cinije in podobne, ki so se kalile pri nas stoletja. Ljudje radi danes nasedajo različnim ponudbam eksotičnih rož iz drugih držav ali s celin. To je zame nepoznavanje narave. Naravo, ki jo živimo, živimo tu, v naših krajih, in zakaj bi sem »vlačili« stvari, ki jih ne poznamo. Po izkušnjah sodeč vemo, koliko tujerodnih rastlin smo tako zanesli k nam in s tem škodovali našim rastlinam. Vrt moraš imeti predvsem rad. Če ga nimaš, bolje da ga nimaš. Vrt je življenjski slog. Super je, ko odtrgaš svojo redkvico, jo obrišeš v hlače in poješ, ali poješ

Vse več lastnikov vrtov se odloča za **VRTNO MLAKO**, ki je pravcati magnet za živa bitja.

foto: Ivan Esenko

Ob zanimivih motivih Ivan postavi fotografski šotor in fotografira.

foto: Ivan Esenko

Na vrtu Ivan ne daje prednosti samo pticam, marveč vsem živalim. Postavlja hišice oz. **HOTELE ZA ŽUŽELKE**, da oprahujejo rastline. Te potem semenijo in privabljuje ptice.
foto: **Ivan Esenko**

česnje naravnost z drevesa. Vrt je tudi odlični vzgojni prostor. Če delaš vsa opravila na vrtu z otrokom, ga »okužiš« za naravo.

Na koga si vse vplival?

S svojim pisanjem sem navdušil veliko ljudi, kar vidim po njihovih odzivih. To so predvsem bralci *Družine*, kamor tedensko pišem že 12. leto (kar je že več kot 500 člankov), kar 12 let (160 člankov) sem pisal za *Moj mali svet*, pisal sem tudi za *Auro*, občasno za *Delo in dom*, rubriko imam v *Zelenem raju* ipd. V Banovcih je mož po mojih člankih uredil lep vrt. Na novi stavbi so po mojih navodilih naredili dvojni opaž za netopirje. Mali netopirji so kar rojili ven. Naredili so tudi gnezdilnice za samotarke, 10 ptičjih gnezdilnic, hiši za ježa in krastačo, ogromno mlako ...

Kako si spoznal DOPPS?

DOPPS poznam skoraj od samega začetka in imam celo prve številke *Acrocephalus* iz leta 1983. Član sem postal leta 1982, a samo za pet let, ker sem bil potem zelo aktiven v čebelarstvu. Kar 12 let sem se razdajal kot čebelar, hodil po tujini, bil vodja enote, pospeševalec. Po tem premoru sem nekje od leta 1995 spet postal član DOPPS. Od takrat naprej sem malo bolj aktiven.

Imaš v mislih še kakšen poseben izziv v zvezi z urejanjem vrta?

Dobil sem čudovit kos hloda stare tepke. Duplo sem povečal in zbrusil. To se je sušilo dve leti na skladovnici, da ne bi pokalo. Letos bom tu naselil roj čebel. Zanima me potek življenja brez vmešavanja človeka. Naredil sem odprtino, vratca, da bom lahko opazoval, kaj se notri dogaja. To bom posnel

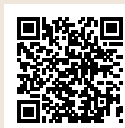

Če na svoj vrt privabljujemo ptice, moramo računati na to, da si tudi ptice rade privoščijo »naše« sadeže z našega vrta, kot ta **ČRNOGLAVKA** (*Sylvia atricapilla*) na robidah.
foto: **Ivan Esenko**

in fotografiral. Malih panjev za med imam dovolj, zato bo ta panj samo za opazovanje.

Rad tudi pišem, če imam kaj napisati. Drugače grem raje veslat ali v naravo ali na vrt štihat in spet dobim temo za pisanje. Tudi uredniki revije me sprašujejo, ali mi še ni zmanjkalo tem. Meni ni problem najti teme. Če ne drugega, grem na vrt in bom nekaj izkopal ter boste o tem brali prihodnji teden.

Ivan Esenko je imel v 13. letniku (2007) revije *Svet ptic* svojo rubriko o urejanju vrtov. Če želite, si lahko na priloženih povezavah preberete prispevke z naslovi: Privabimo ptice in čebele, odženimo voluharja (str. 38), Živalim prijazna trata in vrtna mlaka (str. 28), Pticam prijazne nasaditve (str. 20) in Zimsko krmljenje ptic (str. 36).

NAVADNA KRSTAČA (*Bufo bufo*)

SMOKULJA (*Coronella austriac*)

POLJSKI ZAJEC (*Lepus europaeus*)

ZELENEC (*Lacerta viridis*)

ŽOLNE ALI DETLI DOLBEJO LUKNJE V FASADO

// arhiv DOPPS

Detli in žolne se prehranjujejo z žuželkami v lesu, do katerih pridejo tako, da v les izdolbejo luknje. S kljunom lahko po lesu, pločevini ali fasadah hiš ritmično tolčejo tudi zato, da označujejo svoje območje. Poškodbe fasad se najpogosteje pojavljajo na stavbah iz lesa v gnezditvenem obdobju (od marca do junija).

Da takšno škodo zmanjšamo ali preprečimo, poskusimo detle od tega odvrti, mesto, kamor težejo luknje, pa ustrezno zavarujmo. Najcenejši in najlažji način, da detle odvrnemo od njihovega početja, je uporaba nekaterih tradicionalnih metod za odvracanje, kot sta klopotec ali ptičje strašilo. Če to ni učinkovito, lahko poskusite tudi kako drugače (nekateri načini so opisani na svetovnem spletu). Ob tem pa velja opozorilo, da so detli in žolne v Sloveniji zavarovane vrste, zato jih je prepovedano zavestno poškodovati, zastrupiti, usmrtiti, odvzeti iz narave, loviti, ujeti ali vznemirjati.

Včasih se lahko tudi zgodi, da si detli v fasado izdolbejo luknje za prenočevanje ali gnezdenje. Nastale

luknje čim prej prekrijte (svetujemo aluminij, ki ne zveni votlo in je zaradi svetleče površine odvracalen). Odbijajoče lahko delujejo tudi svetleči trakovi in baloni, ki jih obesimo pred in okoli lukenj. Dolgoročnejša rešitev je lahko tudi namestitev primerno velike gnezdilnice za detle oziroma žolne, ki jo lahko izdelate sami.

Nekateri detli in žolne za svoje dejavnosti radi izberejo fasade hiš, najraje tiste iz stiropora.

foto: **Jernej Figelj**

VELIKI DETEL

(*Dendrocopos major*) je primarni duplar, ki si sam izdolbe duplo, v katerem gnezdi ali spi. ilustracija: **Jan Hošek**

Več o tej temi si lahko preberete v prispevku Detel in luknje na fasadah hiš.

KAKO PREPREČIMO ONESNAŽENJE FASADE POD GNEZDI?

// arhiv DOPPS

Odstranjevanje gnezd in vznemirjanje katere koli vrste prostoživečih ptic je v Sloveniji prepovedano z zakoni (Uradni list št. 46, 30. 4. 2004, 10. člen uredbe), vendar lahko škodo v nekaterih primerih učinkovito zmanjšamo s preprostimi ukrepi. Ukrepanje je odvisno od vrste, ki si je hišo izbrala za svoje gnezdišče, vendar pa vse posege opravljajmo izključno v negnezditvenem času, torej jeseni, pozimi ali zelo zgodaj spomladi.

Vrste, kot so mestna lastovka (*Delichon urbicum*), hudournik (*Apus apus*), šmarnica (*Phoenicurus ochruros*) in domači vrabec (*Passer domesticus*), pogosto gnezdiijo na zunanjih fasadah stavb, zato se pod njihovimi gnezdi nabirajo iztrebki mladičev. Če vas to moti, lahko 70–80 centimetrov pod gnezdom namestite varovalno polico, ki prepreži iztrebke ptic.

Na fasadi so vidni ostanki iztrebkov **DOMAČIH GOLOBOV** (*Columba livia domestica*), ki gnezdiijo v hiši.

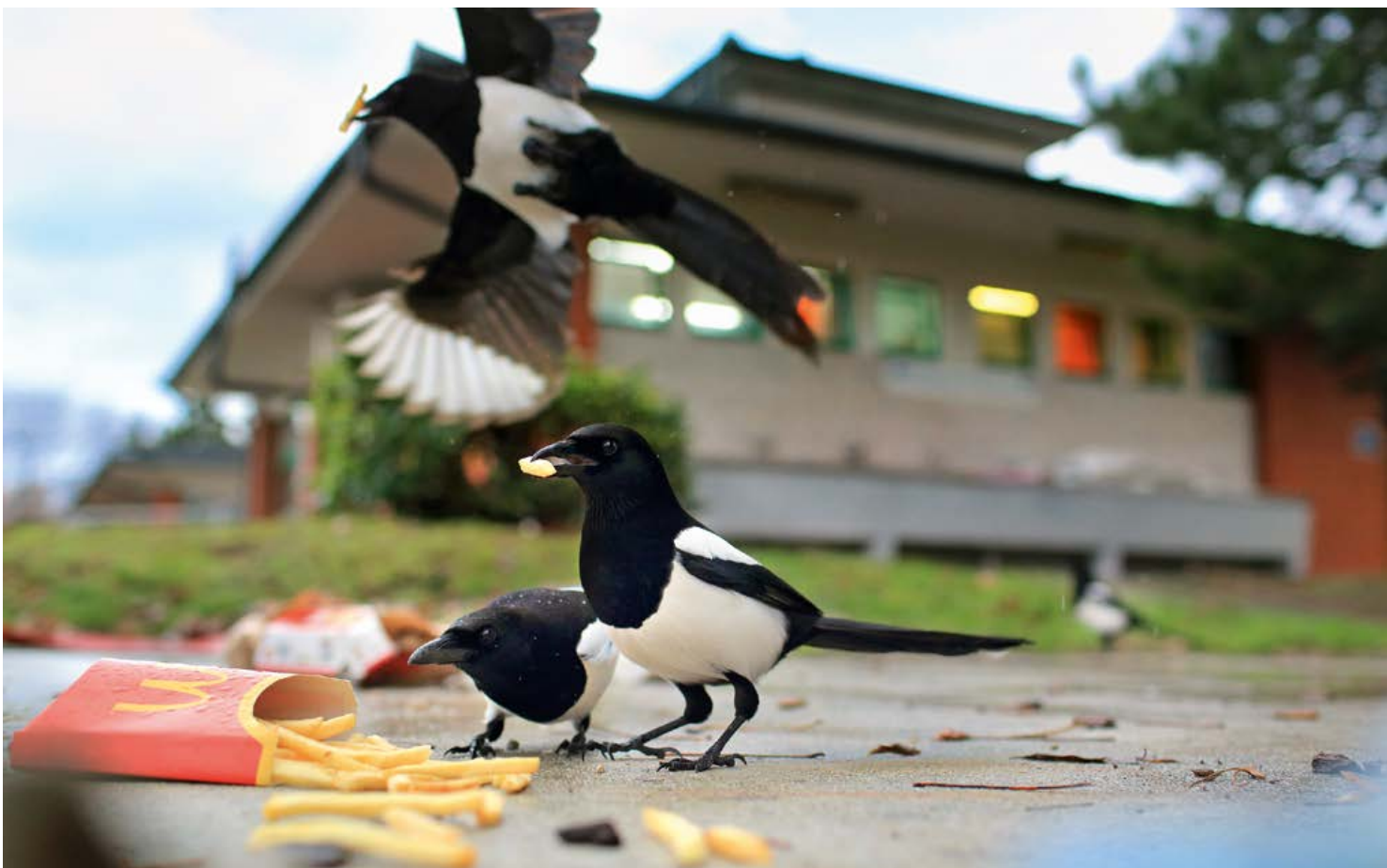
foto: **iStock**

NA PRAGU NAŠIH STANOVANJ

S hitrim širjenjem mest se po vsem svetu za številne živali izgublja njihov prepotrebni življenjski prostor, saj mnoge vrste za svoje preživetje potrebujejo divjino. Narava se nam zdi nepredstavljivo prilagodljiva, vendar moramo skrbno paziti na te ambasadorje divjine, če želimo, da nas bodo še naprej navduševali in presenečali. Opominjajo nas, da celo v mestu vsi pripadamo istemu svetu.

LESNA SOVA (*Strix aluco*), **SRAKA** (*Pica pica*), **KANJA** (*Buteo buteo*)

Mnogokrat v naravi iščemo živalske motive, a pozabljamo, da se nam ti ves čas ponujajo skoraj na pragu naših stanovanj.

MATEJ VRANIČ

IZOBRAZBA: fotografski mojster // ZAPOSLOITEV: Foto in video produkcija - Fotokom, Matej Vranič s.p.

O FOTOGRAFIRANJU: Pred leti sem nekoliko opustil fotografiranje divjih živali, saj v zadnjem času dajem prednost filmski kameri in ustvarjam dokumentarne filme s tovrstno vsebino.

Ton, kamera - akcija (foto: Karmen Skornšek)

STARODAVNE PTICE, MUMIFICIRANE V JANTARJU

// David Lenarčič

Iz kosov jantarja so izdelali rekonstrukcijo cele ptice v obliki ilustracije.

ilustracija: **Shenna Wang** / thescienceexplorer.com

Verjetno se še kdo spomni časov, ko so v znanstvenofantastičnih filmih znanstveniki iz živali v kosih jantarja pridobivali DNK, s katero so potem »obujali« prazgodovinske zveri. V primeru spodaj opisanega odkritja je prišlo do nečesa podobnega. Ne ravno do ponovnega

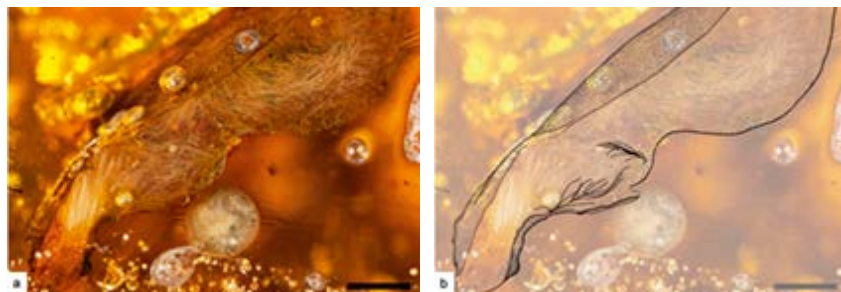
Na določenih delih v kosih jantarja (na sliki je povečan večji kos) je mogoče dokaj natančno opazovati strukturo peres, ponekod celo kožo.

foto: iz **L. Xing in sod.**

Kljub različnim primesem (zračni mehurčki, gnijoči material) lahko na sliki jasno vidimo perut, ujeta v manjšega od obeh kosov jantarja.

foto: iz **L. Xing in sod.**

rojstva dinosavra, pač pa do odkritja delov peruti ptic, ki sta živeli pred približno 100 milijoni let. Najdba ni zanimiva samo zato, ker so živalski ostanki v jantarju redki, temveč tudi zaradi možnosti tridimenzionalnega pogleda v strukturo peres prednikov današnjih ptic. Z njima in »klasičnimi« fosili v obliki stisnjene kamnine lahko lažje ugotovimo, kako je skozi zemeljsko zgodovino potekala evolucija peres.

NAJDBA, DRAGOCENEJŠA OD DIAMANTA

Kosa oz. kristala jantarja s ptičjimi ostanki so našli v Burmi v kraju Angbamo. Preden so do njiju prišli strokovnjaki, so ju zloščili domači rudarji, nato pa so raziskovalci enega izmed kosov še dodatno obrezali in zloščili, da bi lažje videli peruti. Potem so iz tega kosa jantarja vzeli manjši košček peruti in ga pregledali pod elektronskim mikroskopom. Iz obeh kosov so s posebnimi napravami izdelali tridimenzionalno sliko. Poleg pridobitve mnogih visoko kvalitetnih slik so z ultravijolično svetlobo preučevali, kaj se je fizično dogajalo s kosoma jantarja s ptičjima ostankoma skozi zgodovino.

KAJ LAHKO SKRIVA JANTAR

Čprav sta vzorca drobna in tehtata 1,6 in 8,51 grama, so raziskovalci z visoko napredno tehnologijo opazili marsikaj zanimivega. Oba kosa jantarja naj bi vsebovala ostanke mladičev, natančneje delov peruti in nekaj kože. V manjšem kristalu, poimenovanem DIP-V-15100, so našli sledi krempljev, kar nakazuje, da je bila žival še živa, ko se je potapljala v drevesno smolo, iz katere je nastal jantar. V drugem kristalu (DIP-V-15101) naj bi se perut v jantarju pojavila, ker je žival raztrgal plenilec. V obeh kosih lahko opazimo, da so krovci (peresa na perutih, ki pokrivajo letalna peresa) relativno krajši kot pri starejših pticah, recimo pri slavnem *Archaeopteryxu*. Kosti v manjšem kosu so ohranjene do te mere, da je še vedno opazna osnovna struktura (organizacija celic). Pri obeh peresih so opazne skromne sledi barve. V manjšem vzorcu so opazili barvo oreha, v večjem pa črno-rjavo barvo. V obeh vzorcih so bili bolj blede odtenki teh barv na krovnem perju, zraven pa še nekaj pasov bele in srebrne. Kljub

Obdelano okostje predstavnika skupine Enantiornithes kaže, kakšni bi bili morda videti ptici, če bi našli celotno okostje in ne samo peruti v jantarju.

foto: **Wikipedia** (iz J. K. O'Connor in sod.)

temu da je od izvirnih barvnih vzorcev verjetno ostalo le malo barvitosti, podobnosti v barvnem vzorcu kažejo na vrstno sorodnost obeh osebkov. Sodeč po kosteh v sprednjih okončinah ptici v obeh vzorcih morda spadata v skupino Enantiornithes, ki je ena izmed bolj razvitih skupin starodavnih ptic. Uvrstitev v to skupino bi povečala gotovost, da so bili mladiči teh ptic begavci, torej sposobni samostojnega raziskovanja že ob rojstvu. Sodeč po strukturi peres je bila vrsta ptic v vzorcu morda celo že sposobna aktivnega letenja.

KAJ JE TOREJ SMISEL VSEGA

Poleg vpogleda v življenje stare skupine ptic, od njihove barve do razvitosti mladičev, je najdba teh novih kosov omogočila prvi vpogled v natančno mikroskopsko strukturo njihovih peres. Ta dva mala kosa jantarja sta dokaz, da lahko z malo sreče v nekaj kubičnih centimetrih smole najdemo sliko o življenju pred milijoni let.

VIR

– XING, L., MCKELLAR, R.C., WANG, M., BAI, M., O'CONNOR, J.K., BENTON, M.J., ZHANG, J., WANG, Y., TSENG, K., LOCKLEY, M.G., LI, G., ZHANG, W. & XU, X. (2016): Mummified precocial bird wings in mid-Cretaceous Burmese amber. – *Nature Communications*, doi: 10.1038/ncomms12089: 24 str.

IZ ZBIRK
PRIRODOSLOVNEGA
MUZEJA SLOVENIJE

Škrjančar

// Al Vrezec

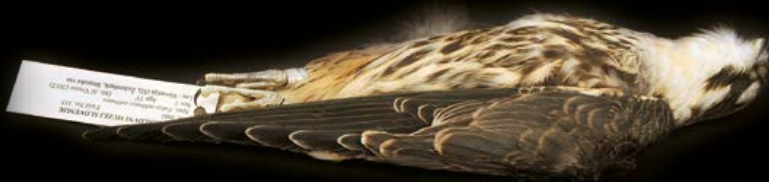

foto: **Ciril Mlinar Cic**

Pri približno tretjini ptic, ki so shranjene v ornitološki zbirki Prirodoslovnega muzeja Slovenije, je bil vzrok pogina trk v steklo, kar je drugi najpogostejši zabeleženi vzrok pogina za žrtvami v prometu. Med njimi so tako manjše ptice, kot so menišček (*Periparus ater*), rumenoglavi kraljiček (*Regulus regulus*) in črnoglavi muhar (*Ficedula hypoleuca*), kot večje vrste, denimo sloka (*Scolopax rusticola*), sokol selec (*Falco peregrinus*) in skobec (*Accipiter nisus*). Med temi pticami so pogosto osebk na selitvi, kakršna je bila prvoletna samica škrjančarja (*Falco subbuteo*), za katero je bil usoden trk v steklo v Stranski vasi pri Žužemberku dne 6. oktobra 2005. Ptica je na nogi nosila finski obroček HELSINKI S 238633 in je bila v istem letu 20. julija obročkana v 1835 km oddaljenem kraju Häme na jugu Finske, kar je tudi ena redkih najdb škrjančarja pri nas. Vendar kot kažejo podatki, poteka selitvena pot finskih škrjančarjev ravno prek naših krajev. Ptica iz Stranske vasi je kot kurir s pomembnim sporočilom danes shranjena v študijski zbirki pod inventarno številko 3661, trenutno pa je na ogled v okviru muzejske razstave »90 let obročkanja ptic v Sloveniji«.

MONGOLIJA – DEŽELA BREZMEJNEGA MODREGA NEBA

// Janez Mihovec

Značilna mongolska pokrajina – brezmejna stepa in budistični samostan

Tisto, kar človeku v Mongoliji vzame sapo, sta njena prostranost in praznina hkrati. Na površini osemdesetih Slovenij živi le tri milijone prebivalcev, od tega polovica v prestolnici Ulan Bator, vsi preostali pa na podeželju – v manjših opečnatih mestecih, pokritih z živobarvno pločevino, lesenih vaseh in predvsem šotorih. Morda najpomembnejša značilnost pokrajine so neskončne črede živine in domačini, za katere se zdi, da so zrasli na konjih.

Potovanje po tako raznoliki in težko prehodni deželi je pravcati izziv. Ulan Bator kot milijonsko mesto je morda v prometnem smislu podoben vzhodnoevropskim prestolnicam – rastoče mesto, ki buhti od življenja in je natrpano z avtomobili. Takoj ko zapustiš glavno mesto, ostane le še glavna prometnica, ki se vleče od severa proti jugu, od ruske do kitajske meje in se z njo običajne prometnice končajo. Vse preostalo so samo še kolovozi,

ki brez kakšnega posebnega reda potekajo v vseh smereh. Po stanju kolovozov je mogoče določiti celo obseg prometa. Zelo preprosto – tam, kjer je prometa malo, je kolovoz v določeno smer le eden, tam, kjer ga je veliko, pa se prek pokrajine zvija kar pet do šest »tirov« hkrati.

»ŠPARTANSKO« POTOVANJE

Enako se tudi popotnikovo bivanje in prehrana v takšni pokrajini spremenita v čisti minimum. Le tu in tam v kakšnem majhnem mestecu obstaja trgovina z najosnovnejšimi dobrinami. Vse, kar človek potrebuje, mora tovoriti s sabo in biti ves čas pozoren na to, v kakšnem stanju in obsegu sta zalogi hrane in vode. Nič drugače pa ni s prenočevanjem. Prespati je mogoče le v lastnih šotorih ali pa pri domačinih v usnjenih šotorih, jurtah, ki jih tu imenujejo geri. V vsakem primeru gre tudi v tem primeru le za šotore in takšno je tudi udobje v njih – špartansko.

Dežela je orjaška in potovanje po njej pomeni precejšno fizično preizkušnjo, zato se naj za poto-

V osrčju Azije sredi neskončnih step leži skrivnostna dežela tajg, gora, puščav in predvsem brezmejnih step. Še pred desetletji popolnoma izolirano območje nomadov se je zdaj odprlo svetu in se bliskovito spreminja. To je dežela čudovite favne in flore.

Površina: **1.566.000 km²**
 Št. prebivalcev: **3 milijone**
 Št. vrst ptic: **502**
 Št. globalno ogroženih vrst ptic: **30**

ZANIMIVE VRSTE PTIC:

labodja gos
 (*Anser cygnoides*),
srpasti kreheljc
 (*Mareca falcata*),
mali duplar
 (*Columba eversmanni*),
kirgiška sadža
 (*Syrnhaptus paradoxus*),
daljnovzhodni hudournik
 (*Apus pacificus*),
snežni žerjav
 (*Leucogeranus leucogeranus*),
ovratničarska droplja
 (*Chlamydotis undulata*),
kitajska čopasta čaplja
 (*Ardeola bacchus*),
kavkaški škratec
 (*Carpodacus rubicilla*),
mongolski trobentar
 (*Eremopsaltria mongolica*),
kavkaška listnica
 (*Phylloscopus lorenzii*)

SNEŽNI ŽERJAV
 (*Leucogeranus leucogeranus*)

foto: **Tuvshintugs Sukhbaatar**

vanje po Mongoliji odloči le tisti, ki ima precejšnjo mero potrpežljivosti. Popotniki smo bili čez noč nagneteni v majhen prostor, vsak prosti kotiček je bil zaseden s prtljago, hrano in vodo. Možnosti za higieno v običajnem smislu so bile omejene na minimum. Količina denarja tukaj ni igrala posebne vloge. Kupiti ni bilo mogoče praktično ničesar razen osnovnih dobrin, nastanitvenih možnosti različnih kakovosti pa tudi ni bilo: za vse so bili na voljo šotori bolj ali manj enake kakovosti.

MONGOLSKI ŽIVELJ

Prostrana dežela ima raznolika klimatska območja, zato je tudi vrstno bogastvo živih bitij v njih veliko – tajga z neskončnimi macesnovimi gozdovi in jezeri, visokogorje s povprečno 1500 m n. v. (najvišji Tavan Bogda meri 4374 m), polpuščavsko območje z bornimi travniki ter posameznimi puščavskimi jezerci, slavna puščava Gobi in stepa. Slednja obsega velik osrednji del države, kjer se pase pretežni del 50-milijonske mongolske črede živine. Posledično gre za ekološko najbolj ogrožen

TEMPELJ v stari mongolski prestolnici Karakorum

SIPINE Khorgoyn els na kitajski meji

RICHARDSONOVA TALNA VEVERICA (*Urocitellus richardsonii*)

Znamenita dvogrba **BAKTRIJSKA KAMELA** (*Camelus bactrianus*)

Na poti po puščavi Gobi - **SIPINE KHORNGYN ELS** segajo več sto metrov v višino.

LABODJA GOS (*Anser cygnoides*)

foto: Tone Trebar / www.naturephoto-tone.com

del Mongolije, saj preveliko število živine posledično pomeni pretirano pašo in erozijo.

V Mongoliji živi 136 vrst sesalcev. Med njimi velja posebej omeniti divjega konja, iz katerega izhajajo vse udomačene konjske pasme – konj Przewalskega oz. mongolski divji konj (*Equus przewalskii*). Od večjih sesalcev je impozanten gobijski medved (*Ursus arctos gobiensis*), ki poseljuje puščavo Gobi. Njegova populacija šteje le še med 15 in 20 osebkov. Izjemno redek je tudi snežni leopard (*Panthera uncia*). Med potovanjem po stepski pokrajini smo videli ogromno richardsonovih talnih veveric (*Urocitellus richardsonii*) in tarbaganovih svizcev (*Marmota sibirica*). Na skrajnem jugu, v puščavi Gobi, živi znamenita dvogrba baktrijska kamela (*Camelus bactrianus*). Prava paša za oči: bistveno je večja od enogrbne kamele, vsako jesen ji zraste dolga rjava dlaka, ki ji pomaga preživeti ostro zimo.

Plazilci in dvoživke so zaradi podnebja v manjšini – le 29 vrst plazilcev in osem vrst dvoživk. Ribe žive le v večjih rekah, saj vse manjše reke ob povprečnih

januarskih temperaturah, ki dosežejo 25 stopinj pod ničlo, zamrznejo v celoti.

PTICE MONGOLIJE

Navkljub dejstvu, da Mongolija leži na selitveni poti, ptic ni tako lahko videti. Še največ jih je ob jezerih in v človeških naseljih. Jezera pomenijo počivališče za kar šest vrst žerjavov. Še posebej mi je padel v oči snežni žerjav (*Leucogeranus leucogeranus*) – snežno bela ptica z rožnatimi nogami in vpadljivim rdečim kljunom in obrazno masko. Labodja gos (*Anser cygnoides*) me je očarala zaradi velike postave in dolgega vratu. Gnezdi sicer v Mongoliji, a je redka v naravi. Jezera pa privabljajo tudi »riboljubce«, kot so čudoviti jezerec (*Haliaeetus leucorhynchus*), veliko vrst galebov in čiger.

Ob človeških naseljih smo opazovali različne predstavnike iz družine vran. Blizu naselij so običajno tudi črede živine, posledično tudi odpadki, ki privabljajo himalajske plešce (*Gyps himalayensis*), rjave jastrebe (*Aegypius monachus*), azijske (*Buteo*

KHOVSOI JEZERO - mogočne prelomnice v zemeljski skorji se nadaljujejo od Bajkalskega jezera daleč v Mongolijo.

RJAVI JASTREB (*Aegypius monachus*)
foto: večinoma Janez Mihovec

Jastrebova soteska je oaza sredi neskončne puščave.

hemilasius) ter rjaste kanje (*Buteo rufinus*) itd. Ko smo jahali po tajgi, so se po gozdu spreletavali orientalski srakoperji (*Lanius schach*).

Ena največjih znamenitosti Mongolije pa so prav gotovo kraljevi orli (*Aquila heliaca*). Domačini jih žal kot mladiče kradejo iz gnezd in z dolgotrajnim treningom usposablajo za lov. Mongoli lovijo izključno s samicami, starimi do osem let. Potem jih izpustijo, da si poiščejo partnerja in ustvarijo nov rod. V vmesnem času pa so te čudovite ptice tudi precej žalostna turistična znamenitost. Ob turističnih točkah so na voljo turistom, ki se z njimi fotografirajo. Precej bedna, a na srečo začasna usoda za ptice, ki bi morale letati visoko na nebu.

NARAVOVARSTVO BUDISTIČNE DEŽELE

Resni ekološki problem celinske države med Rusijo in Kitajsko je gotovo prevelika masa živine, ki v nekaterih predelih države preveč popase stepo. Mongoli so zaščitili precejšnji del države z razgla-

V Mongoliji živi 502 vrst ptic, pri čemer je selivk kar 78 odstotkov. Trideset od njih je na seznamu globalno ogroženih vrst.

sitvijo 14 narodnih parkov, a žal precejšnji del teh območij »uživa« varstvo le na papirju in se tako s pašo ni kaj dosti spremenilo. Velika sreča je, da je dežela redko naseljena in tako naravni viri navkljub vsemu niso pretirano izkoriščani.

Precejšen del 20. stoletja je bila Mongolija strogo izolirana budistična država, v katero tujci praktično niso imeli vstopa. To se je začelo spreminjati v 90.-ih letih, ko smo to skrivnostno deželo odkrili zahodnjaki. Iz lastnih izkušenj lahko rečem le naslednje: dežela človeka preprosto očara. Ima pravzaprav vse – neskončne stepe, številna jezera, mogočne gore in neverjetne puščave, dobrovoljne in odprte ljudi, za povrh pa še vedno v precejšnji meri neokrnjeno naravo.

LETNI ZBOR ČLANOV DOPPS 38. PO VRSTI

// Petra Vrh Vrezec in Nevenka Pfajfar

VRTNI STRNAD (*Emberiza hortulana*)
je eden izmed ptičjih »poražencev«

foto: iStock

VSlovenski akademiji znanosti in umetnosti (SAZU) smo se v petek, 7. aprila 2017 popoldan, zbrali člani Društva za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije. Za pozdravnima nagovoroma predsednika DOPPS, Rudolfa Tekavčiča, in dr. Damijana Denaca, direktorja DOPPS, so se zvrstila poročanja o pestrem delu našega društva.

NAŠI REZERVATI

Nataša Šalaja, vodja Naravnega rezervata Škocjanski zatok, je predstavila delo v primorskem rezervatu, ki se je po otvoritvi informacijskega centra 2. marca 2016 zelo spremenilo. Zaposleni v primorski pisarni DOPPS imajo ogromno dela, ki pa jih čaka tudi v prihodnje. Veseli so, da je med obiskovalci rezervata vse več družin in sprehajalcev ter manj rekreativcev. V prihodnje bi si želeli še več ljubiteljev in opazovalcev narave. Trenutni izziv so prijave novih projektov, ki bodo pomagali rešiti tudi kadrovske podhranjenosti.

O preteklem delu v Naravnem rezervatu Iški morost žal naravovarstveni nadzornik Željko Šalamun ni mogel poročati. Klicali so ga namreč na intervencijo, ko so se v NR Iški morost vžgale bale.

Damijan Denac, vodja projekta LIVEDRAVA, je predstavil delo na projektu v letu 2016. Kratkoročni cilj »štajerske ekipe« je pridobitev uredbe Vlade RS o ustanovitvi Naravnega rezervata Ormoške lagune. S tem statusom bodo tudi v prihodnje iz proračuna

države zagotovljena sredstva v višini 30.000 EUR letno ter materialni stroški.

KAJ UGOTAVLJAJO V PISARNI

Delo varstveno ornitološkega sektorja (VOS) je predstavil dr. Primož Kmecl, vodja VOS. Navzoče je malce podrobneje seznanil z »luzerji« oz. s »poraženci« - vrstami ki se v spremenjeni kmetijski krajini ne »znajdejo« najbolje. Med njimi zbuja pozornost vrtni strnad (*Emberiza hortulana*). V preteklem letu je bilo opravljenega veliko dela – monitoringi, spremljanje sprememb v populacijah ptic, njihovih življenjskih prostorov, ugotavljanje vzrokov za te spremembe, projektno in raziskovalno delo ter varstvena politika in intervencije.

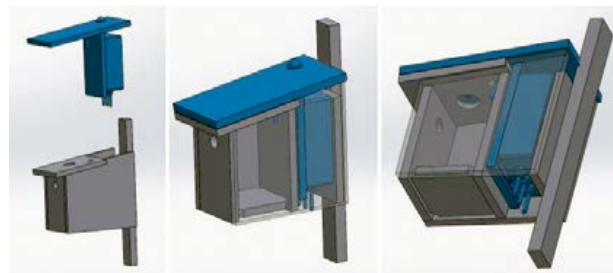
Tomaž Jančar je poročal o popisu pokošenosti travnikov. Na Ljubljanskem barju in Planinskem polju je treba v prihodnje zagotoviti »koščeve« travnike zunaj območja rednih poplav in pozno košnjo tam, kjer v tekočem letu pojejo kosci (*Crex crex*).

Izobraževalne projekte, ki so bili opravljeni v preteklem letu (Ptice okoli nas, Pomlad prihaja, Mladinski ornitološki raziskovalni tabor, izleti ...) je predstavil Tilen Basle.

Vsi trije so se zahvalili številnim prostovoljcem, ki so bili pisarni v veliko pomoč.

ČLANI DOPPS smo se 7. aprila zbrali v Slovenski akademiji znanosti in umetnosti (SAZU).

foto: Peter Legiša

Zanimivo »PAMETNO GNEZDILNICO« (smart nestbox) so izdelali in zasnovali v krožku za elektroniko na Dolenjskem ob strokovni podpori članov Dolenjske sekcije.

NOVICE NADZORNEGA ODBORA

Dr. Peter Legiša, predsednik Nadzornega odbora DOPPS, je prebral poročilo o poslovanju in delovanju DOPPS: finančno stanje ni dobro. Sedanje vodstvo je podedovalo bančne dolgove, ki se prenašajo v društvu iz leta v leto, za katere pa se na srečo ne plačujejo obresti. Zadnji primanjkljaj je nastal pri projektu SIMARINE pa tudi pri Naravnem rezervatu Iški morost, ki nima stalnega vira financiranja. Velik vir izgube sta tudi periodika in Novi ornitološki atlas gnezdilnic Slovenije, saj se subvencije iz leta v leto zmanjšujejo, članarine pa ne pokrivajo stroškov. NO podpira vodstvo pri konstruktivnem reševanju problemov, ki bo žal tudi boleče. A le na ta način in z naslonitvijo na mnoge sposobne in zavzete zaposlene se lahko zagotovi nadaljnji obstoj DOPPS.

POŽRTVOVALNI ČLANI SEKCIJ

V letu 2016 je bilo v sekcijah DOPPS opravljenega veliko dela, narejenega z obilo delovne vneme in energije članov. O udarnih akcijah, popisih, izletih, delavnicah in ozaveščanju ljudi so spregovorili vodje in predstavniki sekcij: Eva Horvat (Štajerska sekcija), Neža Kocjan (Ljubljanska), Gregor Domanjko (Pomurska) in Gregor Bernard (Dolenjska). Posebej iskriva je bila predstavitev »pametne gnezdilnice« (smart nestbox), ki so jo izdelali v krožku za elektronično na Dolenjskem ob strokovni podpori članov Dolenjske sekcije. Zamislili so si elektronsko opremljeno gnezdilnico s senzorjem, ki meri temperaturo, osvetlitev, zadrževanje ptice v njej, prehod prek line ...

O delu Štajerske in Ljubljanske sekcije sta poročali mladi ornitologinji EVA HORVAT (desno) in NEŽA KOCJAN (levo).

foto: Peter Legiša

Damijan Denac se je vsem zahvalil za izčrpana poročila in povedal, da je mnogo o delu sekcij slišal že med letom 2016, med današnjimi poročanji pa je izvedel še več. Vsem sekcijam je čestital in se jim zahvalil za dobro opravljeno delo.

FINANČNO POROČILO

Direktor je predstavil finančno poročilo za leto 2016. V strukturi prihodkov je opaziti večji delež iz naslova Dotacije RS, ki je v letu 2016 znašala

V NARAVNEM REZERVATU ŠKOCJANSKI ZATOK se je po otvoritvi informacijskega centra lani zelo povečal obseg dela, kot je poročala Nataša Šalaja.

foto: Borut Mozetič

42,32 % vseh prihodkov. Predstavil je še primerjavo prihodkov in odhodkov med letoma 2008 in 2016. Dejal je, da smo imeli slabo finančno situacijo v letih 2008 in 2009 in sedaj v letu 2016. V rešitev finančne situacije se vlagajo vse sile in kapacitete, zato je optimist in pričakuje, da nam bo uspelo s prihodki slabo stanje sanirati.

ZLATI LEGAT 2015

Žirija (dr. Tomi Trilar – predsednik, Petra Vrh Vrezec in dr. Urša Koce – članici) je med naborom ornitoloških strokovnih del v letu 2015 v ožji izbor za nagrado Zlati legat uvrstila tri dela:

Prispevek Mojce Podletnik in Damijana Denaca *Izbor prehranjevalnega habitata in prehrana smrdokavre* Upupa epops v mozaični kulturni krajini na Goričkem (SV Slovenija), ki vključuje ekološko raziskavo o prehrani in izboru prehranjevalnih življenjskih prostorov smrdokavre. Vrsto sestavo plena in frekvenco hranjenja goriških smrdokavr so beležili z avtomatskimi kamerami (pregledali so kar 69.791 posnetkov), kar je ena prvih tovrstnih raziskav ekologije te vrste pri nas.

Delo Katarine Denac in Tomaža Miheliča *Status in varstvo belohrbtega detla* *Dendrocopos leucotos v Sloveniji* obravnava najnovejše podatke o pojavljanju belohrbtega detla v Sloveniji, njegovem življenjskem okolju, ogroženosti in varstvu. V članku so predlagani varstveni ukrepi in izboljšana metoda popisa s posnetkom.

Nagrado Zlati legat 2015 so dobili avtorji Al Vrezec, Maarten De Groot, Andrej Kobler, Tomaž Mihelič, Miran Čas in Davorin Tome za članek *Ekološke značilnosti habitata in potencialna razširjenost izbranih kvalifikacijskih gozdnih vrst ptic (Aves) v okviru omrežja Natura 2000 v Sloveniji: prvi pristop z modeliranjem*. V prispevku je predstavljen prvi poskus velikoprostorskega vrednotenja življenjskega

Nagrado **ZLATI LEGAT 2015** sta prevzela dr. Al Vrezec (levo) in Tomaž Mihelič (desno) za delo Ekološke značilnosti habitata in potencialna razširjenost izbranih kvalifikacijskih gozdnih vrst ptic (*Aves*) v okviru omrežja Natura 2000 v Sloveniji: prvi pristop z modeliranjem.

foto: Peter Legiša

okolja štirih gozdnih vrst ptic: divjega petelina, kozače, belohrbtega detla in belovratega muharja. Na podlagi podatkovnih zbirk, ki jih vzdržujejo na treh inštitucijah, Nacionalnem inštitutu za biologijo, Gozdarskem inštitutu Slovenije in DOPPS, so s prostorskimi modeli določili primeren življenjski prostor izbranih vrst ptic in izdelali karte razširjenosti vrst. Dodatne raziskave na podlagi modelov so razkrile kar nekaj še neznanih lokacij vrst. Rezultati študije kažejo, da so obstoječi velikoprostorski podatki za Slovenijo uporabni za modeliranje razširjenosti in zahtev glede izbire življenjskega okolja.

Na zboru sta bila navzoča dva nagrajenca, dr. Al Vrezec in Tomaž Mihelič, ki sta se za nagrado zahvalila in poudarila, da brez dobrega sodelovanja med inštitucijami, v katerih avtorji delujejo, to delo ne bi bilo opravljeno.

Ker je prejemnik nagrade gospod Miran Čas pred časom preminil, je Al Vrezec pozval navzoče, da spomin nanj počastijo z minuto molka.

manjše ptice pevke na območju občine Benedikt ter pri tem navezal stik s Pomursko sekcijo DOPPS. Za prejeto nagrado se je gospod Anton Mlask prijazno zahvalil in povedal, kako vesel je, da je spoznal zelo srčne in predane člane DOPPS iz Pomurske sekcije, ki zelo dobro sodelujejo in se povezujejo. Omenil je, da tudi njemu ni vseeno za naravo in da želi skupaj s somišljeniki narediti vse, kar je v njegovi moči, da bo čim manj škode za živalstvo in rastlinstvo.

PRIZNANJE AVIANA je prejel gospod Anton Mlask iz Benedikta v Slovenskih goricah.

foto: Peter Legiša

NOAGS IN ORNITOLOG LETA 2016

Tomaž Mihelič je razložil, kaj se dogaja z Novim ornitološkim atlasom gnezdilke Slovenije, ki žal še ni natisnjen, kot je bilo obljubljeno. Uredništvo je sedaj prevzel dr. Primož Kmecl, kar je bila soglasna in potrebna odločitev za pričakovani izid v letošnjem letu. Pri pripravi atlasa za tisk je bilo opravljenega ogromno dela – napisanih je 203 besedil od skupaj 229, pisarna je prevzela večino zamenjav, potekajo tudi že recenzije, določena so uvodna poglavja itd.

Tomaž je predstavil tudi ogromno število vnosov v spletno bazo ornitološkega atlasa. Za dodatno stimulacijo vnašanja vrst je letos uvedel novo kategorijo, »gnezdilke«, zato so lahko nagrado »Naj ornitolog leta 2016« prejeli trije člani: Matej Gamser (za vnos največjega števila vrst), Željko Šalamun (za največje število gnezdilke) in Dejan Bordjan (za največji vnos števila opazovanj). Ker ni bilo na dogodku nobenega nagrajenca, je Tomaž hudomušno pripomnil, da je popolnoma razumljivo, da teh ornitologov ni, ko pa morajo biti ves čas na terenu, da zbirajo podatke in tako ostajajo na vrhu lestvice. Posebne majice so bile nagrajencem vročene v naslednjih dneh.

Rudolf Tekavčič se je ob zaključku skupščine vsem zahvalil za udeležbo in jim zaželel veliko lepih dni, preživetih v naravi. Sledila je pogostitev in sproščeno kramljanje članov o terenskih doživetjih, uspehih ipd.

Iskrena hvala SAZU-ju za uporabo prostorov in podjetju Fructal za podporo pri pogostitvi.

V ožji izbor za nagrado je prišel tudi prispevek Mojce Podletnik in Damijana Denaca o prehrani in izboru prehranjevalnih življenjskih okolij **SMRDOKAVRE**

(*Upupa epops*).

foto: Alen Ploj

PRIZNANJE AVIANA

Vsako leto se na skupščini podeli tudi nagrada nečlanom društva, Aviana, ki jo prejme posameznik ali podjetje za zgledna naravovarstvena dejanja. Za leto 2016 je nagrado prejel gospod Anton Mlask iz Benedikta v Slovenskih goricah, ki se zavzema za ohranitev kulturne in naravne dediščine, kamor sodi tudi skrb za ogrožene vrste ptic. Finančno je podprl in organiziral akcijo izdelave in postavitve več kot 100 gnezdilnic za smrdokavro (*Upupa epops*), zlatovranko (*Coracias garrulus*) in druge

PROGRAM PREDAVANJ, IZLETOV IN AKCIJ DOPPS JULIJ- OKTOBER 2017

Za dodatne informacije o dogodkih pokličite v pisarno društva na telefon **01/426 58 75** ali vodjo izleta oziroma delavnice. Morebitne spremembe bodo objavljene na spletni strani društva **ptice.si** in na FB-strani **facebook.com/pticeDOPPS** najkasneje na dan dogodka.

Obvezna oprema na izletih in popisih so primerna terenska oblačila in obutev, daljnogled, po želji teleskop in priročnik o pticah.

- predavanje
- izlet
- akcije / delavnice / stojnice / popisi
- lokacija
- ura
- informacije

JULIJ						
PON	TOR	SRE	ČET	PET	SOB	NED
					1	2
3	4			7	8	9
10	11	12	13	14	15	16
17	18	19	20	21	22	23
24	25	26	27	28	29	30
31						

AVGUST						
PON	TOR	SRE	ČET	PET	SOB	NED
	1	2	3	4	5	6
7	8	9	10	11	12	13
14	15	16	17	18	19	20
21	22	23	24	25	26	27
28	29	30	31			

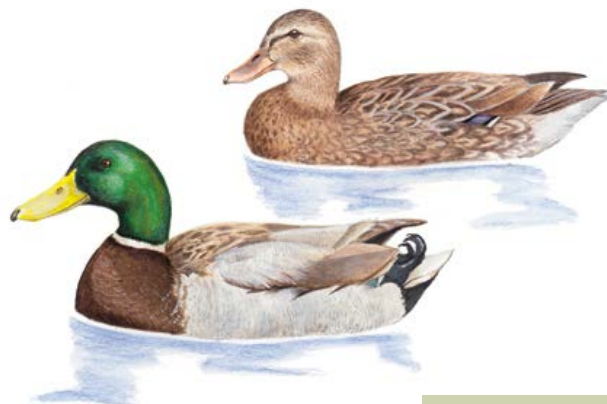
SEPTEMBER						
PON	TOR	SRE	ČET	PET	SOB	NED
				1	2	
4	5	6		8		10
11	12	13	14	15	16	
18	19	20	21	22		
25	26					

OKTOBER						
PON	TOR	SRE	ČET	PET	SOB	NED
						1
2	3	4		6		

IZLETI

NED	3
SEP	
	Dare Fekonja (dodatne informacije in prijave na 041 513 440)
	na parkirnem prostoru pred kopališčem v Tivoliju, Ljubljana
	od 9.00 do 11.00
	Kaj pa se dogaja na Tivolskem bajerju? Na izletu bomo spoznavali vodne ptice, ki prihajajo v mestni park Tivoli. Izlet organizira Prirodoslovni muzej Slovenije v sodelovanju z DOPPS. Izlet je še posebej primeren za družine z otroki in začetnike.

SOB	9
SEP	
	Dare Fekonja (dodatne informacije in prijave na 041 513 440)
	Ornitološka postaja Vrhnika
	od 7.00 do 12.00
	Najmočnejši selitveni val ptic zajame Slovenijo med septembrom in oktobrom. Jesensko selitev slovenski obročkvalci spremljajo že 90 let. Pri tem so zelo pomembne stalne ornitološke postaje in postaja z najdaljšo tradicijo leži na robu Ljubljanskega barja, na Vrhniki. Na organizirani javni predstavitvi delovna postaja se nam obetajo mnoge ptičje zanimivosti. Izlet organizira Prirodoslovni muzej Slovenije ob 90. obletnici organiziranega obročkovanja ptic v raziskovalne namene v Sloveniji.

MLAKARICA
(*Anas platyrhynchos*)
ilustracija: Jan Hošek

NED	17
SEP	
	KOLESARSKI IZLET »S KOLESOM PO POREČANKI V ŠKOCJANSKI ZATOK«
	V okviru tedna mobilnosti 2017 bo Društvo za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije (DOPPS) skupaj s Kolesarsko mrežo Obala pripravilo kolesarski izlet »S kolesom po Porečanki v Škocjanski zatok« z namenom spodbujanja uporabe okolju prijazne načine mobilnosti in ozaveščanja lokalnega bivalstva o varovanju okolja. Start kolesarjev bo na izhodiščni točki v Kopru (ura bo določena kasneje), od koder se bodo odpravili po kolesarski poti »Parezana« do Škocjanskega zatoka, kjer bo zanje predavanje o pticah, rastlinah in življenjskih okoljih Škocjanskega zatoka, sledil bo vodeni ogled. Celotna aktivnost bo potekala 4 - 5 ur. Več na: http://www.skocjanski-zatok.org/

KODEKS SLOVENSКИH ORNITOLOGOV

Vsak slovenski ornitolog, opazovalec in proučevalec ptic naj:

- ▶ pred vsemi interesi zastopa interese narave in varstva ptic,
- ▶ pri svojem delu in tudi sicer ne vznemirja ptic po nepotrebnem in jim ne škoduje; prav tako naj ne ogroža drugih živih bitij in narave,
- ▶ ne jemlje ptic iz narave in jih ne zadržuje v ujetništvu,
- ▶ bo pri fotografiranju ptic in narave obziren; ogroženih vrst naj ne slika v gnezdu,
- ▶ vestno beleži vsa opažanja in skrbi, da se podatki po beležkah ne postarajo,
- ▶ sodeluje s kolegi, jim pomaga pri delu in skrbi za dobre odnose z njimi.

NED
24
SEP

IZLET V ORMOŠKE LAGUNE IN NA ORMOŠKO JEZERO

Matjaž Premzl in Monika Podgorelec
(informacije: Monika Podgorelec na 031 882 377)

na parkirišču pred vhodom v Ormoške lagune

od 9.00 do 12.00

Izlet je namenjen spoznavanju ptic novonastalega Naravnega rezervata Ormoške lagune, ki leži na območju rečnega ekosistema Drave ob Ormoškem jezeru in je za številne ogrožene vrste ptic izjemnega nacionalnega ter mednarodnega pomena. Sprehodili se bomo po sladkovodnem mokrišču z blatnimi površinami, pasovi trstičja in rogozja ter odprtimi vodnimi površinami z makrofiti ter spoznavali seleče se pobrežnike (npr. močvirske martinice, togotnike...), različne vrste rac in prikupne brkate sinice. Z malo sreče bomo od blizu spoznali tudi vodne bivole, ki vzdržujejo lagune. S seboj prinesite terensko opremo in daljnogled. Če bo deževalo, izlet odpade.

NED
24
SEP

ORNITOLOŠKI SPREHOD PO ARBORETUMU VOLČJI POTOK

Alenka Bradač (obvezna prijava po elektronski pošti na prireditve@arboretum.si do petka, 22. 9. do 12. ure)

Arboretum Volčji potok (zbirno mesto je pri vhodu v park)

med 8.30 in 9.30

Arboretum ponuja zatočišče in hrano številnim pticam. Z dobrim sluhom in ostrim vidom boste opazili marsikatero izmed njih. Priporočamo, da s seboj prinesete daljnogled. Plačati je treba vstopnino v park, vodenje sprehoda pa je brezplačno. Obvezna je prijava po elektronski pošti, pri tem pripišete še številko svojega mobilnega telefona (le za obveščanje o morebitni odpovedi dogodka).

SOB
30
SEP

DAN ODPRTIH VRAT V NARAVNEM REZERVATU ŠKOCJANSKI ZATOK

Podrobnejše informacije na spletni strani www.skocjanski-zatok.org.

SOB
30
SEP

MLADINSKI IZLET: SLOVENSKA OBALA (POTABORNI IZLET)

Tilen Basle, Mitja Denac

Ljubljana

od 8.00 do 18.00

Mladi ornitologi bomo letos jeseni spet obiskali obalna mokrišča Slovenije. Na izletu bomo opazovali predvsem ptice na selitvi, med njimi pa se najde morda tudi kakšna prezimovalka ali druga zanimivost. Prijavite se lahko prek e-maila (tilen.basle@dopps.si, mitja.denac@gmail.com) ali pa prek telefona: 051 636 224 (Tilen) oz. 041 243 920 (Mitja) do petka, 22. septembra 2017.

MOČVIRSKI MARTINEC
(*Tringa glareola*)

ilustracija: Jan Hošek

SOB
30
SEP

OBROČKANJE PTIC V NARAVNEM REZERVATU ŠKOCJANSKI ZATOK

Dare Fekonja

Naravni rezervat Škocjanski zatok, Koper

od 8.00 do 12.00

Ob dnevu odprtih vrat bo v Naravnem rezervatu Škocjanski zatok potekalo obročkanje ptic, ki se na jesenski selitvi ustavijo v trstičju brakičnega močvirja. V rezervatu nas vedno obiščejo mnogi ptičji posebnosti, ki se tu ustavijo ob selitvi iz severne Evrope ali Sibirije v južnoevropska ali afriška prezimovališča, kot so na primer številne plašice (*Remiz pendulinus*) in modre taščice (*Luscinia svecica*). Izlet organizira Prirodoslovni muzej Slovenije v sodelovanju z DOPPS ob 90. obletnici organiziranega obročkanja ptic v raziskovalne namene v Sloveniji.

SOB
30
SEP

NED
1
OKT

EVROPSKI DAN OPAZOVANJA PTIC

DOPPS

Evropski dan opazovanja ptic poteka ravno v času jesenskih selitev. Namenjen je ozaveščanju javnosti o pticah selivkah, njihovih selitvenih poteh, ogroženosti in načinih varstva. Ptice selivke ne poznajo meja. Ključnega pomena je, da vzdolž njihovih več tisoč kilometrov dolgih selitvenih poteh ohranimo območja, kjer se lahko hranijo, počivajo in v miru nabirajo moči za nadaljevanje poti. DOPPS vas skupaj z BirdLife International vabi, da ob Evropskem dnevu opazovanja ptic spoznate osupljivi svet ptic in njihovo selitev.

Podrobnejše informacije in program dogodkov bomo objavili na naši spletni strani.

NED
1
OKT

OPAZOVANJE PTIC V MESTNEM PARKU TIVOLI

Dare Fekonja
(dodatne informacije in prijave na 041 513 440)

mestni park Tivoli, Ljubljana

od 9.00 do 11.00

Na jesenski selitvi se v mestnem parku Tivoli ustavijo tudi selivci, ki drugače v mestnem parku ne gnezdi, na primer črnoglav muharji in grmovščice.

Izlet organizira Prirodoslovni muzej Slovenije ob 90. obletnici organiziranega obročkanja ptic v raziskovalne namene v Sloveniji.

MODRA TAŠČICA
(*Luscinia svecica*)
ilustracija: Jan Hošek

RUMENOGLAVI KRALJIČEK
(*Regulus regulus*)
foto: iStock

SOB 7 OKT

OBROČKANJE KRALJIČKOV V MOSTECU

Dare Fekonja
(dodatne informacije in prijave na 041 513 440)

Mostec, Ljubljana

od 8.00 do 12.00

Kraljički se jeseni združujejo v manjše jate. Premike naših dveh vrst kraljičkov, rumenoglavega (*Regulus regulus*) in rdečeglavega (*R. ignicapilla*), spremljamo s sedaj že tradicionalnim obročkanjem ptic na terenu.

Izlet organizira Prirodoslovni muzej Slovenije ob 90. obletnici organiziranega obročkanja ptic v raziskovalne namene v Sloveniji.

NED 8 OKT

PTIČARIJADA 2017

Podrobnosti bodo objavljene na naši spletni strani www.ptice.si

ČET 6 JUL

RAZSTAVA "GLASNIKI - KAJ NAM PTICE PRIPOVEDUJEJO O PODNEBNIH SPREMEMBAH"

Tanja Šumrada

Krakovski nasip, Ljubljana

Točen termin uradne otvoritve razstave bo objavljen na društveni spletni strani.
Na ogled bo od 6. julija do 6. septembra 2017.

Podnebne spremembe so eden največjih okoljskih problemov našega časa. So velik izziv za prihodnost na različnih področjih, obenem pa že danes občutimo njihove posledice v nekaterih skupnostih ter ekosistemih po svetu. Ptice veljajo za pomembne bioindikatore, zadnje raziskave pa že kažejo na negativne vplive sprememb na populacije ptic. Namen fotografske razstave je opozoriti na pomen biotske pestrosti v okviru razprave o podnebnih spremembah.

SOB 23 SEP

DELOVNA AKCIJA: ČIŠČENJE ZARASTI NA OTOKIH PTUJSKEGA JEZERA

pri Ranci na levem bregu Ptujkega jezera

od 8.00 do 13.00

Ponovno bomo očistili gnezditvene otoke na Ptujskem jezeru, kjer gnezdi več sto parov rečnih galebcev in več deset parov navadnih čiger. Zbrali se bomo ob 8.00 pri Ranci na levem bregu jezera.

Zaradi lažje organizacije vas prosimo, da svojo udeležbo potrdite na naslov tilen.basle@dopps.si ali na 051 636 224, kjer boste prejeli tudi natančnejše informacije.

NAVADNA ČIGRA
(*Sterna hirundo*)
ilustracija: Jan Hošek

PREDAVANJA OB 90-LETNICI OBROČKANJA PTIC V SLOVENIJI

ČET 7 SEP

UJETE V OKVIRJE: UPODOBITVE PTIC V UMETNOSTI

Katra Meke

Prirodoslovni muzej Slovenije, Ljubljana (vhod z Muzejske 1)

ob 18.00

Upodobitve živali imajo v umetnosti zelo dolgo tradicijo. Kot simboli bogov in vladarjev se pojavljajo v antiki, z razvojem krščanstva pa pridobivajo prikrito simboliko, ki ni prepoznavna na prvi pogled. Nekatere stvaritve so se ohranile do danes in so del fonda slovenskih umetnostnih zbirk. Te so zanimive tudi z dokumentarnega vidika, saj poleg umetnostne pestrosti ponazarjajo tudi biotsko pestrost svojega časa. Lep primer take slike je zagotovo upodobitev dveh čebelarjev (*Merops apiaster*) v lasti Prirodoslovnega muzeja Slovenije.

ČET 5 OKT

VARSTVO PTIC REKE DRAVE

dr. Damijan Denac

Prirodoslovni muzej Slovenije, Ljubljana (vhod z Muzejske 1)

ob 18.00

Na predavanju boste izvedeli, zakaj je Drava ornitološko izjemna reka, kateri dejavniki najbolj dramatično vplivajo na populacije ptic in kakšne aktivnosti opravljamo za njihovo varstvo. Beseda bo tekla o nižinskem rečnem ekosistemu, elektrarnah, posegih za zagotavljanje pretočnosti struge, 20.000 vodnih pticah, izumrli prlivki in mali čigri, pa o breguljki, vodomcu, malem deževniku, navadni čigri, umetnih otokih, peščenih stenah, prodiščih, projektu LIVEDRAVA in konkretnem naravovarstvenem delu.

PET-PON 23-30 SEP

7. POMURSKI ORNITOLOŠKI VIKEND

Nataša Bavec (040 294 845 ali na natasa.bavec@gmail.com)

Razkrižje

od 8.00 do 13.00

V bližini doma

DOMAČI VRABEC (*Passer domesticus*)

Angleška študija je potrdila, da obstoj domačega vrabca ni tako samoumeven. V 30 letih se je stalež te vrste v Veliki Britaniji občutno zmanjšal, v nekaterih mestih celo za 60 %. Ob domačih mačkah in ujedah, ki jih lovijo, je za to kriva predvsem sodobna arhitektura, ki pri graditvi stavb pretežno uporablja beton, steklo in kovine. Mesta so se spremenila v sterilna okolja, kjer žuželk za prehrano mladičev skorajda ni več, kar obenem potrjuje, kako pomembni so vrabci pri uravnavanju njihovega števila. Kulturna revolucija na Kitajskem, med katero so označili za razredne sovražnike tudi vrabce, jih je domala iztrebila. Ko so žuželke posledično uničevale posevke in je ljudstvo trpelo lakoto, so spoznali, da brez vrabcev preprosto ne gre. Tudi na naših vrtovih vrabci v času gnezdenja pokončajo na tone mrčesa, zato je nadvse umestno, da jih privabimo v svojo bližino. Podobno kot drugod tudi pri nas vse težje najdejo varna in ustrezna mesta za gnezdenja, zato jim pomagajmo z gnezdilnicami. Nameščamo jih lahko tako na drevesa kot na pročelja hiš.

besedilo in foto: **Ivan Esenko**

HIŠNI KOZLIČEK (*Hylotrupes bajulus*)

Hišni kozliček je naša domorodna vrsta hrošča, ki pa se je s proizvodnjo lesnih izdelkov in izvozom lesa razširila po skoraj vsem svetu. Samica izleže jajčeca tik pod površje suhega lesa iglavca, v katerem se ličinka hrani in razvija od dve do deset let. Odrasel hrošč po levitvi iz bube počaka v karmrici drevesa do sredine poletja. Nato izreže šest do deset milimetrov široko ovalno izhodno luknjico, za sabo pa navadno pusti kupčke lesnega prahu. Samice izlegajo jajčeca v sveže sušeni les, zato jih lahko najdemo v novih lesenih hišah ali pohištvu. Les, starejši od 10 let, ima namreč zelo malo hranil, zato ga mora ličinka pojesti veliko več, da se lahko razvije.

besedilo: **Andrej Kapla**, foto: **Al Vrezec**

Na terenu

RJAVI SRŠAJ (*Asplenium trichomanes*)

Saj jo poznate, to nežno praprotno filigranskih, 15 do 20 cm dolgih, pernato deljenih listov, zbranih v prtilični rozeti, ki kljubuje suši, moči, vetru. Vso zimo prebijejo le delno posušeni listi. V še tako majhni poki kamnite stene najde prostor zase. Pravo mesto zanjo so tudi ne presuha, a odcedna tla, ugaja ji med kamni, a tudi na peščenih tleh. Poglejte kdaj spodnjo stran njenih listov. Kot rjavi žamet so, polni trosovnikov, v katerih nastajajo trosi. Listni pecelj in osrednje rebro njenih listov sta črna rjava, zato je ne morete zamenjati s sorodnim zelenim sršajem, katerega listi so v celoti zeleni, čeprav precej podobne oblike. Med 11 vrstami rodu *Asplenium*, ki mu pripada, je v Sloveniji najpogostejši. Posvojili so ga tudi vrtnarji, saj je hvaležen prebivalec suhih zidov.

besedilo: **Metka Škornik**, foto: **Dušan Klenovšek**

Za terenske sladokusce

POZIDNI GEKON (*Tarentola mauritanica*)

Lahko bi ga srečali v kakšni poletni noči na zidu blizu luči, kjer se spreletavajo veliki nočni metulji, ki jih upleni po zaslugi svoje hitrosti. Je srednje velik predstavnik iz družine gekonov (zraste do 15 cm), za katere je značilno, da so nočno aktivni in imajo prijemalne blazinice na prstih in stopalih, ki mu omogočajo gibanje po navpičnih in previsnih površinah. Pozidni gekon v Sloveniji ni naravno razširjen, vendar je njegovo pojavljanje v preteklosti že bilo zabeleženo na Primorskem, kamor je najverjetneje prišel z ladijskim ali drugačnim tovorom.

besedilo: **Anamarija Žagar**, foto: **Catarina Rato**

ZLATOVHRANKA (*Coracias garrulus*)

Zelena, zlata ali laška vrana, zlatovrenklja. To so domača imena, pod katerimi je bila zlatovranka znana pred 150 leti, nekatera pa so živa še danes. Nebeško modrino njenega telesa na ramenih zamenja pariško modra barva, medtem ko je hrbet toplo rjav. V svatovskem letu se med raskavim oglašanjem akrobatsko obrača z boka na bok in vijuga. Njena prvotna gnezdišča so drevesna dupla, ponekod tudi rovi v peščenih stenah. Celotna avstrijska populacija gnezdi v lesenih gnezdilnicah in je v letu 2014 z enim gnezdečim parom »pljusnila« tudi na Goričko. V dolini Velke v Slovenskih goricah je več let zapored zasedala luknjo pod streho transformatorja, medtem ko je v Savcih gneznila v betonski luknji stavbe agrokombinata. Iz afriških prezimovališč se vrne konec aprila, najlaže pa jo opazujemo na vzvišenih, izpostavljenih mestih, kot so žice, drevesa, ograje, od koder preži na velike žuželke, plazilce ali male sesalce.

besedilo: **Katarina Denac**, foto: **Alen Ploj**

BELA ŠTORKLJA (*Ciconia ciconia*)

Imeti na hišnem dimniku ali na drogu ob hiši belo štorčlo, je bogastvo brez primere. Je dar, ki ga ni moč kupiti v katerem od sodobnih trgovskih centrov. Na Slovaškem ji pravijo tudi »bohďál«. Nekateri pa se s tem ne strinjajo in zahtevajo odstranitev gnezda z njihove lastnine, ker iztreblja in je pod gnezdi možno najti vse mogoče, kar pade z »mize«. Človek je menda edini, ki drugemu ne dopušča niti njemu lastnih potreb. Spet v navdušenje drugih znesi mladičem tudi po 1,5 kg miši in voluharic na dan, a v pregnojeni in s pesticidi prepojeni pokrajini je kruha zanjo bore malo. Kaj opazovati? Kateri je štrk in katera je »ona«, kdaj se izvalijo mladiči, koliko časa je eden vedno z njimi, kako jih senči v pripeki ali varuje pred ploho, kako brani gnezdo pred vsiljivci, kaj prinaša na gnezdo in kako mladiči prvič poletijo ...? Prava učilnica na domačem pragu.

besedilo: **Damijan Denac**, foto: **Franc Bračko**

Mobilni kot ptice

Slovenska kolesarska mreža

Mobilni kot ptice je skupni projekt Društva za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije in Slovenske kolesarske mreže, združenja kolesarskih pobud Slovenije, in hkrati sinonim, ki smo ga v okviru projekta uvedli za trajnostno mobilnost na prostočasnih izletih v naravo. Z njim bi radi opozorili na to, o čemer večina ljudi do nedavnega niti ni razmišljala: da tudi z na videz nedolžnim in običajnim vedenjem v prostem času, kot je izlet v naravo z jeklenim konjičkom, prispevamo k nastanku nepopravljive škode za naravo na kumulativni ravni. Po podatkih Statističnega urada RS so emisije prometa v Sloveniji v letu 2014 sestavljale kar 32 % toplogrednih plinov, po uporabi osebnih avtomobilov kot načina prevoza pa smo Slovenci v evropskem vrhu.

VPLIV PODNEBNIH SPREMEMB

Podnebne spremembe so znotraj širšega okoljskega področja tudi izrazito naravovarstveni problem. Tudi z izleti v naravo z avtomobilom prispevamo k podnebnim spremembam, ki postajajo široko prepoznana največja grožnja biotski pestrosti, kar je povsem v nasprotju in nezdržljivo z osnovnimi cilji ohranjanja narave in biotske pestrosti. Živalske vrste se na podnebne spremembe odzovejo s spremembo območja naselitve in sledenjem razmeram, katerim so prilagojene, do neke mere se lahko vrste evolucijsko prilagodijo novim razmeram, ali pa tudi izumrejo. Iz preteklih podnebnih sprememb v ledenih dobah in vmesnih otoplitev izhaja, da so bili zelo izraziti premiki območij razširjenosti vrst, genetske prilagoditve so bile minorne, najpogostejša pa so bila izumrtja, še posebej med sesalci in pticami. Za ptice so bili v zadnjem času izdelani podrobni modeli za napovedovanje vpliva podnebnih sprememb. Tako denimo avtorji *Klimatskega atlasa evropskih gnezdečih vrst* domnevajo, da se bodo do konca stoletja območja naselitve večine evropskih vrst pomaknila 500 do 1000 km v smeri sever in severovzhod. Številne vrste, ki že sedaj gnezdiijo na severu, pa se ne bodo imele kam preseliti in bodo iz Evrope povsem izginile. Neposredno se pri pticah učinki sprememb v temperaturi podnebja kažejo predvsem kot izguba prehranjevalnih življenjskih okolij, sprememba selitvenih vzorcev,

Bodi Mobilni kot ptica in odpelji ...

nov PONY

+ številne druge nagrade!

OBISČI NAS NA FACEBOOK-UI
@PTICEDOPPS

Kadar potujemo na trajnostni način, postajamo mobilni kot ptice in bolje razumemo potrebe po varnem počivališču in prehranjevališču.

foto: iStock

Sofinancer projekta:

s katero bomo z uporabo nagradne igre poskušali k sodelovanju pritegniti velik krog ljudi in kampanjo usmeriti v ozaveščanje ljudi o vplivu našega vedenja in odgovornosti za to.

Kadar potujemo na trajnostni način, postajamo mobilni kot ptice in bolje razumemo njihove potrebe po varnem počivališču in prehranjevališču. Zato vas, drage članice in člani, to poletje vabimo, da se nam pridružite na ornitoloških kolesarskih izletih, da na trajnostni način obiščete vsaj katero od izbranih območij tudi sami in sodelujete v naši nagradni igri, kjer vas z malo sreče čaka novi Pony in druge lepe nagrade. Ne rešujemo sveta, ampak tam, kjer najprej lahko, torej v prostem času, svoje vedenje skušajmo prilagoditi novim izzivom našega planeta. Pridružite se nam torej na trajnostno naravnanih potovanjih v naravo z javnimi prevozi, kolesi, peš, morda celo z električnim avtomobilom, sodelujte v nagradni igri in tudi vi postanite – mobilni kot ptice!]

povečanje tekmovanja za gnezditvene življenjske prostore zaradi segrevanja, pomanjkanje hrane zaradi spremenjenih časovnih ritmov v selitvah in podobno, to pa v končni fazi vodi bodisi do premikov območij razširjenosti ali izumrtij. Pri mnogih vrstah, ki so zaradi uničevanja življenjskih okolij že ogrožene, je dodaten negativen vpliv podnebnih sprememb lahko usoden že v kratkem.

SPodbujanJE TRAJNOSTNIH PRIHODOV NA NARAVNA OBMOČJA

Vse aktivnosti, ki blažijo negativne vplive podnebnih sprememb, so zato nujne tudi z vidika varstva ptic in biotske pestrosti. S to mislijo smo zasnovali tudi projekt Mobilni kot ptice, katerega aktivnosti obsegajo spodbujanje trajnostnih prihodov na izbrana naravna območja, in sicer z vodenimi ogledi le-teh na ornitoloških kolesarskih izletih, kamor bomo dejavno vključili tudi čim več lokalnih šol, promocijo obiskov na družabnih omrežjih, spletu in prek kolesarskih oziroma turističnih aplikacij, v manjši meri pa tudi z uporabo tiskovin. V naravnih rezervatih Škocjanski zatok in Ormoške lagune, ki ležita na strateških lokacijah ob pomembnih kolesarskih trasah, vzpostavljamo kolesarski postaji za varno parkiranje koles, ki bosta na dolgi rok omogočali spodbujanje prihodov s kolesi, veliko odmevnost v javnosti pa želimo doseči s kampanjo,

VODENI ORNITOLOŠKI KOLESARSKI IZLETI TO POLETJE V ORGANIZACIJI DOPPS IN SKM:

- Mrtvice Mure (oz. čarobni svet ob Muri), 18. junij 2017
- Naravni rezervat Škocjanski zatok, 24. junij 2017
- Naravni rezervat Iški morost, 25. junij 2017
- Bobovek pri Kranju, 8. julij 2017
- Bohinj, 15. julij 2017
- Krajinski park Tivoli, Rožnik in Šišenski hrib, 12. avgust 2017
- Strunjanske soline, 23. september 2017
- Ptujsko jezero in NR Ormoške lagune, 10. september 2017
- Cerknjsko jezero, 17. september 2017
- Šaleška jezera, 24. september 2017

Literatura:

– HUNTLEY, B., GREEN, R.E., COLLINGHAM, Y.C. & WILLIS, S.G. (2007): A climatic atlas of European breeding birds. – Durham University, The RSPB and Lynx Edicions, Barcelona.

REŠEVANJE SVETA

ALI DELAVNICE O RAZLIČNIH VIDIKIH PRIDOBIVANJA ENERGIJE

// Manca Velkavrh

Naprava za klatenje ptic in netopirjev ali reševanje podnebne krize? Najverjetneje nekaj vmes.

foto: Manca Velkavrh

O zračje je bilo napeto in pričakovanja so bila velika, čeprav je bilo vsem zbranim jasno, da tisti dan ne bomo rešili sveta. Začelnja se je prva delavnica, njena osrednja tema pa je bila hidroenergija. V naslednjih tednih sta sledili še dve; o vetrni in jedrski energiji. Namen delavnic je bil prepoznati skupna stališča naravovarstvenikov in okoljevarstvenikov glede različnih virov energije. Le zakaj smo bili vsi tako na trnih?

PODNEBNE SPREMEMBE SO PROBLEM

Skeptike podnebnih sprememb v današnjem času jemljemo vedno manj resno, čeprav nekateri izmed njih celo zastopajo velike politične sile sveta. Kljub temu so podnebne spremembe že del političnih sporazumov (npr. Pariški sporazum), delovanja največjih nevladnih organizacij (npr. Greenpeace) in vsebina udarnih filmov (npr. Neprijetna resnica). Tudi organizacija BirdLife International je oblikovala svoja stališča do podnebnih sprememb. Te že zdaj vplivajo na selitev ptic, čas gnezdenja, spreminjanje razširjenosti določenih vrst, spremembe v odnosih med vrstami in populacijami ter povečan vpliv drugih groženj, kot so bolezni, zajedavci, invazivne vrste in drobljenje ter uničenje življenjskega prostora. Učinki so torej veliki in jih ne moremo več zanikati. Da bi naslovili izvor problema, pa se moramo poglobiti v energetiko.

NARAVA IN OKOLJE - ZAKAJ TAKŠNA RAZLIKA?

Delavnice smo organizirali v sodelovanju z društvom Focus. Namenjene so bile predvsem članicam mreže nevladnih organizacij Plan B. Znotraj mreže je kar nekaj različnih organizacij in kljub temu, da si vsi želimo boljši svet, imamo različne predstave, kako do njega priti. Ko je z besedo začel Tomi Tkalec (društvo Focus), smo naravovarstveniki stisnili ustnice. Vsem navzočim je bilo jasno, da so podnebne spremembe problem, vendar so se naši pogledi močno razlikovali v tem, kako se ga lotiti.

Odpri kop urana v Namibiji, iz katerega se spira radioaktivna ruda.

foto: Tomislav Tkalec

Ob omembi, da brez novih hidroelektrarn v Sloveniji ne bomo mogli preiti na obnovljivo energijo, je marsikdo že »trzal«. Če na hitro opišem stališča obeh strani, bi okoljevarstveniki zgradili karkoli, kjerkoli in čim prej, samo za prehod iz fosilnih na obnovljive vire energije. V nasprotju z njimi naravovarstveniki najraje ne bi gradili nikoli, ničesar in nikdar, hkrati pa ustavili podnebne spremembe. V resnici nihče ni zastopal tako ekstremnih stališč in smo vsi prišli z namenom, da poiščemo skupne točke. Le težko je bilo poslušati o nujnosti hidroenergije, medtem ko nam je bilo jasno, kakšne razsežnosti imajo učinki hidroelektrarne na naravo.

RAJE JEDRSKO ENERGIJO KOT VETRNIC

Zadnja delavnica je bila namenjena jedrski energiji. Naravovarstveniki pogosto gledamo na jedrsko energijo kot na okolju najbolj prijazno. Tudi propaganda sektorja jedrske energije je ustvarila iluzije o »čistosti« tega vira. V Evropi le redko slišimo o pustošenju, ki ga za sabo puščajo odprti rudniki urana v Afriki, Braziliji in celo Bolgariji, niti ne vemo, da se radioaktivna ruda spira v reke in Atlantski ocean. Cene graditve novih jedrskih elektrarn se ne pojavljajo v medijih, jedrske nesreče pa se predstavljajo kot izjema, čeprav je od Černobila minilo le 31 let, od Fukušime pa šest. Po koncu te delavnice je bilo v sobi tiho. Poslušalci predavanj smo bili osupli nad uničenjem, ki ga ta vir energije prinaša. Vsekakor je bilo vsem jasno, da potrebujemo nekaj naravi in ljudem prijaznejšega.

REŠEVANJE SVETA JE BOLJ ZAPLETENO KOT V FILMIH

Že pred organizacijo delavnic smo se zavedali, da bo v nekaj popoldansko-večernih urah težko zbrati zainteresirane ljudi, pripraviti predstavitev osnovnih vidikov in zbrati skupna stališča. Tema je preveč večplastna za kaj takega in sveta ni možno rešiti v treh popoldnevih. Kljub temu so bile delavnice izvrstno izhodišče za nadaljnjo razpravo.

Na vprašanje »kateri vir je najboljši« torej nismo odgovorili in verjetno še nekaj časa ne bomo mogli. Zelena energija ne obstaja, lahko samo presojava učinke posameznega vira za posamezno umestitev v prostor. V času vseh treh delavnic ni bil nihče proti sončni energiji, vendar samo sončna energija ni odgovor, še posebej zaradi velikih sezonskih in dnevnih nihanj. Vsak vir zase ima pluse in minuse, vsak zahteva določeno okolje, brez kombinacij različnih virov pa bomo težko dobili dovolj energije. Ko bi le bile podnebne spremembe dovolj enostavne in bi nas lahko Tom Cruise elegantno rešil iz te Misije nemogoče!

ZNIŽANJE PORABE

To je prvo, kar zahteva večina naravovarstvenikov. Da bi lahko prešli na obnovljive vire, ne da bi s tem uničili vse, kar od narave še imamo, mora poraba energije močno pasti. Okoljevarstveniki opozarjajo, da to ni politična realnost, posebej ob prehajanju prometa na elektriko, zaradi česar se poraba le-te še povečuje. Kmalu se izkaže, da podnebne spremembe niso problem same zase – problem je naš potratni način življenja. Kako se lotiti spreminjanja tega, je že vprašanje filozofije, politike in ekonomije. Res je, da bi bilo dobro čim prej zamenjati vsaj del fosilnih goriv za obnovljive. A tudi če jih zgradimo in zaženemo – bo politika res ukinila jedrsko elektrarno Krško ali TEŠ? Poraba energije v nekaterih primerih žene tudi ekonomijo. Jo bodo/bomo res pripravljene zatrete, preusmeriti za to, da se poraba energije zniža? Žal si bomo morali na taka vprašanja odgovoriti čim prej in sprejeti skupna stališča – vsaj znotraj mreže Plan B. Kdo pa bo rešil svet, če ne ljudje, ki nam je mar za okolje in naravo?

Poleg Tomaža Jančarja je hidroenergijo na prvi delavnici s svojega stališča predstavilo kar nekaj naravovarstvenikov.

foto: Manca Velkavrh

Vir:

– BIRDLIFE INTERNATIONAL (2015): BirdLife International's Position on Climate Change. – BirdLife International, Cambridge. (dostopno na: <https://goo.gl/M6hxa9>)

Za Muro na Muro

// besedilo in foto: **Gregor Domanjko**

Reka Mura s prodišči, rečnimi rokavi, mrtvicami, poplavnim gozdom in tradicionalno kmetijsko kulturno krajino spada med biotsko najbolj raznovrstna območja v Sloveniji. Zato smo se člani DOPPS, Inštituta Lutra, Slovenskega odonatološkega društva in društva Mavrica odločili, da na naravoslovnem izletu ob Muri predstavimo del tega bogastva v okolici Radencev.

»Pomurje je geološko zelo aktivno območje, o čemer pričajo številni mineralni vreli ob Muri in v Ščavniški dolini,« je na izletu povedal Velimir Turk. Zato geologi močno odsvetujejo velike pro-

storske posege, kot je tudi načrtovana graditev hidroelektrarne v Hraste-Moti. Željko Šalamun je v poplavnem gozdu predstavil najpogostejše in najbolj značilne vrste ptic ob Muri. S pomočjo Maje Vrhovnik smo določali vodne organizme v eni izmed mrtvic ob Muri, Tatjana Gregorc pa nam je na gozdni poti pokazala sledove in iztrebke različnih vrst sesalcev ter značilnosti vidrinega kožuha.

Na izletu se žal nismo mogli izogniti onesnaženju Boračevskega potoka iz čistilne naprave za hotelom Radin. Upamo, da bosta turistični kraj Radenci in Občina Radenci zadevo čim prej uredila.

Prostovoljci smo zavihali rokave

// besedilo in foto: **Tilen Basle**

Zadnja sobota v marcu je ob Dravi minila v znamenju prostovoljne delovne akcije. Breguljke (*Riparia riparia*) so že bile na poti proti svojim gnezdiščem, zato je bil skrajni čas, da zanje uredimo peščene stene ob reki Dravi. Reka namreč zaradi zmanjšane pretoka vode nima moči, da bi takšne strukture (peščene stene) oblikovala sama. V Dolanah se je zbralo 19 prostovoljcev, ki so potem v dobrih treh urah uredili več kot 70 metrov peščenih sten, kjer je v letu 2016 gneznilo 64 parov breguljk. Nedaleč stran je z gnezdenjem že pričel vodomec (*Alcedo atthis*), ki mu takšni ukrepi izdatno pomagajo.

Vsem udeležencem prostovoljne delovne akcije se lepo zahvaljujemo za vloženi čas in trud, hkrati pa vsem z veseljem sporočamo, da so breguljke steno v letošnjem letu že zasedle. Trenutno je v njej dom našlo več kot 80 parov, vendar število še lahko naraste.

Akcija urejanje peščenih sten za breguljko in vodomec je potekala v sklopu projekta »Obnova rečnega ekosistema nižinskega dela Drave v Sloveniji«, LIVEDRAVA, LIFE11 NAT/SI/882.

Ob tednu slovenskih parkov

// besedilo: **ekipa NRŽ**

V okviru Tedna slovenskih parkov je bila v soboto, 27. maja 2017, za obiskovalce naravnega rezervata pripravljena opazovalna točka, kjer so prostovoljci in zaposleni v Škocjanskem zatoku s pomočjo optičnih pripomočkov pomagali pri opazovanju in prepoznavanju značilnih vrst ptic. Hkrati so obiskovalcem predstavili še značilnosti in posebnosti našega največjega polslanega mokrišča.

Dodatni cevovod v Ormoških lagunah

// besedilo in foto: **Dominik Bombek**

Dotok vode v Ormoške lagune je bil prekinjen s prenehanjem delovanja Tovarne sladkorja Ormož. To je bil vzrok, da so se bazeni pričeli zaraščati in izgubljati na naravovarstvenem pomenu. V sklopu projekta LIVEDRAVA smo leta 2014 zgradili nov cevovod. Z vtokom vode smo želeli v bazenih Ormoških lagun zagotoviti prehranjevalni in gnezditveni življenjski prostor številnim redkim in ogroženim vrstam ptic in ponovno oživiti najpomembnejše postajališče za seleče se vodne ptice v Sloveniji. Cevovod je bil sprojektiran na zajem vode 30 l/s. Med delovanjem cevovoda se je izkazalo, da količina vode, določena v projektu, ne zadošča za vzdrževanje življenjskih prostorov, kot smo predvideli v projektu, saj se veliko vode izgubi v podtalnico, nekaj izgub pa še prispeva izhlapevanje.

Za doseganje ciljev NR Ormoške lagune smo v mesecu maju 2017 pričeli z graditvijo dodatnega, novega cevovoda. Ta deluje po istem principu kot prejšnji (tlačna razlika med vtokom in iztokom), s to razliko, da je novi cevovod sprojektiran na pretok 230 l/s. To je količina vode, ki bi morala izboljšati in zagotavljati ugodno stanje številnim ciljnim vrstam na območju NR Ormoške lagune. Upamo, da bodo dela končana v mesecu juliju.

Bela pastirica gnezdi v opazovališču

// besedilo in foto: **Dominik Bombek**

Bela pastirica (*Motacilla alba*) si je naredila gnezdo v notranjosti opazovališča v Naravnem rezervatu Ormoške lagune. Gnezdo je spleteno kar na okenski polici, od koder ima lep pogled na bazen, poln vode. Iz gnezda so poleteli trije mladiči, kar pa ni konec zgodbe. Pastirici je bil novi dom tako všeč, da ponovno gnezdi in bo verjetno speljala še drugi zarod.

Amfibijska kosilnica

// besedilo in foto: **Damijan Denac**

Izzivi upravljanja življenjskih okolij za varstvo ptic nas nemalokrat povežejo z drugimi organizacijami, učinkoviti modeli in konkretne rešitve pa so navadno plod trdega dela in mnogih poskusov. Eden večjih izzivov v mokriščih je kontrola vegetacije v vodnem okolju – v globlji vodi, kjer je ne dosežejo niti vodni bivoli, še manj vsa običajna mehanizacija. Za ta namen so na Švedskem razvili poseben amfibijski stroj (Truxor), ki ga nam najbližje uspešno uporabljajo že nekaj časa v Naravnem parku Kopački rit. Stroj smo si pri njih 11. januarja 2017 ogledali ter se podrobno seznanili z izkušnjami, ki jih imajo z njim v parku. Zaposleni v parku so bili tako prijazni, da so nam na našem območju omogočili demonstracijo tega stroja v živo, za kar se jim iskreno zahvaljujemo. Dne 21. marca 2017 so ga pripeljali v lagune, kjer smo lahko testirali njegovo učinkovitost in se prepričali, da bi nam za upravljanje nadvse koristil. Z nakupom pa bomo za zdaj počakali do naslednjega večjega projekta: Razlog: cena.

Akcija »bezeg«

// besedilo in foto: **Damijan Denac**

Študenti drugega letnika Fakultete za naravoslovje in matematiko iz Maribora so 18. maja 2017 v prostovoljni akciji v Ormoških lagunah nabirali cvetove črnega bezga. Cvetove so nam posušili na Eko-socialni kmetiji Korenika, naša ideja pa je, da jih kupcem ponudimo kot končni produkt – čaj – in naredimo korak v smeri lastnega produkta naravnega rezervata. Letošnjo zimo bomo torej vsi pili bezgov čaj.

Projekt čigra

// besedilo: **Damijan Denac**, foto: **Darinka Mladenovič**

Pred nedavnim nas je razveselila novica, da smo bili uspešni s prijavo projekta na razpis Intereg Slovenija-Hrvaška, in sicer s projektom »Ohranjanje populacij čigre v porečju Save in Drave«, na kratko ČIGRA. Projekt smo prijavili na prednostno os 2, Ohranjanje in trajnostna raba naravnih in kulturnih virov. Uresničevali ga bomo od 1. septembra 2017 do 29. februarja 2020. Vodilni partner je Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za ornitologiju. Partnerji projekta pa so: Nacionalni inštitut za biologijo, Udruga BIOM, Javna ustanova za upravljanje zaščitene področjima i drugim zaščitene dijelovima prirode na području Zagrebačke županije „Zeleni prsten“, Prirodoslovno-matematički fakultet Sveučilišta u Zagrebu in DOPPS.

Cilj projekta je ohranjanje stabilne populacije čigre na prodiščih Save in Drave in povečati stopnjo njene ohranjenosti na območjih Nature 2000. Z aktivnim upravljanjem njenih bivališč bomo obnovili in dolgoročno ohranili obstoječe prodnate otoke s kolonijami čiger. Pripravili bomo predlog za razširitev območja Natura 2000 na Hrvaškem (HR1000002) na gramoznico Rakitje. Glavni rezultati vključujejo povečanje površine in dolgoročno vzdrževanje gnezdišč, izdelavo čezmejnega protokola monitoringa celinske populacije čigre in izdelavo čezmejnega akcijskega načrta za zavarovanje čigre. Z genetsko

analizo bomo ugotovili, ali so ptice s Save in Drave del iste populacije, in jih primerjali z drugimi evropskimi populacijami. S predavanji, filmom, razstavo in informacijskimi tablamami bomo povečali zavest o nujnosti varovanja čigre in njenih bivališč. O projektu vas bomo še obveščali, med drugim pa lahko pričakujete tudi posebno tematsko številko revije Svet ptic o čigri.

Kolesarjem prijaznejši Škocjanski zatok

// besedilo: **ekipa NRŠZ**, foto: **Leo Dariš**

V okviru projekta Mobilni kot ptice smo v Škocjanskem zatoku postavili novo kolesarnico. Kar 24 kolesarjev lahko sedaj svoja kolesa varno parkira v bližini centra za obiskovalce.

Gnezditvena populacija čiger v NRŠZ se veča

// besedilo: **Borut Mozetič**, foto: **Tomaž Mihelič**

V okviru posebnih popisov, ki jih opravljamo na gnezditvenih otočkih znotraj brakičnega dela naravnega rezervata, smo v petek, 9. junija 2017, popisali zahodni del polslane lagune. Na popisu smo Tomaž Mihelič, Borut Mozetič in Leon Zamuda evidentirali in z GPS-om označili okoli 145 gnezd navadne čigre (*Sterna hirundo*) in devet gnezd male čigre (*Sternula albifrons*). Število gnezdečih parov obeh vrst presega lanskoletno, ko je v naravnem rezervatu gnezdilo 105 parov navadne in šest parov male čigre.

V NR Ormoške lagune se vrača življenje

// besedilo: **Tilen Basle** in foto: **Marko Zabavnik** (brkata sinica) in **Matjaž Premzl** (želva)

Kljub temu, da v NR Ormoške lagune posamezna dela za ureditev življenjskih prostorov še potekajo, so jih organizmi že dodobra spoznali in vzeli za svoje. To pomlad smo na območju bazenov NR Ormoških lagun opazovali za območje dve zelo zanimivi vrsti. Konec meseca maja so bili v trstičju bazena opazovani speljani mladiči brkate sinice (*Panurus biarmicus*). Gre za prvo potrjeno gnezdenje te vrste na območju NR Ormoške lagune, hkrati

pa je vrsta postala tudi nova gnezdilka za območje Slovenije. V začetku meseca junija pa smo naleteli na ogroženo želvo močvirsko sklednico (*Emys orbicularis*), ki je bila na območju opazovana prvič po več kot dvajsetih letih.

40 likovnih ustvarjalcev v Škocjanskem zatoku

// besedilo: **ekipa NRŠZ**, foto: **Ksenija Pfajfar**

V soboto, 18. marca 2017, ob Svetovnem dnevu voda, je v Škocjanskem zatoku potekal 12. slikarski Ex-tempore z naslovom »Naša naravna dediščina«. Organizirala sta ga OŠ Elvire Vatovec Prade in DOPPS v sodelovanju z Društvom likovnih pedagogov Primorja in s finančno podporo Mestne občine Koper.

Ex-tempora so se udeležili učenci tretje triade osnovnih šol Primorsko – Kraške regije (OŠ in vrtec Ankaran, OŠ dr. Aleš Bebler – Primož Hrvatini, OŠ Lucija, OŠ Antona Šibelja – Stjenka Komen, OŠ Srečka Kosovela Sežana, OŠ Elvire Vatovec Prade, OŠ Livade Izola, OŠ Dutovlje, OŠ Lucija) in slikarska skupina Andragoškega društva Morje Univerze za tretje življenjsko obdobje Izola. Skupno se ga je udeležilo 40 likovnih ustvarjalcev, njihove izdelke smo razstavili v prostorih centra za obiskovalce.

Informativna tabla o črnočelem srakoperju

// besedilo: **Katarina Denac**, foto: **Peter Krečič**

Od torika, 9. maja 2017, je Ajdovsko polje bogatejše za lično informativno tablo o črnočelem srakoperju (*Lanius minor*). Na njej je predstavljena njegova ekologija na tem območju, ogroženost v Sloveniji in Evropi ter nasvete, kako lahko vrsti pomagamo. Tabla stoji nasproti odlagališča nenevarnih odpadkov Dolga poljana, na katerem smo v letu 2016 našli kar štiri od skupaj sedmih gnezd te močno ogrožene vrste. Pobudo za postavitve table je dal član Severnoprimske sekcije in naš dolgoletni prostovoljec Peter Krečič. Prav on je tudi stopil v stik z Egonom Stoparjem, direktorjem Komunalno stanovanjske družbe Ajdovščina (KSDA), ki upravlja z odlagališčem. KSDA je že lansko leto pokazala veliko razumevanja za naš popis črnočelega srakoperja, saj so nam omogočili neovirano gibanje po odlagališču ter iskanje gnezd. Pozitivno so se odzvali tudi na našo prošnjo, naj na tem območju ne sekajo dreves, saj so topoli, jelše in druga visoka drevesa zaradi izsekovanja na Ajdovskem polju zelo omejujoč dejavnik za gnezditve te vrste.

Letos so se še bolj izkazali, saj so v celoti financirali tisk table ter poskrbeli za njeno postavitve. Še več, zaradi izkušenj z orkansko burjo, ki včasih z rušilno močjo piha na tem območju, so na lastno pobudo ojačili hrbtno stran table s ploščo iz nerjaveče pločevine. Na pomoč nam je priskočila tudi Občina Ajdovščina, ki je priskrbela vsa potrebna dovoljenja in omogočila postavitev table na svojem zemljišču.

Novi član ekipe Škocjanskega zatoka – Leo Dariš

// besedilo: **ekipa NRŠZ**, foto: **Aleš Marsič**

Aprila 2017 smo na DOPPS-u na delovno mesto receptor in projektni koordinator in Naravnem rezervatu Škocjanski zatok zaposlili Lea Dariša, diplomiranega varstvenega biologa. Leo je v preteklih letih večkrat prostovoljno sodeloval pri različnih aktivnostih v Škocjanskem zatoku, med drugim pri monitoringu želv in izlovu tujerodne vrste želve rdečevratke v okviru projekta AdriaWet 2000, v lanskem letu, po ponovnem odprtju naravnega rezervata, pa je delal predvsem kot vodnik za osnovnošolske in srednješolske skupine. Pred kratkim je postal prostovoljni naravovarstveni nadzornik v naravnem rezervatu. Leo bo opravljal različne naloge: sodeloval bo pri sprejemu, usmerjanju ter informiranju obiskovalcev Naravnega rezervata Škocjanski zatok in interpretativnem vodenju ter izobraževanju le-teh v slovenskem, italijanskem in angleškem jeziku. Pomagal bo tudi pri vzpostavitvi infrastrukture ter izvedbi aktivnosti za povečanje trajnostne mobilnosti pri obiskovanju naravnega rezervata (projekt Mobilni kot ptice) skupaj s komuniciranjem in evalvacijo projekta.

Rjava čaplja – nova gnezdilka Škocjanskega zatoka in Slovenije

// besedilo: **Borut Mozetič**, foto: **Danilo Kotnik**

Za velikonočne praznike je nekdanji dolgoletni predsednik DOPPS, dr. Peter Trontelj, obiskal Škocjanski zatok in kot prvi opazoval rjavo čapljo (*Ardea purpurea*), ki je nosila gnezditveni material na območje manjše zaplate trstičja v sladkovodnem delu naravnega rezervata. Kasneje smo večkrat opazovali vsaj en par rjave čaplje, ki je v trstičje sprva nosila debelejšje veje, nato pa tudi steblike trstičja. Od 12. junija dalje smo odrasle osebe opazovali med lovom na sladkovodnem delu naravnega rezervata in pri domnevnem hranjenju mladičev, saj so večkrat dnevno priletele na vrh trstičja in se nato vanj »potopile« na mestu, kamor so aprila nosile gnezditveni material. Zaradi občutljivosti vrste in ker gre za prvo domnevno gnezditve rjave čaplje v Sloveniji, gnezdišča nismo preverjali.

Upamo, da bo tabla primaknila kakšen drobec k varstvu črnočelega srakoperja. Vsekakor bo dosegla svoj informativni namen, saj je postavljena ob poti, ki jo dnevno uporabljajo mnogi sprehajalci, rekreativci ter seveda kmetovalci. Prav slednji odločilno vplivajo na življenjski prostor črnočelega srakoperja.

Gospodu Egonu Stoparju, družbi KSDA in Občini Ajdovščina se iskreno zahvaljujemo za obilico dobre volje in naravovarstvenega posluha!

Izlet na Donačko goro

// besedilo: **Aleksander Koren**, foto: **Gregor Domanjko**

Štajerci in Pomurci z gosti z drugih koncev Slovenije smo se v nedeljo 14. maja 2017 odpravili na izlet na Donačko goro. Pot, ki smo jo izbrali, nas je vodila skozi paletu življenjskih okolij, ki jih najvišji vrh Haloz ponuja ljubiteljem narave. Največ pozornosti smo namenili ptičjemu svetu, a ob tem spoznavali tudi mnoge zanimive rastline in druge živali tega območja. Jutro se je pričelo zelo optimistično – na travniku na južnem pobočju nas je s svojim oglašanjem presenetil kosec (*Crex crex*), ki se je najverjetneje ustavil na selitvi. Na okoliških travnikih smo odkrili prve travniške orhideje, in sicer trizobo in navadno kukavico. Gozdni del poti na vrh so nas spremljali pojoči samci belovratega muharja (*Ficedula albicollis*). Končna ocena števila samcev na našem izletu je bila kar med 30 in 35. Sestop s skalnatega vrha Donačke gore smo opravili skozi naravni rezervat mogočnega bukovega pragozda na severnem pobočju. Po okreplilu v Rudijevem domu smo se odpravili na zadnji del poti nazaj proti izhodišču, kjer smo na seznam orhidej dodali še rjavo gnezdo, vimenjak in blede naglavko. Skupno smo popisali 32 vrst ptic, med katerimi je poleg kosca in belovratega muharja treba omeniti še drevesno cipo (*Anthus trivialis*), rjavega srakoperja (*Lanius collurio*), malega detla (*Dendrocopos minor*), sršenarja (*Pernis apivorus*) in rjavega lunja (*Circus aeruginosus*). Zaključek izleta so nam popestrili še bukovi kozlički in zelenci ter zagotovo eden večjih modrasov na Donački gori, ki je prečkal planinsko pot ravno ob pravem trenutku.

RJAVI LUNJ
(*Circus aeruginosus*)
ilustracija: **Jan Hošek**

Nova pomembna knjiga

// besedilo: **Tomaž Jančar**

Maja letos je BirdLife izdal knjigo *Naravovarstveno pomembne evropske ptice (European Birds of Conservation Concern)*. Knjiga je interno že dostopna na povezavi spodaj in je ključna za delo pri varstvu ptic, saj posebej omenja vrste ptic (tudi za vsako državo posebej), ki so potrebne največ varstvene pozornosti.

Novica za dopustovalce

// besedilo: **Primož Kmecl**

Zakaj ne bi združili prijetnega s koristnim in se priključili zbiranju podatkov za novi evropski atlas gnezdil (EBBA2)? Leto 2017 je zadnje leto zbiranja podatkov, slabo obdelanih kvadratov pa je še kar nekaj in vsak podatek bo koristen. V času objave te novice pridejo v poštev še gorata območja, kjer bo gnezditvev v tem času še potekala. Poleg posamičnih podatkov se lahko odločite za sistematičen popis. V posameznem kvadratu 50 x 50 km morate narediti dva popisa v trajanju 1-2 uri ter v kvadratu poleg popisov preživeti še dodatnih 20 ur. Za udeležence teh popisov je podjetje Meopta prispevalo tudi tri vrhunske daljnoglede, nagrade pa bodo izžrebane po koncu gnezdilne sezone. Več o popisih najdete na povezavi: <http://www.ebba2.info/contribute-with-your-data/filling-ebba2-gaps-join-our-new-challenge/>. Slabo obdelane kvadrate pa si lahko ogledate in izberete s posebnim spletnim orodjem "gap tool": <http://mapviewer.ebba2.info/gaps/>

Včlani se

v Društvo za opazovanje in
proučevanje ptic Slovenije
(DOPPS)

foto: Dare Felkonja

Skupaj za ptice in ljudi!

S tem boš:

- postal(a) del društva, ki trenutno z več kot 1000 člani rešuje največje naravovarstvene probleme in aktivno prispeva k veljavi varstva narave v naši družbi,
- dobil(a) obilo priložnosti za sodelovanje na različnih delavnicah in pri prostovoljnem naravovarstvenem delu,
- lahko postal aktiven član regionalnih ali Mladinske sekcije in se udeleževal ornitoloških taborov in srečanj za mlade,
- se lahko udeleževal(a) mesečnih predavanj o pticah in naravovarstvu in vodenih izletov po Sloveniji in tujini,
- prejemal(a) poljudno revijo Svet ptic (4x letno) in po želji strokovno ornitološko revijo Acrocephalus.

Informacije dobiš na:

DOPPS, Tržaška c. 2, 1000 Ljubljana, T 01 426 58 75
dopps@dopps.si
www.ptice.si

Uredba o Naravnem rezervatu Ormoške lagune

// besedilo: **Damijan Denac**

Vlada Republike Slovenije je na 133. redni seji dne 4. maja 2017 sprejela sklep, s katerim je izdala Uredbo o Naravnem rezervatu Ormoške lagune. Ormoške lagune so torej postale uraden naravni rezervat, razglašen z vladno uredbo! S tem so dolgoletna naravovarstvena prizadevanja na območju Ormoških lagun dobila formalno priznanje. Uradna otvoritev naravnega rezervata bo sledila predvidoma septembra 2017. Na območju smo v okviru projekta LIVEDRAVA že poskrbeli za obsežno renaturacijo z namenom izboljšati življenjska okolja ogroženih gnezdil in selivk, območje smo opremili z infrastrukturo za opazovanje ptic in z izobraževalnimi tablamami. Upravljanje uresničujemo z regulacijo gladine vode in s pašo z vodnimi bivoli, ki se za ta namen odlično obnesejo. V bližnji prihodnosti načrtujemo izid vodnika po rezervatu. O sprejetju sklepa ste lahko več prebrali že takoj po objavi na spletu, denimo na spletni strani Natura 2000, kot tudi v medijih, npr. v Delu 11. maja 2017. Celotno besedilo Uredbe o NROL je na voljo na spletni strani DOPPS. Naravni rezervat pa ni le priznanje našemu delu, je konkretna zaščita in temelj prihodnjega sistemskega financiranja naravovarstvenega dela v lagunah.

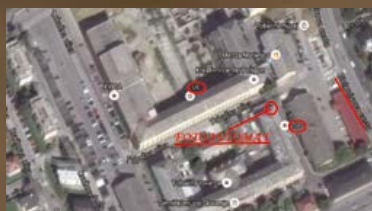
digi- talne fotografije

Potrebuješ slike za dokumente?

Sedaj jih lahko hitro in poceni dobiš kar na fotoavtomatu v Tobačni v Ljubljani. Slike dobiš takoj in samo za 5 evrov. Pa še to, z nakupom slik prispevaš 1 evro za varstvo slovenskih ptic. Za točno lokacijo avtomata obišči www.fotoavtomati.si. Supeeer!

- slike za dokumente
samo 5 €
- hitro, enostavno in poceni
- lokacija:
stavba DOPPS pri lokalu ZOO

uštimaj
se lepo!

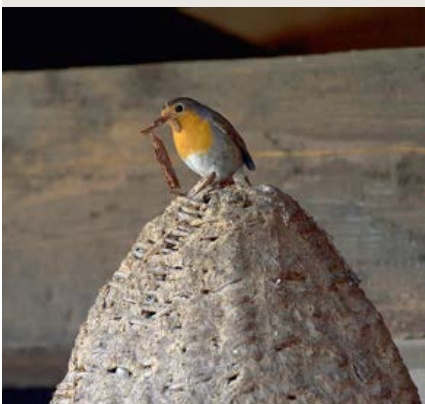

POMLADNI PTIČJI VRVEŽ

Na našem vrtu se z gnezdenjem trenutno ukvarja kar nekaj ptičjih parov. Šmarnica (*Phoenicurus ochruros*) se še vedno obotavlja med obešeno bučo zajemalko in »uradno« gnezdilnico zanjo, ki je nameščena na tramu hiše. Cikovt (*Turdus philomelos*) kar pred mano znaša gnezdo v mladi smreki. Taščica (*Erithacus rubecula*, na sliki levo) je že skoraj dokončala gnezdo v tradicionalnem pletenem čebeljem panju. Lesni sovi (*Strix aluco*) pišeta uspešno zgodbo v sodu na gabru pred oknom spalnice (že več kot 30 let zapored). Poljskih vrabcev (*Passer montanus*) gnezdi nič koliko parov, stržek (*Troglodytes troglodytes*) se je ustalil pri gnezdilnici v garaži, v bližini gnezdi tudi par grivarjev (*Columba palumbus*). Poraba konjske dlake, nastavljene na verigi, je skoraj pol vrečke na dan. Največji porabniki so trenutno poljski vrabci in menišček (*Periparus ater*).

besedilo in foto: **Ivan Esenko**, 7. april 2017

VELIKA SINICA
(*Parus major*)

ŠEST NEIZPOLNJNIH ŽELJA

V začetku aprila sem se zgodaj zjutraj (malo čez sedmo uro) odpravil na sprehod po Ljubljani. Kot ponavadi sem se odločil za Botanični vrt. Ob bajerju sem opazil sivo čapljo (*Ardea cinerea*), ki je čakala na preži za plenom. Da je ne bi splašil, sem zavil desno mimo male mlake v Botanični vrt. Ko sem se vračal, je bila siva čaplja še vedno ob bajerju. Približal sem se ji na kakšne tri metre, potem je odletela na bližnje drevo. Čez minuto se je spet približala bajerju, se sklonila in ven potegnila dve zlati ribici (*Carassius auratus*) hkrati. Še sam nisem mogel doumeti, kaj se je zgodilo in kako drži obe ribici v kljunu. Nato je eno spustila na tla in najprej pojedla prvo, potem se je lotila druge. Še nekaj časa je prežala ob bajerju in si nalovila še nekaj manjših ribic, dokler je ni prestrašil obiskovalec s psom.

besedilo in foto: **Mirko Gaberšek**, www.NaIzletu.Si™, 4. april 2017

Več fotografij si lahko ogledate na spletni strani <http://www.naizletu.si/2017/04-04-17.html>.

VARUH PRIBJEGA ZARODA

Na koruznem strnišču na Ljubljanskem barju, kjer sem pred dnevi na gnezdu opazoval pribo (*Vanellus vanellus*), je bil raztrošen gnoj, priba pa je kar čepela na gnezdu. Nedvomno je bilo samo še vprašanje časa, kdaj se bo približal plug. Ko sem šel vnovič pogledat, kaj se dogaja, sem spet opazil pribo na gnezdu, malo stran pa kmeta, ki se je s plugom namenil na »mojo« njivo. Šel sem do njega in mu razložil situacijo. Priba je medtem odletela z gnezda, zato sem si gnezdo lahko ogledal od blizu in ugotovil, da so v njem štiri nepoškodovana jajca. Celotno gnezdo z jajci sem dvignil, da je kmet preoral strnišče, in ga nato položil na staro mesto. Potem sem se umaknil in z daljše razdalje »pazil« na gnezdo, da si ne bi kakšna vrana slučajno privoščila brezplačne malice. Kar hitro se je pojavila priba, stopicala po preoranem sem in tja, se parkrat spreletela in nazadnje pristala blizu gnezda, pricapljala do gnezda ter občepela. Moje zadovoljstvo je bilo neizmerno! Moja »telovadba« torej ni bila zaman in morda se bodo le izvalili mladiči!

besedilo in foto: **Ivo Božič**, 10. april 2017

PRIBA
(*Vanellus vanellus*)
ilustracija: **Jan Hošek**

NENAVADNI GNEZDENJI

Mladiči ptic kar nekaj časa preživijo v gnezdu, preden poletijo novim izzivom naproti. V spomin si močno vtisnejo, kje in kako je videti njihovo gnezdo, kar s tujko imenujemo »inprinting«. Ko ptice spolno dozori in pričnejo z graditvijo gnezda, vse poizkušajo narediti natančno tako, kot so si zapomnili od svojih staršev. A včasih pride tudi do izjem:

Za šmarnice (*Phoenicurus ochruros*, na levi) je značilno, da za gnezdenje iščejo notranjost različnih zgradb, kot so hlevi, lope, čebeljnaki in nedograjene ali zapuščene stavbe. Bližina človeka jih ne moti. Pa vendar je uspešno gnezdenje v kuhinji prijatelja

Bora iz Radovljice odsev pripravljenosti za sobivanje z obeh strani.

Tudi sam sem zasledil neobičajno gnezdenje. Na jablano pred hišo sem postavil nekaj podolgovatih gnezdilnic, izdelanih kar iz ostankov pločevinastih cevi. Upal sem, da jih bodo zasedli vsaj poljski vrabci (*Passer montanus*). Na moje presenečenje pa je v eni izmed njih uspešno gnezdil plavček (*Cyanistes caeruleus*, na desni). Tako sem prvič lahko opazoval, kako mladiči te vrste sprejemajo hrano kar pred vhodno odprtino.

besedilo in fotografiji: **Boris Kozinc**, 17. maj 2017

INVESTIRAJTE IN PRIHRANITE! SOFINANCIRAMO VAŠE NALOŽBE V VARSTVO OKOLJA.

Ugodni krediti in subvencije za naložbe v večjo energijsko učinkovitost in rabo obnovljivih virov energije v stavbah ter električna vozila v višini do 50 % priznanih stroškov naložbe. Možnost kombinacije kredita in subvencije.

na triglav

po papir

MOORIM

✓ BREZLESNI PAPIRJI	✓ FOTOKOPIRNI PAPIRJI
✓ BARVNI PAPIRJI	✓ EMBALAŽNI KARTONI
✓ STRUKTURNI PAPIRJI	✓ PREVLEČNI PAPIRJI
✓ METALIZIRANI PAPIRJI	✓ SAMOKOPIRNI PAPIRJI
✓ RECIKLAŽNI PAPIRJI	✓ PAUS
✓ SAMOLEPILNI PAPIRJI	✓ KUVERTE
✓ ENOSTRANSKO PREMAZNI	✓ VREČKE
✓ OBOJESTRANSKO PREMAZNI	✓ IN ŠE MNOGO DRUGEGA ...

Triglav papir d.o.o.
Zvezna ulica 2a
1000 Ljubljana

01 520 27 30
01 520 27 32

info@triglav-papir.si

www.triglav-papir.si

več na www.triglav-papir.si

* Tiskano na NEO MATT